LUND UNIVERSITY

Den kritiska geopolitiken. Makt, geografi och politik

Ek, Richard

1998

Link to publication

Citation for published version (APA):
Ek, R. (1998). *Den kritiska geopolitiken. Makt, geografi och politik*. (Rapporter och Notiser; Nr. 151). Department of Social and Economic Geography, Lund University.

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

To be is to do
Socrate

To do is to be
Sartre

Do be do be do
Sinatra

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	**Debatterna inom internationella relationer och politisk geografi**	**2**
1.1	*Två ämnen strålar samman*	*2*
1.2	*Den första och andra debattvågen inom internationella relationer*	*2*
1.3	*Den tredje debattvågen inom internationella relationer*	*3*
1.4	*Debatten ”smittar av sig” till den politiska geografin*	*5*
2	**Den kritiska geopolitiken - särdrag, metoder och influenser**	**6**
2.1	*Metoder och teoretiska influenser*	*6*
2.2	*Riktningar, särdrag och teoretisk problematisering*	*7*
3	**Omläsandet av klassisk geopolitik och det kalla krigets geopolitiska diskurs**	**11**
3.1	*Omläsandet av Halford Mackinder*	*11*
3.2	*Konstruktionen av det tyska geopolitiska hotet och etableringen av en USA:nsk geopolitik*	*14*
3.3	*Sovjetunion som De Andra*	*16*
4	**Den nya världs(o)*ord*ningen?**	**20**
4.1	*Flödesvärldens nya geografi*	*21*
4.2	*Den territoriella komplexiteten*	*23*
4.3	*Teknologins topografiska immaterialitet*	*26*
4.4	*Den geopolitiska ontologiska transformationen*	*31*
4.5	*Miljöproblematikens geopolitik*	*36*
4.6	*Avterritorialiseringen av moral, etik och ansvar*	*38*
5	**Avslutning**	**40**
	Litteratur	**42**

Citaten ovan är hämtade från inledningen av Luc Bessons ”*Subway*” från 1985.

1. Debatterna inom internationella relationer och politisk geografi

1.1 Två ämnen strålar samman

Den samhällsvetenskapliga disciplinen internationella relationer (IR) har flera beröringspunkter med kulturgeografiämnet. De är båda förhållningsvis unga samhällsvetenskaper som funnit sina former först efter det andra världskriget. Men det är endast ur ett akademiskt-institutionellt synsätt de är unga. Tillämpandet av geografi och internationella relationer är hur gammalt som helst. Detta praktiska nyttjande av de båda vetenskaperna har gjort det nödvändigt att i dessa mer ”upplysta tidevarv” göra upp med det förflutna. Inom internationella relationer har t.ex. krigspedagogen Clausewitz omvärderats medan man i kulturgeografiämnet t.ex. konstaterat sambandet mellan 1800-talets upptäckargeografi och kolonialismen.

Vidare har både internationella relationer och kulturgeografin under efterkrigstiden dominerats av positivistiska, kvantitativa vetenskapsteoretiska ansatser som efterhand ifrågasatts av mer hermeneutiska, kvalitativa ansatser (behaviourism, poststrukturalism och postmodernism). Inom de båda ämnena har vidare mycket betydelsefulla frågor utifrån ett gender-perspektiv ställts, och behandlats på ett både kreativt och analytiskt kraftfullt sätt.

Geopolitik är skärningspunkten mellan kulturgeografi och internationella relationer medan politisk geografi mer är skärningspunkten mellan statsvetenskap och kulturgeografi. Politisk geografi är således ett vidare begrepp än geopolitik. I politisk geografi möts geografi och politik medan geografi och internationell politik möts i geopolitik. Denna definition är inte helt lyckad eftersom man inom kritisk geopolitik argumenterar mot uppdelningen av inrikes- och utrikespolitik i två olika sfärer. Men det är mer en retorisk, semiotisk invändning. Ser man till vad som skrivs är ovannämnda distinktion mellan politisk geografi och geopolitik tillräckligt adekvat. I nuläget drivs den kritiska geopolitiken framåt av i första hand geografer. Gränserna är dock diffusa och egentligen onödiga att precisera. Flera av de kritiska geopolitikerna har en bakgrund som IR-forskare och de böcker i kritisk geopolitik som nu ges ut i snabb takt rubriceras lika gärna som statsvetenskap eller internationella relationer. Men om flertalet av dagens geopolitiker i huvudsak rör sig inom geografiämnet, initierades debatten inom internationella relationer för att sedan föras över till kulturgeografin som en mer kritisk ansats inom politisk geografi.

1.2 Den första och andra debattvågen inom internationella relationer

Vanligtvis talar man om tre debattvågor inom internationella relationer som ämne. Den första stod mellan idealister och realister. Idealisterna stod för ståndpunkten att tilltron till förnuftet, humanismen och vetenskapen skulle färga internationell politik. Dessa tankar kom fram direkt efter det första världskrigets slut och Förenta Nationernas skapande. Den första debatten uppstod direkt efter andra världskrigets slut och därefter kom ämnet att helt domineras av realisterna. Dessa står för en mer realpolitisk syn på världspolitiken där det var nödvändigt att se världen som den är, inte som den borde (idealistiskt) vara. Pionjärerna inom realismen anses E.H. Carr med sin bok ”*The Twenty Years´ Crisis*” och H. Morgenthau som blev tongivande med ”*Politics Among Nations*” vara (Hollis & Smith 1990).

Under 1960-talet kom realisterna att bli ifrågasatta av behaviouristerna (den andra debatten). Behaviouristerna menade att kunskap skulle sökas genom insamlandet av observerbara data, finnandet av mönster i materialet som skulle leda till testandet av hypoteser. Teorier skulle utifrån detta konstrueras, teorier som skulle konstrueras induktivt utan att man, som man menade realisterna gjorde, bygga på *a priori* antaganden. Behaviouristerna anklagade vidare realisterna för att vara normativa (Hollis & Smith 1990).

I den andra debattens sköljvatten uppstod under 1970-talet en rad olika inriktningar, som på olika sätt bröt sig ut från realismens huvudfåra. Gemensamt för dessa var att de, till skillnad från

realismen som alltid har haft territorialstaten som primär analysenhet, betonade transnationalism och interdependens, globalitet och pluralism. Här kan främst neo-marxistiska strukturteorier, internationell politisk ekonomi och internationella regimteorier nämnas med namn som Robert Keohane, Stephen Krasner, George Modelski, Richard Rosecrance, Susan Strange, Robert Cox, Robert Gilpin och Stephen Gill. Reaktion från realismen kom i form av en neorealism i första hand förknippad med Kenneth Watz´s ”*Theory of International Politics*” (1979). Waltz anlägger en mer strukturalistisk syn på internationella relationer utan att lägga sig för långt bort från realismens grundpelare (realpolitik, territorialstatens primära betydelse, betoning på militär styrka). Kritiken mot Waltz har kommit från 1970-talets transnationella och pluralistiska tankeskolor, men också från poststrukturalistiska och postmoderna vetenskapsansatser (Buzan *et al* 1993). Kritiken mot Waltz sammanfaller i stort med den tredje debatten.

1.3 Den tredje debattvågen inom internationella relationer

Dalby (1991) urskiljer två huvudfåror i kritiken mot realismen och neorealismen. Den första är influerad av Frankfurtskolans kritiska angreppssätt med Habermas i spetsen. Utgångspunkten här är att positivismen är en historisk konstruktion som ser på världen på ett för enkelt sätt och tar för mycket för givet. Inom internationella relationer har man enligt kritikerna antagit att statsmakterna agerar efter ”nationens intresse” och att realismen fungerat som en metod eller problemlösare i praktiskt tillämpad internationell politik. Efterhand har dock kritiken mot realismen och neorealismen skett utifrån influenser från den andra huvudfåran, poststrukturalistiska och postmoderna ansatser.

Bland de kritiker som slog an tonen återfinns Richard Ashley. I sin artikel ”*The geopolitics of geopolitical space: toward a critical theory of international politics*” (1987) presenterar han tänkbara infallsvinklar till en omvälvande granskning av realismen, huvudsakligen utifrån Foucault´s genealogiska metod (1979, 1980b). Det historiska betraktas i den som en uppsättning vetskaper, diskurser och tolkningar pålagda på tolkningar där ingen är ursprunglig utan alla är konstruerade. Fem punkter tilldelas särskild uppmärksamhet.

Den första punkten är det nödvändiga i att gå ifrån ambitionen att blotta historiens struktur och istället försöka förstå de processer hos och konfrontationer mellan olika historiska praktiker som innehar en kapacitet att påtvinga eller motstå strukturen. För det andra måste all historia inbegripas, inklusive de tolkningar som skapar och strukturerar ordning samt de maktkonfrontationer som byggs upp av mångtaliga ambitioner. För det tredje behövs i ett genealogiskt förhållningssätt en särskild lyhördhet gentemot det historiska formerandet, demarkerandet, erövrandet och administrerandet av sociala rum. Dessa sociala rum formas till stor del av tidigare nämnda praktiker, som t.ex. uppdelningen i territorier och dess befolkning, särskiljandet mellan politik och ekonomi, formell och informell politik, offentliga och privata sfärer, internt och externt, vetenskap och filosofi, natur och kultur samt det normala och onormala.

För det fjärde finns det inte enligt den genealogiska metoden några subjekt, inga fullständigt formerade egon existerandes utanför historien. Liksom praktiken framträder de ut ur historien. För det femte finns det ett intresse för de traditioner (filosofi, religon, positivistisk samhällsvetenskap) som försöker hitta dolda essenser, universella sanningar och absoluta insikter. Men dessa traditioner betraktas inte som de seriösa identitetssökande utgrävare de försöker ge sken av att vara utan de är betraktade som politisk praktik intimt invävd i tolkningen, produktionen och normaliseringen av påtvingad ordning och dominanta förhållanden. De är betraktade som verktyg i den dominerande praktikens reproduktion. Från en genealogisk utgångspunkt är det internationella samhället en uppsättning aldrig avslutade historiska praktiker, en pågående kamp om att påtvinga tolkningar av tolkningar. I sin form kan de bara förstås som ett nätverk av historiskt fabricerade förståelser, företrädesrätter, färdigheter och procedurer.

Det internationella samhället måste därför beskådas från fyra aspekter samtidigt. Först som en

produkt av oupphörlig kamp, erövring och rubbning mellan åtskilliga krafter. Sedan som en arena där makt och dominans hemlighetsfullt göms i normaliserad form. Vidare som ett fält där praktiker uppstår, säkrar erkännande och agerar samt slutligen som en uppsättning pedantiska tekniker, ritualer och strategier där praktiker är disciplinerade, motstånd kuvat, gränser säkrade, subjekt legitimerade, ordning normaliserad och dominansförhållande brutalt implementerade.

Senare har Ashley (1989) kritiserat dels de traditionella teorierna i internationella relationer, dels de ontologiska och epistemologiska grundstenar som bygger upp samma teorier. En sådan är modernitetens historiesyn, som i sin logocentriska utformning betraktat historien som en linjär berättelse (*narrative*) framlagd som en monolog av den suveräna (vetenskaps)mannen, en framläggning som ansetts vara oklanderlig och invändningsfri. I denna konstruerade historieberättelse har territorialstaten, som en konstruktion av den suveräna mannens rationella förnuft också betraktats som suverän, med en vattentät åtskillnad mellan inrikes- och utrikespolitik, nationell och internationell politik, en internationell arena karakteriserad av anarki och krig samt en nationell arena kännetecknad av ordning och fred. Ashley föreslår att internationella relationer bör ses utifrån en position belägen på gränsen mellan de nationella och internationella maktsfärerna.

Campbell (1990) utgår också från poststrukturalismen och dess mer reflexiva historiesyn. Här blir historien ett knippe av okoordinerade kutymer vars meningar och betydelser formas genom serier utav exkluderingar. De historiskt formade identiteterna blir ett utfall av interaktionen mellan Jaget och De Andra och den internationella politiken formas av dess konsekvenser i form av innanförskap och utanförskap. Denna uppdelning förstärks genom en diskurs av hot, där faror är identifierade och placerade utanför den egna gemenskapen. Det här är något djupare än det avsiktliga användandet av utländska hot . Det är en process där samhället endast kommer att existera på ”insidan”, hotad av anarkin på ”utsidan”. Gränser skapas, territorier utstakas, tolkningar av historien legitimeras och alternativa historie- och samhällstolkningar marginaliseras. Utrikespolitiken, som en del av de internationella relationerna, blir en gränsskapande praktik vars syfte är att bevara historiskt utformade identiteter. Walker (1993) kritiserar också karaktärsdragen hos teorierna i internationella relationer utifrån ett innanförskap och utanförskap.

James Der Derian (1989) har försökt sammanfatta kritiken mot realismen i den tredje debatten som en dekonstruktion eller avnaturalisering av de språkbruk, koncept och texter som utgjort den dominerande diskursen i internationella relationer. Ambitionen har inte varit att möta ett teoriknippe med ett annat teoriknippe, utan att genom intellektuell aktivitet alienera ett bekant språk, montera ner fixerade hierarkier samt utmana litterära konventioner och positivistisk praktik. En intertextuell ansats, som en kritisk undersökning av ett område där det inte finns absoluta sanningar, där mening härleds ur texters inbördes förhållande och där makt är en följd av språk och andra meningsbärande typer av praktiker, är därför att rekommendera. Man kan säga att realismen inom IR utmanas såväl ontologiskt (distinktionen territorialstat - det internationella systemet) som epistemologiskt (distinktionen teori - praktik) där framför allt en kritik mot realismens ahistoriska historiesyn och dess metateorier blir tongivande.

I skärningspunkten mellan de poststrukturalistiska och postmodernistiska ansatserna har därför textualiteten (som begreppet myntat av Roland Barthes) blivit en nyckelmetod där tolkning av olika diskurser som text möjliggör blottläggandet av meningsbetydelser som inte är uttalade. Shapiro (1989) menar att det är den dominerande textuella praktiken som skapar det värde- och meningssystem som är den legitimerande grunden för den praktiska världspolitiken. Ett kritiskt politiskt perspektiv ifrågasätter den privilegierade formen av representation, vars dominans orsakat ett oproblematiskt accepterande av ”givna sanningar” genom textualitet. Första steget blir att erkänna att ”verkligheten” är förmedlad genom olika representationssätt, andra steget att inse att representationer inte är beskrivningar av ”verkligheter” utan producerade föreställningar av verkligheten (se även Der Derian 1987 & 1995, Shapiro 1992, Kuehls 1996, Shapiro & Alker 1996, Neumann & Weaver 1997).

1.4 Debatten ”smittar av sig” till den politiska geografin

Dessa i första hand poststrukturalistiska analysmetoders ifrågasättande av det för givet tagna, dess vägran att acceptera de dominanta diskurserna, dess intresse för de individer som står bakom slöjan av objektiv vetenskap (det modesta vittnet i Donna Haraways terminologi (1996)), och dess övertygelse att det finns en inbyggd marginaliseringsprocess i de moderna diskurserna som ingen, allra minst den självutnämnde objektive vetenskaps*mannen*, står utanför, är naturligtvis ansatser som konventionella, traditionella forskare finner oroande. I den tredje debatten inom IR har realisterna (liksom i den parallella debatten mellan traditionalister och nytänkare inom geografiämnet) antingen avsiktligt negligerat de olika ”post”-ansatserna (liksom med genderperspektivet) eller fått upp ögonen tio år för sent. Dock tog debatten fart i geografiämnet redan i mitten på 1980-talet, men i mycket begränsad skala.

I början av och mitten på 1980-talet dominerades den internationella politiska geografin utav den globala problematiken kring krig och fred, supermaktspolitik samt den överhängande faran för ett kärnvapenkrig (Dalby 1991, se t.ex. Pepper & Jenkins 1985, O´Sullivan 1986, Gray 1988, Ward 1992). Van der Wursten och O´Loughlin (1986) pläderade i lite av ett brandtal för ett större engagemang hos politiska geografer för globala freds- och krigsfrågor, särskilt då frågor kring kärnvapenkrig. De menade att mer hänsyn till territorialstatliga relationer och realpolitiska implikationer behövdes tas och argumenterade för en analytisk-empirisk ansats. Genom att betona realpolitiska beteenden och kvantitativa metoder hämtade de inspiration från både (neo)realistiska och behaviouristiska strömningar.

Artikeln bemöttes av Ó Tuathail som senare har kommit att bli en av förgrundgestalterna inom kritisk geopolitik. Han menade att van der Wursten och O´Loughlin´s analytisk-empiriska ansats snarare förstärkte än bröt upp den traditionella geografin som de båda artikelskrivarna angrep. Han menade att fokuseringen på territorialstaten kringskar vitala tankeanalyser och tar för mycket för givet. Han menade vidare att ”*Such are the ”realities” or ”facts” of international politics, the natural states of affairs which are supposedly independent of human knowledge, will and practice. Such a discursive practice effects a closure; it denies alternative possible worlds (such as stateless internationalism). It constitutes as serious political discourse only that which, as a premise, normalises the state system and subsequently debates the relative merits of various strategies of counsel to the state*” (Ó Tuathil 1987, sid 197 i Dalby 1991, sid 271).

Det är något av grundbulten i den kritik som förespråkare för kritisk geopolitik avfyrat mot mer konventionell geopolitik, territorialstatens placering som den mest centrala (och ibland enda) rumsliga analysenheten. Denna kritik har summerats av Agnew (1994a) i hans brasklapp mot de traditionella teorierna inom internationella relationer. I likhet med Walker (1993) menar Agnew att analysen av internationell politik inte kan låta sig inskränkas av territorialstaternas gränser. Ett antal geografiska antaganden har styrt teoriformulerandet inom IR. Det första är att staters territorium betraktats som rumsligt fixerade enheter. Detta har lett till en avhistoricering och avkontextualisering utav staters formering och upplösning. Det andra är polariseringen av nationellt och internationellt som har fördunklat interaktion mellan olika rumsliga nivåer, t.ex. globalt och lokalt. Det tredje är att stat och samhälle blivit närapå synonymt. Agnew tillmäter det första antagandet särskild betydelse.

Som en följd av detta, menar Agnew, har säkerhetsbegreppet kommit att bli för mycket knutet till territorialbegreppet. Detta har fått fyra typer av konsekvenser för IR. Först, har politiska identiteter exklusivt definierats utifrån territorialstatliga termer. För det andra har en rigid uppdelning mellan ”vår” politiska tillhörighet och ”deras” politiska tillhörighet värderats till nackel för De Andra. För det tredje har territorialstatens agerande inte betraktats utifrån dess historiska egenhet utan ifrån ett idealiserat beslutsfattande-scenario. Den fjärde och sista konsekvensen är (som tidigare nämnts) att fokuseringen på territorialstaten och dess suveränitet låser vår förståelse för alternativa politiska ontologier. De ovan nämnda antagandena och konsekvenserna har tillsammans med synen på territorialstaten som en avgränsare av samhällen skapat en ontologi i form av en territoriell fälla,

som är cirkulär, kumulativ och självförstärkande oavsett om det sker utifrån idealismen, realismen eller neorealismen.

Detta har man försökt komma ifrån i den kritiska geopolitiken, men endast delvis lyckats av främst två anledningar. Den första anledningen är att man sökt konfrontation med den empiriska, positivistiska geopolitiken och därmed till viss del ”låst positionerna”. Ett alternativ hade varit att försöka ”böja” kritiken runt den traditionella geopolitiken och låta den blotta sina egna brister (på ett sätt som Donna Haraway rekommenderat feminismen att göra (1996)). Den andra anledningen är direkt länkad till den första. De kritiska geopolitikerna har, hur mycket de än velat undvika det, varit bundna till den (tanke)struktur och akademiska tradition de trots allt är en del utav. Detta är egentligen väntat eftersom de själva betonar den fysiska och psykiska strukturens seghet och beständighet i framför allt tid men även i rum.

En invändning mot kritiska ansatser kan vara att de kan ses som spegelbilder av den dominerande diskursen, fast då spegelvända. Som spegelbilder är de reflektioner utav vad de reflekterar, och inte en självständig bild (ontologiskt och epistemologiskt). Den kritiska ansatsen kan då ses som något ursprungligen sprunget ur det som den kritiserar och då kan dess trovärdighet ifrågasättas. Lösningen ur detta kan vara att söka sig från momentet av konfrontation, men inte på det sätt som Haraway har förespråkat. Istället kan diskussionen mellan olika diskurser ses som en strävan att släcka kunskapstörsten, att vinna större insikt om tingens politiska ordning utan att låta denna jakt efter vetskap färgas av ställningstaganden och positioneringar förankrade i ett akademiskt revirtänkande. Men bortsett från denna närmast filosofiska reflektion, utgör den kritiska geopolitiska ansatsen ett både intressant och tankeväckande inslag i den nutida politiska geografin och därför förtjänar den en förklarande utvidgning när det gäller dess influenser och särdrag.

2. Den kritiska geopolitiken - särdrag, metoder och influenser

2.1 Metoder och teoretiska influenser

Det är framför allt två teoretiska tänkare som influerat (förutom den tredje debatten inom IR) nutidens kritiska geopolitiker, Foucault och Said (Dodds & Sidaway 1994). Vad man främst tagit åt sig av Foucaults djupa och omfattande kritikanalys utav det moderna projektet är hans insisterande på att det är nödvändigt att rannsaka kunskap-makt sambandet i olika diskurser. Former av makt och kunskap opererar geopolitiskt, spatialiseringen av kunskap, avgränsandet av kunskapsområden och formerandet av objekt, subjekt, praktik och gränser interagerar på sätt som måste utkristalliseras. Flera dimensioner av Foucaults teoretiserande har attraherat kritiska geopolitiker. Det är för det första hans hänvisningar till rum, nätverk, gränser och kartografi. För det andra hans rumsliga metaforer som domän, kolonialisering, fälttåg och perception samt för det tredje hans arkeologiska och genealogiska förhållningssätt till kunskap (se bl.a. Foucault 1970, 1973, 1979, 1980a).

Edward Said´s *Orientalism* (1978), där han försöker kartlägga skapandet och förfinandet utav föreställda geografier av Orienten (som europeiskt tankeprojekt) har också gjort intryck på den kritiska geopolitiken. Saids arbete har skapat ett avslöjande ramverk när det gäller att studera utifrån vilka geografiska föreställningar/omvärldsbilder/mentala kartor den politiska eliten utgår efter när den skapar sin utrikespolitik. Som en direkt följd av Said´s inflytande har den vanligaste metoden hos kritiska geopolitiker varit dekonstruktionen av texter, bilder, kartor etc så som Derrida utformat den. Det har funnits ett intresse i att länka ett kritiskt ifrågasättande av geopolitik med vidare västerländsk politisk filosofi vilket utmynnat i en övertygelse att geopolitik kan läsas som en text, som ett jord-ritande (*geo-graph*). Låt mig förtydliga dessa influenser och metoder genom att gå in i mer detalj på den kritiska geopolitikens särdrag.

2.2 Riktningar, särdrag och teoretisk problematisering

En lämplig utgångspunkt är Painters (1995) argument (influerade av Foucault) att politisk geografi (inklusive geopolitik) som en akademisk underdisciplin till kulturgeografin är en del av den värld den försöker beskriva, tolka och förklara. Som alla diskurser sätter den upp en agenda, skapar gränser för vad som ska debatteras och urskiljer vissa påståenden och argument som mer väsentliga än andra. Ibland är dessa effekter avsiktliga, men vanligtvis inte. När en diskurs är producerad och reproducerad genom skrifter, tal och handlingar från en rad olika individer och institutioner kommer det att förefalla vara taget för givet. Men en diskurs är alltid en produkt av historiska omständigheter som opererar till förmån för vissa intressen och sociala grupper. De kritiska geopolitikerna är ofta kritiska genom att ägna särskild uppmärksamhet mot texter i geopolitik och internationella relationer, policydokument, regeringsrapporter, internationella avtal, journalistiska texter, romaner, populärkulturella uttryck, militära ritualer samt akademisk och annan vetenskaplig forskning.

En inflytelserik artikel är Ó Tuathail och Agnews gemensamma ”*Geopolitics and Discourse*” (1992). Där försöker de omformulera geopolitik-begreppet utifrån en diskursansats. Förvisso är geopolitik en etikett för handlingar för de flesta, men författarna menar att dessa handlingar endast genom formerandet i diskurser får mening och kan rättfärdigas. Det är genom diskurser som statsmakternas ledare agerar och genom mobiliseringen av geografiska föreståelser är handlingarna bedömda meningsfulla. Precis som geografiämnet i stort, är geopolitiken en social och historisk diskurs hela tiden intimt sammanvävd med politiska och ideologiska strömningar. Därför bör geopolitik....”*be critically re-conceptualized as a discursive practice by which intellectuals of statecraft ”spatialize” international politics in such a way as to represent it as a ”world” characterized by particular types of places, peoples and dramas. In our understanding, the study of geopolitics is the study of the spatialization of international politics by core powers and hegemonic states”* (sid 192, se också Agnew & Corbridge 1995, sid 46-47).

Så diskurser är inte bara vad som sägs och skrivs. De är snarare en uppsättning sociala och kulturella resurser, som används för att göra världen och dess aktiviteter förståliga. De är ett knippe möjligheter, ett garnityr av regler som gör det möjligt för talaren, skribenten, läsaren och åhöraren att skapa en klargörande helhet utav det som kommuniceras dem emellan. Under diskursens gång blir vissa utvecklingslinjer avskurna samtidigt som det öppnas upp en rad nya möjligheter. Diskurser är aldrig deterministiskt förutbestämda eller statiska. Viktiga att granska blir ovan nämnda ”*intellectuals of statecraft*”, som är en hänvisning till statsmakternas byråkrater, politiska ledare, politiska experter, utrikespolitiska rådgivare etc. som på olika sätt kommenterar, influerar och verkställer internationell politik. Ó Tuathail och Agnew refererar här till det samhälle av ”organiska” intellektuella (först myntat av Gramsci) som växt fram som ett internationellt samhälle av intellektuella kopplade på olika sätt till 1900-talets territorialstaters statsapparater (i motsats till de ”universella” intellektuella som odlade sin intellektuella insikt utifrån juridikens och rättvisans principer). Foucault (1980a) menar att den ”organiske” intellektuelle snarare utgår från expertens (*savant*) principer och pekar ut Oppenheimer som den första ”organiske” intellektuelle (se också Said 1995).

Ó Tuathail och Agnew föreslår fyra teser som ett utfall av deras resonemang om ”statskraftens intellektuella”. Den första är att studiet av geopolitik inte uteslutande är studiet av ett fåtal ”visa män”, utan är studerandet av allt geopolitiskt resonerande. Den andra tesen är att det geopolitiska resonerandet i första hand är av praktisk art, om enhetliga och föga märkvärdiga antaganden kring platser och (politiska) identiteter som bygger på historier och binära distinktioner sprungna ur samhälleliga myter (Dodds (1993) har uppmärksammat efter Campbell (se ovan) hur utrikespolitiken har segmenterat historier om De Andra/Det Främmande med syfte att urskilja dem från Oss/Det Inhemska, Dalby (1988 detsamma, med specifik tonvikt på kalla kriget, se avsnitt 3.3). Den tredje tesen är att studiet av de geopolitiska diskurserna nödvändiggör en djupare granskning av produktionen av geografisk kunskap utifrån dess specifika position i det moderna världssystemet.

Den geografiska kunskapen skapas inte bara i diverse traditionella lärosäten och utrikesdepartement, utan i hemmets vardagsrum, på nyhetsredaktionen, i filmstudion etc. Den fjärde tesen är att världssystemets centrum (Västvärlden) står för en oproportionerligt stor del av den geopolitiska diskursens formgivning, vilket gör den särskilt viktig att granska.

Gearóid Ó Tuathail är den som främst arbetat med att problematisera kring begreppet geopolitik. I en ofta refererad artikel (1994a) börjar han med att konstatera att begreppet kritisk geopolitik kan ses som en paradoxal formulering. Genom att vara kritisk lovar den att vara en ny, radikal omformulering av ett väl inarbetat begrepp, något som korsar gränser och utmanar grundmurade identiteter. Men samtidigt är den en märklig oxymoron (sammanslagning av två motsatser, t.ex. fulsnygg), ett försök att tvinga samman ett ord som vanligtvis associeras med sökandet efter makt med ett som vänder sig mot makt och användandet av makt för specifika ändamål. Vidare försöker Ó Tuathail dekonstruera begrepp som geopolitik och geografi i ett försök att radikalisera begreppen för att blotta den allmänna problematiken kring hur världen och orden ges mening. Han menar vidare att...."*My purpose is suggestively and speculatively to sketch the possibilities of using poststructuralism to analyze critically questions of geography/global politics in all their ambiquity, uncertainess, and incompleteness. "Critical geopolitics", as I understand it, is a question, not an answer, an approach not a theory, which opens up the messy problematic of geography/global politics to rigorous problematization and investigation*" (sid 527).

Utifrån Sassure´s och Derrida´s språkfilosofi menar Ó Tuathail att en karta kan liknas vid ett panorama, ett projektion av ett tredimensionellt objekt på en tvådimensionell yta. En kartograf blir då en observatör som försöker återge en fullständig vision från en stabil utsiktspunkt. Utifrån dessa antaganden blir kartan en geometrisk konstruktion. Dess rumslighet blir av matematiskt grafisk karaktär, dess former skapat av ett euklidiskt isotropiskt och abstrakt rum. Kartan exekverar ett teleologiskt skådespel, genom rummet uttrycks en ordning av samexistens. Två konsekvenser följer, dels att kartan som panorama erbjuder möjligheten till obehindrad överblick, dels att kartan fryser och homogeniserar ett dynamiskt och heterogent landskap. Element i kartan ges en integrerande begriplighet, en positionalitet inom ett system av binära motsatsförhållanden och en lokalisering inom en teleologisk struktur. Konstruktionen av en karta blir en makthandling eftersom den är en påläggning av ordning, identitet och förståelse.

Kartan kan utifrån dessa strukturalistiska ansatser ses som en matematisk (geo)graf, där grafen är ett tvådimensionellt diagram, ett tvådimensionellt ritande i euklidiskt rum och ett tvådimensionellt geometriskt rutnät utav världen. Grafen är fixerad, färdig och linjär komposition av vad den återger. Men utifrån Derrida, menar Ó Tuathail att kartan kan ses som en väv, inte som en helhet utan som något uppbyggt, innefattandes oändliga detaljer och variationer. Han menar vidare att... "*The cloth map is inevitably a text(ile), a woven material that is full of small holes. To map is to weave a text(ile). Conversely to write a text(ile) is to weave a map. Unlike the structuralist map, the poststructuralist map may be read as a* ***geo-graph****, the hyphen (un)ravelling the seamless and surgically opening up the concept, suspending it from closure. The hyphen is the mark of the indeterminate. In contrast to the geograph, a geo-graph refuses the authoritative closure of the grid, the mathematical stitching of the graph and the geo. More than a fixed mathematical structure, "graph" is also an active verb, as a process of becoming, a movement that defies reduction to twodimensionality. A supplemental etymological reading of graphing is as a tracing, a fluid, open-ended, playful writing that resists reduction to formal lines and presences*" (sid 530). Att studera geo-graf-i blir därmed att studera projektionen av geografer som strävar efter att få betydelse. Det blir också att studera ritandet/vävandet/skrivandet utav verkligheten.

Utifrån detta kan tre implikationer angående studiet av geografiska diskurser om/i internationell politik dras. Den första är användandet av begreppet geopolitik av geopolitiska teoretiker och historiskt betydelsefulla intellektuella inom geografiämnet. Det andra är den historiska problematiken kring begrepp som politisk geografi och geopolitik. Den tredje är hur kritiska geopolitiker kan angripa skrivandet av internationell politik utifrån hur internationella relationer är observerade, övervakade och karterade.

En väg in till den första implikationen blir att placera in klassisk geopolitik och dess förespråkare i den för dem aktuella geopolitiska diskursen, att erkänna den geografiska diskursens oskiljaktlighet från den internationella politik som då var aktuell. Agnew & Corbridge (1995) har skiljt ut fyra geopolitiska ordningar; den europeiska konserten (1815-1875), den imperialistiska eran (1875-1945), det kalla kriget (1945-1990), och den transnationella liberalismen (1990-). De har senare kritiserats av Ó Tuathail (1995) för att reducera geopolitiska diskurser till grovt kategoriserade benämningar.

En väg in till den andra implikationen blir genom användandet av Foucaults tankar kring ledandet av ledandet, framväxandet av sociala och politiska institutioner (främst inom statsmakten) med syfte att disciplinera statsmaktens befolkning. Befolkningen betraktas som en uppsättning data, och handhavandet av dem blir i form av statistik i dess moderna tappning en metod. Geografen kom att spela en nyckeroll i sin egenskap av karterare av specifikt avgränsade regioner och dess innehåll. Denna form av bio-makt menar Ó Tuathail fick sin fortsättning i förfinade maktmetoder i övervakandet, mätandet och karterandet av det politiska livet. Att nysta upp geo-maktens biografi/historia blir därmed ett sätt att flytta ut och dekonstruera nutida geo-makters diskursiva infrastruktur.

En väg in till den tredje implikationen blir ett problematiserande kring det geopolitiska seendet som gör konstruerandet av världspolitiska kartor möjligt. Detta har inte gjorts inom traditionell geopolitik, eftersom det aldrig var tänkt som något socialt konstruerat eller avhängigt teknologisk kapacitet. Ett dekonstruktivt angreppssätt fokuserar på förutsättningarna som gör seendet möjligt. Seendet formas av karaktären på det avståndstagande det intar i förhållande till det som betraktas. Seendet görs möjligt genom det sociala och teknologiska omfång som formas av dominerande politiska diskurser och på det sätt dessa diskurser placerar och återger internationell politik. De ontologiska och epistemologiska plattformar varifrån seendet görs positioneras inom samhälleliga taxonomier, hierarkier och betydelsesystem. Seendet återges av hegemoniska diskursformationer som givna sanningar om platser och regioner.

Ett sätt att granska den dynamik som ryms mellan seendet, positionerandet och återgivandet av geopolitika händelser och arenor är att fokusera på hur olika institutioner är inblandade i avsökandet, karterandet och projiceringen av politiska världskartor. Dessa processer kan ses som en del av den disciplinering av samhället som Foucault talar om (1979). Denna disciplinering, menar Foucault, är uppträningen av de individer som utgör allmänheten i att resonera och åskåda på särskilda sätt. Tre disciplineringsinstrument är centrala. Den första är det övervakande seendet, en mekanism som tvingar det observerade till underlydnad, en apparat vars teknik gör det möjligt att framkalla makt i aktion och som följaktligen gör maktmedlen synliga för de som hålls under uppsikt. Världspolitikens historia kan läsas som en historia av förtryckande övervakning genom allt mer sofistikerade åskådningstekniker. Geografiämnet, med dess regionstudier, upptäcksresande och på senare tid geografiska informationssystem (GIS) blir då högst delaktigt i denna övervakning och disciplinering av samhället.

Det andra disciplineringsinstrumentet är det värderande omdömet. Geografiämnets uppdelning av regioner efter olika klassificeringsprinciper (klimat, resurstillgångar, kulturer, raser, funktionalitet etc.) är central här. Denna uppdelning har vidare skapats av en eurocentrism, där andra världsdelar bedöms efter västerländska mått (demokrati-icke demokratier, moderna och traditionella samhällen etc.). Det tredje disciplineringsinstrumentet är prövningen (förhöret). I internationell politik handlar det t.ex. om kärnvapenförhandlingar, mänskliga rättigheter och marknadsekonomiska reformer (av Världsbanken inte minst)(För en diskussion kring geopolitik, moderniseringsteorier, Världsbankens krav på ekonomiska reformer, och psykoanalytiska tolkningar av utvecklingsländerna se Slater (1993, 1994, 1997b, 1997c och Ó Tuathail 1994b).

Detta kapitel avslutas med Simon Dalbys (1994) upprop för en genderiserad kritisk geopolitik. Han går tillbaka till diskussionen inom internationella relationer och det påkallade behovet av ett

genderperspektiv inom IR. Feministiska aspekter på internationell politik som Dalby nämner är insikter om den tystnad som funnits kring genderiserade synvinklar på Kuwaitkriget, den oerhört maskulina karaktär de politiska teorier som ryms inom IR samt feministiska betraktelser på säkerhetsbegreppet och olika politiska identiteter. Överallt kan det konstateras att kvinnor varit frånvarande i det världspolitiska och geopolitiska beslutsfattandet men att de på flera förödande sätt drabbats av dess effekter (systematiska våldtäkter i det splittrade Jugoslavien är bara ett nutida exempel).

Men Dalby menar att det inte är tillräckligt att lägga till ”feministiska perspektiv” i kritisk geopolitik utan att det behövs...”*an engagement with the more philosophical discussions of our time which call into question the construction of the political of the political order of (late? or post) modernity and its political articulation in terms of sovereignty and the patriarchal authority of territorial modes of rule. This is particularly the case because, [as suggested above,] these operations of authority, with their technologies of violence, detached surveillance, and control understood in terms of domination, coupled to their precise demarcations and cartographic constructions of territories, spaces, and properties, are quintessentially masculine practices. Unravelling the operations of this gendered geopolitical power-knowledge nexus, the constituent elements of the political geography of modernity, will be all more effective if its inherently gendered formulation is taken seriously*” (sid 607).

Detta feministiska ifrågasättande av traditionella ontologier (t.ex politiska identiteter) och epistemologier (t.ex kritiken mot realismens politiska teorier) sammanfaller ofta med den kritiska geopolitikens ansatser och kan således effektivt nysta upp det konventionella geopolitiska tänkandet och dess bakomliggande maktstrukturer (se t.ex Pettman 1996). Anmärkningsvärt nog har detta inte skett i någon större omfattning. Faktum är att uttalade genderperspektiv är helt frånvarande. Den kritiska geopolitiken kan (och kommer sannolikt att) kritiseras för detta, på samma sätt som poststrukturalistisk och postmodernistisk forskning har gjorts utifrån feministiska utgångspunkter. Hur kritiska dessa post-ansatser än varit har de framförts av en intelligentsia lika (snobbigt) akademisk och ”organisk” som den intelligentsia de kritiserat (nutida franska nutidsfilosofer som Virilio, Deleuze, Guattari och Baudrillard är strålande exempel). Hur intelligenta och intellektuella dessa än är har de helt enkelt missat vissa fält helt och hållet (t.ex. genderaspekten). Situationen är likartad inom den kritiska geopolitiken.

Detta har sannolikt sin bakgrund i det faktum att det inte går att bryta sig loss från strukturen helt och hållet hur kritisk man än väljer att vara (se resonemanget i avsnitt 1.4). Kvinnor som organiserat forskar i kritisk geopolitik är mycket få, och männen, hur de än försöker bryta sig ur och se IR från feministiska infallsvinklar (det här är inte så determinstiskt som det låter, snarare handlar det om att det behövs en större vetenskaplig mognad innan det blir möjligt än vad forskarsamhället har idag), är likväl en del av den manliga struktur som ifrågasätts i genderforskningen. Men sannolikt kommer de feministiska ansatsernas intåg i IR att motsvaras av ett liknande forskningstillskott i den kritiska geopolitiken (och kanske på sikt i den mer konventionella geopolitiska forskningen, men kanske först när den ”nya” och ”kritiska” geopolitiken inte är så ny och uppfattat kritisk längre).

Nu kan den feministiska kritiken, precis som kritiken i den kritiska geopolitiken, ifrågasättas och betraktas som en osjälvständig spegelbild av vad den kritiserar (se ovan). Till det ska läggas att den (precis som ”manlig” kritik av konventionell ”manlig” forskning) kan ses som en smal diskurs i det västerländska forskarsamhället. Denna kritik har riktats mot feminismen och bl.a Gillian Rose (1993) har försökt komma ifrån detta genom att lyfta fram feminister hemmahörandes utanför Västerlandet. Men då är det likväl hennes västerländska tolkningar som får företräde och dessutom kan man ifrågasätta om detta inlyftande av icke-västerländska vetenskapsbidrag inte bara domesticerar (ur ett västerländskt perspektiv) avvikande omvärldsuppfattningar. Således går det att ifrågasätta ifrågasättandet av ifrågasättandet i all oändlighet. Men om detta sker för snabbt hamnar diskussionen i ett cirkelresonemang. Det är därför förmodligen nödvändigt att ”skynda långsamt” och inse att vetenskapen inte (ännu?) räcker till i sin förmåga att ifrågasätta till punkt, så att säga. Men även om den kritiska geopolitiken inte är perfekt är deras bidrag intressant och förtjänar

uppmärksamhet. I de två följande kapitlen sker detta. Kapitel tre blir en översikt över den gjorda granskningen av äldre geopolitisk forskning, medan kapitel fyra blir en överblick över tolkandet av den nutida världs(o?)*ord*ningen inom den kritiska geopolitiken.

3. Omläsandet av klassisk geopolitik och det kalla krigets geopolitiska diskurs

I den kritiska geopolitiken har mycket energi lagts på att läsa om och omtolka historiska geopolitiska perioder och enskilda klassiska geopolitiker. I detta kapitel kommer jag att fokusera mig på omläsningen av Mackinder och omtolkandet av den geopolitiska eran vanligen kallad det kalla kriget.

3.1 Omläsandet av Halford Mackinder

Det hade gjorts en del försök att betrakta världen från ett globalt, rumsligt perspektiv innan Mackinder presenterade sina idéer, bland annat av både Hegel och Marx. Dessa hade dock sett rummet främst som en yta där historiska processer formade dess landskap. Deras teorier var dessutom tydligt eurocentriska. Mahan hade riktat sitt intresse på världshaven medan klassiska politiska geografer som Ratzel och Kjellén centrerade sin forskning på national(territorial)staterna. Det var dock Halford Mackinder som år 1904 lade fram sitt seminariepaper ”*The Geographical Pivot of History*” som Hartshorne senare utnämnde till det mest kända bidraget i modern geografi (Parker 1985).

Mackinder menade att världshistorien huvudsakligen var präglad av konflikten mellan landmakter och sjömakter. Landmaktens centrum hade alltid varit Eurasiens mitt och det var därifrån den ”asiatiska hammaren” med jämna tidsintervall orienterat sig ut mot världshaven. Kampen mellan land och sjö hade böljat fram och tillbaka och under 400 år hade sjömakterna haft övertaget (från Columbus ”upptäckt” av Amerika fram till 1900-talets början). Under denna tid hade Eurasiens mitt varit politiskt och ekonomiskt svagt, bebott av nomadfolk utan möjlighet att bygga upp en styrka över de otroliga avstånden som krävdes för att bli ett allvarligt hot mot sjömakterna. Rysslands dominans över dessa områden var nu på väg att ändra situationen. Sjömakterna rörlighet över haven utmanades nu av den ökade mobiliteten över landsträckor som järnvägen möjliggjorde (Parker 1985).

Direkt efter det första världskriget byggde Mackinder ut sitt paper från år 1904. I ”*Democratic Ideals and Reality*” (1919) var dikotomin land-sjö alltjämt central, men med annan terminologi. Europa, Asien och Afrika var nu ”Världsön”, och dess kuster mot världshaven utgjorde ”Världsudden” (sedan 1600-talet kontrollerat av europeiska sjömakter). Nordamerika betraktades som en ö till själva ”Världsön” snarare än en kontinent i sig. Det euroasiatiska centrat benämndes nu ”Hjärtelandet” (*Heartland*) och var areellt större än det tidigare ”*pivot area*”. Nu inkluderas även Centralasiens bergsområde samt östra Europa fram till floden Elbe och det Adriatiska havet. Eftersom östra Europa var sårbart för sjömakterna (till skillnad från Tibet t.ex.) menade Mackinder att detta område var särskilt betydelsfullt. Därav ordleken; Den som styr östra Europa styr Hjärtelandet, den som styr Hjärtelandet styr Världsön, den som styr Världsön styr Världen. Det var inte längre Ryssland som i första hand hotade sjömakterna, utan Tyskland (eller Preussien som Mackinder föredrog att säga). Det första världskriget, menade Mackinder, handlade i första hand om kampen om östra Europa mellan germaner och slaver (Parker 1985, se också Taylor 1993).

Gearóid Ó Tuathail (1992a) har reagerat på att Mackinder lyfts fram närmast som en siare kring det kalla kriget och USA:s ambitioner att omringa Sovjetunionen (Hjärtelandet) med olika allianspakter. Att Mackinders tankar färgat senare geopolitiska tänkare betyder inte att han är en förtida ”kalla kriget-tänkare”, menar Ó Tuathail (jämför Kjellén och den tyska geopolitiska skolan).

Han lyfter fram fyra omvälvande processer inom världspolitiken som han menar påverkade Mackinders resonemang. Dessa var den växande internationaliseringen av mänskliga affärer, det brittiska imperiets nedgång, tids-rums kompressionen tack vare nya teknologier inom transport- och kommunikationsväsendet samt de krav på demokrati och resurser som nya medborgargrupper framställde. Dessa omställningar satte press på det brittiska imperiet (såväl från internt som externt håll) som var odemokratiskt, konservativt och aristokratiskt organiserat.

Mackinders egna ideologi blir här central. Han såg det brittiska imperiet som ett organiskt väsen på nedgång (Det här organiska tänkandet fanns på flera håll inom den klassiska geografin, representerad av Kjellén, Ratzel och Ravenstein t.ex.). Detta kunde rättas till genom en starkare kontroll av den framväxande transnationella kapitalismen och gränsöverskridande arbetarrörelser (särskilt bolsjevikerna). Hans idealvärld var en värld uppdelad mellan ett fåtal stormakter, där de respektive stormakterna styrdes av förnuftiga konservativa krafter. Den vita rasen var högre utvecklad än andra och rasblandningen i det brittiska imperiet oroade honom. I hans idealimperium skulle det...”*be room for the ideal of a white Australia, which seeks ardently to avoid the difficulties experienced in the United States, where two races, white and negro, are geographically mixed, which have totaly different characteristics, are in wholly different stages of civilization, and are fitted for wholly different methods of government*” (Mackinder 1907 sid 40 i Ó Tuathail 1992a, sid 113). Mackinder kan på det stora taget ses som en imperialistisk pedagog framförandes en särskild typ av propaganda (se även Ó Tuathail 1996a, kap 3).

Ò Tuathail har senare (1996a) gått vidare i sin omläsning av klassisk geopolitiker (se även Ó Tuathail 1994d). Dessa förgrundsgestalter har trots olika bakgrunder lagt sig i en (enligt Ó Tuathail) till vissa delar enhetlig tradition (kategoriseringar av detta slag är något som Ó Tuathail själv reagerat på i andra sammanhang, men trots denna riskabla analytiska slutsats har den sina poänger). Först var alla klassiska geopolitiker imperialister på något sätt, om inte annat så tankemässigt (t.ex. Kjellén). För det andra berättigade de sina tankar kring europeisk överlägsenhet och imperialistisk rättighet genom tillgängliga ”vetenskapliga” doktriner. För det tredje utgår de alla från en ontologi som har sin bas i en cartesiansk perspektivism, där verkligheten ”där ute” är avskiljd den intellektuelles medvetande. Den intellektuelle (geopolitikern) blir ett betraktande subjekt som studerar ett betraktat objekt (den geopolitiska arenan). Det geopolitiska betraktandet utgör den minsta gemensamma nämnaren hos dessa personer (och kan man invända, hos Ó Tuathail själv, se näst sista stycket, avsnitt 1.4 ovan).

Denna betraktande blick över världen representerar något objektivt, något frånkopplat det den studerar. Det fritt svävande ögat iakttar utan att blanda sig i, observerar det uppenbara i den yttre världen på ett så heltäckande och väsentligt sätt som möjligt. Synens privilegierade ställning bland sinnena har gynnat det samtidiga och samordnade före det historiska och diakroniska i den vetenskapliga traditionen. Förrumsligandet av objekt och händelser i världen har på många sätt reducerat historien till tidslösa perioder följandes universella lagar. Ett sådant exempel är Mackinders uppdelning av en Columbus-period (1500-1900-talets slut) och en post-Columbus-period (1900-talet och framåt). Historien blir förrumsligad. Den definieras efter rumsliga kategorier och spatiala kategoriseringsvariabler som förefallar uppenbara.

Världen var, enligt Mackinder, vid 1900-talets början en hel, sluten värld (jämför globaliseringsdebatten på senare år) där händelser inte går att betrakta enskilt från den övriga världen. Bakom detta påstående döljer sig en geografisk etnocentrism, en etnocentrism som konstaterar att världens ”vita fält” nu är kartlagda och systematiskt inlagda på den världspolitiska arenan. Det barbariska kaoset av okänt rum är nu klarlagt tack vare vetenskapligt arbete. För första gången kan geografen eller geopolitikern nu beskåda hela världen likt en åskådare som kan betrakta en teaterscen eller ett panorama. Geopolitik kan, utifrån dessa slutsatser, ses som produktionen av internationell politik som teater, som ett regisserande av politiska händelser med påstådd global räckvidd. Geopolitikern blir någon som arrangerar aktörer, händelser och platser så att de blir verkliga och förståeliga. Denna ambition att betrakta den politiska världen som ett panorama sammanfaller med andra försök att under 1900-talets början organisera rummet på ett optimalt

heltäckande sätt (encyklopedier, museum, världsutställningar etc.).

Mackinders geopolitiska blick blir således ett sätt att sätta ett panoramaperspektiv på de tävlande krafterna i internationell politik. Denna blick ”fryser” sammanhanget i ett triangulärt förhållande där den skådande geopolitikens öga är positionerat vid basen och världspolitikens händelser äger rum längs hypotenusan (om man utvecklar Ó Tuathails påstående kan man se studerandet av regionen som något som sker med hjälp av en (eller flera) bisektris-blick(ar)). Detta geopolitiska skärskådande av hypotenusan sker vidare genom ett filter, där den internationella politiken sorteras ut från mer vardagliga händelser som om de togs med skulle distrahera den intellektuella och ”objektiva” geopolitiska betraktaren.

Denna utveckling och kodifiering av en distinkt geopolitisk blick som Mackinder och andra normsättande geopolitiker stod för är, menar Ó Tuathail, en del av en större kamp kring organiserandet av betraktelsetekniken som ägde rum i slutet av 1800-talet och början på 1900-talet. Dessa geopolitiker (och geografer) hade som ambition att forma vetenskapen (och geografiämnet) kring en imperialistisk rumsuppfattning, etiketterad av Derek Gregory (1994) efter Mitchell (1991) som ”världen-som-en-utställning”. Gregory menar att denna produktion av världen-som-en-utställning framställdes som en objektiv kartografi som gjorde anspråk på att blotta en fundamental och varaktig geometri som på ett grundläggande sätt visade världens heterogenitet som en homogenitet.

Bakom den geopolitiska panoramablicken döljer sig vidare en strävan i det panoptiska seendet; viljan att bemästra det som betraktas. Det betraktade organiseras på ett sätt så att det samtidigt kan övervakas och kontrolleras samt bedömas efter center av (imperialistiska) rättesnören (se avsnitt 2.2). Mackinder blir här inte längre en objektiv observatör, utan högst delaktig i den geopolitiska teater han menade sig kunna överblicka. Det var inte bara kampen med andra imperier än det brittiska Mackinder var delaktig i, utan även i en kamp mot en intensifierad modernitets effekter som undergrävde möjligheterna till en fixerad utsiktspunkt över världen. Under den aktuella perioden utmanades den cartesianska perspektivismen av såväl förbättrade kommunikationsmedel, artistiska strömningar (dadaismen, impressionismen, kubismen) samt nya återgivningsmetoder (den rörliga filmen) enligt Jay (1993).

Den stora ironin i den geopolitiska traditionens strävan att överblicka är att den är beroende av ett undertryckande av geografin. Traditionell geopolitik är en form av geografi som kräver att kampen om rummet systematiskt undanröjs för att ge mening, som en papper som raderas blank för att sedan skrivas om på nytt. Världen spjälkas upp i ett rumsligt system präglat av etnocentrisk likhet genom insamling, kodifiering och kategorisering efter en västerländsk tanketradition. Ett geopolitiskt utrymme för ett priviligerat samhälle (västerländskt, intellektuellt, manligt) att odla sina begär och fantasier skapas (Ó Tuathail 1996a).

Detta sker oundvikligt i alla fall av ontologiska och epistemologiska kategoriseringar och är kanske mer allmänt geografiämnets (och även kartografins) dilemma än bara de klassiska geopolitikernas. Även om Ó Tuathail och de andra kritiska geopolitikerna försöker bryta upp detta jordskrivande och arella gränsdragande är det tveksamt om de kan upphäva förfaringssättet i sig. Det batteri med alternativa tolkningar och vetenskapliga ansatser som de använder är kanske snarare ytterligare en omritning av jordytan än en upplösning av problemet. Möjligtvis en mer ackurat version av jordritande, det vet vi inte än, men likväl en omskrivning av både dåtid och nutid. Det är sunt att tidigare rumstolkningar ifrågasätts, särskilt när det är uppenbart att de bidrager till och förstäker politiskt och geografiskt betingade strukturella orättvisor. Den politiska makten över marken ska alltid granskas. Då ska kanske även det djupstrukturella tillvägagångssättet ifrågasättas, även om det egna djupstrukturella tillvägagångssättet också blir utsatt för förhör, inte minst i detta fallet eftersom det finns en möjlighet att såväl den klassiska som den kritiska geopolitiken i grunden använder sig av samma förfaringssätt. Frågan är om det ska göras av de kritiska geopolitikerna själva eller om det ska överlämnas till kommande tankeströmningar. Det är kanske säkrast att låta andra göra det för att undvika det cirkelresonemang av kritiska ansatser som nämndes ovan.

3.2 Konstruktionen av det tyska geopolitiska hotet och etableringen av en USA:nsk geopolitik

År 1939 smög sig ett nytt ord in i USA:s politiska kulturs terminologi, geopolitik. Ó Tuathail har skrivit utförligt om detta, såväl själv (Ó Tuathail 1996a) som med andra (Crampton & Ó Tuathail 1996). I fokus för dessa framställningar har Robert Strausz-Hupé stått. Robert Strausz-Hupé föddes i Österrike och emigrerade till USA år 1923. Han kom att bli en agitator för först hotet från tysk geopolitik, sedan behovet av en egen USA:iansk geopolitik och slutligen hotet från Sovjetunionen. Genomgående arbetade Strausz-Hupé genom att först selektivt använda fiendens doktriner och propagandamaterial för att illustrera dess intentionalitet. För det andra lade han fram ”bevis” på fiendens planer på ett genomförande av världserövring. För det tredje (paradoxalt), poängtera fiendens irrationalitet och kalkylerande intelligens samt slutligen argumentera i brandtal för nödvändigheten i ett ”nationellt uppvaknande” och agerande mot dessa aggresiva hot. Mycket av vad Strausz-Hupé sade om tysk geopolitik innan och under andra världskriget samt sovjetisk strategi under det kalla kriget var falskt eller överdrivet men bidrog inte desto mindre till att skapa en känsla av ständig fara i USA:s politiska liv från 1940-talet och framåt. Denna känsla möjliggjorde en transnationellt (med USA i spetsen) expanderande militarism där det militärindustriella komplexet kom att frodas (Crampton & Ó Tuathail 1996a).

Strausz-Hupé började sin karriär som politisk kommentator i slutet på 1930-talet. Som invandrad europé kom han som många andra emigranter att utnämna sig själv som expert på europeisk politik och efterhand särskilt nazistisk utrikespolitik. Tidigt arbetade han med att försöka bryta USA:s traditionella isolationism och argumenterade för USA:s inträde i kriget. Strausz-Hupé kom att intressera sig för den tyska geopolitiken och dess koppling till nazisternas utrikespolitiska strategier. Snabbt kom Haushofer, som representant för tysk geopolitik, att bli omnämnd som nazistideologins filosof samt den egentliga spindeln i nätet kring Hitler, Hess, von Ribbentrop och de övriga i det tyska nationalsocialistiska partiets innersta cirkel. Geopolitik sågs som nyckeln till förståelsen utav nazisternas utrikespolitiska ambitioner och Haushofer var det vetenskapliga geniet bakom allt. Fakta och fiktion blandades hejdlöst i USA:s tidnings- och tidskriftsvärld för att skapa sensationella historier kring Hitler och nazismen (Ó Tuathail 1996a, Crampton & Ó Tuathail 1996).

I populärvetenskapliga tidskrifter som ”*Reader´s Digest*” förekom en uppsjö av artiklar om den tyska geopolitiska skolan, tusentals vetenskapsmän som arbetade i det tysta i det geopolitiska institutet i München, presenterades planer på framtida erövringar inför Hitler själv. Historierna kom att bli historier om supereffektiv modernitet som gått snett, om manipulativa, överallt närvarande vetenskapsmän, ett överallt närvarande spionagesystem och ett extremt instrumentellt resonerande. Haushofer till och med pekades ut som Hitlers efterträdare, som mannen bakom ett nytt *weltanschauung* som rentav skulle ersätta den nazistiska ideologin som massrörelse (Ó Tuathail 1996a).

Strausz-Hupé var delaktig i denna uppförstoring av tysk geopolitik. Liksom de mer populistiska artikelskrivarna påstod han att (tysk) geopolitik var en mästerplan som beskrev varför och hur territorier skulle erövras samt hur detta skulle ske på lättast möjliga sätt. Vidare gjorde Strausz-Hupé skillnad på geopolitik, tysk geopolitik och amerikansk [sic] geopolitik. Den första är en vetenskaplig disciplin, den andra en tysk plan för världsherravälde och den tredje en doktrin i amerikansk [sic] realpolitik. Den tyska *Geopolitik* var en fallen, degenererad geopolitik i Strausz-Hupés ögon, men inte desto mindre effektiv på sitt eget perversa sätt. Därför fanns det ett behov att utveckla en geopolitik i USA, moraliskt klanderfri och lika effektiv som den tyska geopolitiken, menade Strausz-Hupé och andra politiska skribenter (Ó Tuathail 1996a).

Ó Tuathail (1996a) nämner tre anledningar till att tysk geopolitik kom att få ett närmast mytologiskt intresse i USA. Den första är att diskursen om tysk geopolitik passade väl in i en vidare diskurs kring faror utifrån det egna territoriet som löper genom USA:s historia. Den andra anledningen är att geopolitik i allmänhet är fylld av synens och insiktens betydelse, den holistiska utsiktspunkten

och förmågan att skåda in i framtiden (se avsnitt 3.1). Geopolitik kom att bli en typ av prognostisering, dess utövare geopolitiska magiker eller orakel. Den tredje anledningen var den tyska geopolitikens associationer till Upplysningen. Tysk geopolitik var trots allt sofistikerat vetenskapligt arbete, möjliggjort genom noggrann, målmedveten och precis träning samt närmast stoisk (arbets)disciplin.

Flera studier har gjorts kring hur den modernistiska eran trots Upplysningen burit med sig så mycket förstörelse och barbari (ett välkänt exempel är Bauman (1989)). Ó Tuathail hänvisar till Horkheimer och Adornos bok ”*Dialectic of Enlightenment*” (1994). Där menar de att upplysningens tanketradition hela tiden strävat efter att frigöra människan från rädslan, berövandet av världen och upplösandet av myter till förmån för det vetenskapliga kunnandet. Upplysningen och mytologin blir således varandras epistemologiska motsatser. Men eftersom mytologier realiserar upplysning och Upplysningen blir allt mer involverad i mytologin, opererar Upplysningen själv som ett mytiskt system, ett system som strävar efter att upplösa det magiska och det religösa men som samtidigt behöver principer, mytiska till sin karaktär, för att kunna konstruera sina historier och kunna motivera sina krav. Upplysningens program är bara en sekuläriserad version av den religösa övertygelsen att Gud skapade och kontrollerar världen, där det mänskliga subjektet sätter sig över de naturliga objekten, rangordnade som externa Andra. Utifrån detta grundresonemang menar Ó Tuathail att den tyska geopolitiken kom att ses som både upplyst mytologi och mytisk upplysning (Ó Tuathail 1996a).

Den kom att ses som en upplyst mytologi genom att studerandet av geopolitik sågs som en blåkopia för världserövring, som ett sätt att få nazismen att bli begriplig för millioner läsare, ett sätt att förklara tysk utrikespolitik. Det hjälpte att få nazismen konfiguererad som utmaning mot en övrig värld av reson, upplysning och hela modernitetens själva natur genom att ge den vissa rationella principer, om än mystiska och cyniska i sin ”urspårning”. Men om tolkningen av tysk geopolitik belyste var den också förblindande. Den nazistiska anti-semitismen och den slutgiltiga lösningen kom i skuggan (medvetet eller omedvetet). Vidare kom tysk geopolitik att fungera som en mytisk upplysning genom sin utlovade förmåga att klarlägga de internationella relationerna. Genom dess avslöjande historier och magiska formler skulle territoriets strategiska gångstigar och svagheter komma att blottläggas. Geopolitikerna var positivistiskt vetenskapliga och samtidigt profeter, siare, geopolitiska augurer (som liksom sina geografiska föregångare) som predikade kring territoriets lagar (Ó Tuathail 1996a).

Argumenten för etablerandet av en USA-iansk geopolitik tillsammans med den attraktionskraft som den tyska geopolitiken fick genom det USA-ianska tolkandet av den lade grunden för institutionaliseringen av en USA-geopolitik under 1940-talet. I denna tappning kom geopolitik att starkt knytas till den statsvetenskapliga realismens betoning på maktpolitik, som en version av pragmatisk *Realpolitik*. Strausz-Hupé var vägledande i USA:s geopolitik som studiet av länders maktpositioner på den internationella arenan, dess relativa styrkeförhållanden och svagheter. Efter George Kennans ”långa telegram” och X-artikel i *Foreign Affairs* kom fokuseringen att vila direkt på Sovjetunionen som det främsta geopolitiska hotet mot USA:s ambitioner och säkerhet. Främst under 1950- och 1960-talen propagerade Strausz-Hupé kring det sovjetiska hotets sanna natur. Han menade att Sovjetunionen hela tiden arbetade för att nå ett världsherravälde. Var man inte stark nog att möta USA i direkt konfrontation angrep man indirekt, genom villfarelse och distraktion, genom att hela tiden behålla intiativet och föra ett utmattningskrig (Crampton & Ó Tuathail 1996).

Men Strausz-Hupé var inte den första bland ”*intellectuals of statecraft*” som blåste upp hotet från Sovjetunionen, även om han är en av de mest energiska och profilstarka. Sharp (1993 & 1996) har studerat bilden av Sovjetunionen i *Reader´s Digest* mellan åren 1930-1945, en tidskrift där ”experter” i olika artikler beskriver aktuella händelser och hur dessa bör bemötas. Hon konstaterar att kommunismen i allmänhet och Sovjetunionen i synnerhet till en början behandlades ambivalent men att bilden efterhand blev mer renodlad. Sovjetunionen kom att bli ett säkerhetshot, inte bara mot USA:s utrikespolitiska intressen utan även mot dess inhemska sociala ordning, dess civila samhälle. Redan under sent 1930-tal beskrevs socialismen som ett system hotandes USA:s

demokrafiska system. Sharps slutsats, i sann kritisk geopolitisk anda är att även tidskrifter som *Reader´s Digest* bör betraktas som institutionella noder i det makt/kunskapsnätverk som kom att konstituera USA:s politiska kultur.

3.3 Sovjetunionen som de Andra

Konstruktionen av kommunismen i allmänhet och Sovjetunionen i synnerhet som De Andra i USA:s utrikespolitik under det kalla kriget har främst behandlats av Simon Dalby, en av de mest produktiva kritiska geopolitikerna. Framställningen i detta avsnitt bygger främst på Dalbys artikel ”*Geopolitical Discourse: The Soviet Union As Other*” (1988) som i praktiken är ett koncentrat av hans bok ”*Creating the Second Cold War. The Discourse of Politics*” (1990a). Dalby visar hur man bland högerorienterade ”*intellectuals of statecraft*” byggde upp sin syn på Sovjetunionen utifrån flera säkerhetsdiskurser; sovietologin, realismen inom internationella relationer, nukelär strategi och klassisk geopolitik (för en mer deskriptiv än analytisk rekonstruktion se Nathansson 1988). Alla dessa säkerhetsdiskurser använder sig av ett säkerhetsbegrepp som bygger på det rumsliga exkluderandet av De Andra, ihopbundna i ett övergripande geopolitiskt ramverk.

Dalby utgår från Foucaults användning av diskurser som en typ av maktspel, som formar regler, koder och procedurer med syfte att hävda en viss förståelse genom skapandet av en viss typ av allmängiltig kunskap (se avsnitt 2.1). De regler som styr in diskursen i vissa banor återfinns implicit i oklara formuleringar och är socialt konstruerade i specifika kontext. De fungerar tack vare att de medvetet eller omedvetet är förförstådda av dess utövare (Foucault 1970, 1972, 1977, 1980a, se också Foucault 1993). Diskursen gestaltar också de regler som styr upp beteenden. De Andras beteende och uppträdande blir definitionsbestämmande för de anti-Andra, Jaget. Den galne definierar den mentalt friska, det onormala det normala. Det Andra blir rumsligt exkluderat till (i Foucaults empiriska exempel) mentalsjukhus, kliniker, fängelser. Precis som den galne som blev inlåst, kontrollerad och övervakad fördes i USA:s utrikespolitik en argumentation för behovet av omringning, kontroll och övervakning av USA:s utrikespolitiska Andra, Sovjetunionen.

Detta vävdes in i en vidare tudelning mellan Öst och Väst, med anor från upplysningen och dess påverkan av grekisk filosofi, till exempel Aristoteles uppdelning av greker (*polis*) och orientaler, de som bebodde resten av den antika världen. I den världsuppfattning som underbyggde USA:s kallakrigetpolitik kom USA att stå som försvarare av upplysningens idéer och individens mänskliga rättigheter (de civiliserade) medan Sovjetunionen representerade styrka och tvång (barbarerna). Denna ontologi får sin geografiska gestaltning i ett exkluderande av De Andra och ett inkluderande av Jaget (något Campbell redan konstaterat, se avsnitt 1.3). Rummet blir här ett territorium där geopolitiska processer verkar i att geografiska ytor delas upp, blir omtvistade och styrda.

Dalby lägger stor vikt vid Todorovs (1984) resonerande kring De Andra som ett epistemologiskt verktyg i sin undersökning kring hur europeiska erövrare konstruerade ontologiska och epistemologiska kategorier som underlättade erövring och dominans av olika kulturer i Amerika. Han menar att De Andra inte är konstruerade efter en enskild axel, utan snarare tre axlar, den axiologiska axeln (vem som är god, vem som är ond), den praxeologiska axeln (närmandet eller distansierandet av De Andra, dvs om Jaget väljer att identifiera sig själv med De Andra eller ej) samt den epistemologiska axeln (om Jaget förhåller sig neutralt eller indifferent gentemot De Andra). Även om dessa tre nivåer är kopplade till varandra finns det ingen rigorös implikation, vi kan inte givet relatera dem till varandra eller förutsätta att de utgår från varandra. Genom skapandet av De Andra i USA:s utrikespolitik utifrån dessa tre axlar framkom en anda av moralisk överlägsenhet gentemot De Andra där utrikespolitiken blir ett sätt att göra det ”utrikes” främmande och exotiskt. Samtidigt skapas ursäkter att intervenera för att söka kontroll i eget intresse, och ursäkter för att försöka påverka De Andra att bli mer som Jaget (demokratiskt, kapitalistiskt). Todorov fann samma ursäkter i de europeiska kolonialisatörernas ambition att bland annat göra de amerikanska kulturerna kristna och moderniserade.

I enlighet med bland annat Walker menar Dalby att säkerhetsbegreppet, genom sin förankring i en diskurs som tudelar världen i Jaget och De Andra, blir ett innehållsmässigt tomt begrepp, ett begrepp definierat negativt (se längre fram och i avsnitt 4.5). Säkerhet är frånvaro av De Andra. Denna uppdelning av rummet blir en utsago utifrån Newtons definition av rummet som något separerat från men fyllt av materia. Rummet (ofta territorialstaten) som container kommer ur denna rumssyn där rummet i sig blir ett ting eller en abstraktion av abstraktioner. Här finns en koppling till diskussionen kring hur territorialstaterna som kartografiska och geometriska väsen med precisa avgränsningar döljer alternativa samhälleliga uppdelningar (till exempel att den svenska territorialstaten inte är synonymt med det svenska samhället). Denna diskursiva praktik är central i praktiserandet av traditionell geopolitik (och USA:s kalla kriget utrikespolitik), där territorialstaten definieras som något för givet taget, och inte som en historisk konstruktion. Denna konceptualisering av internationell politik (där Jaget är inringat i en territorialstat där ordning råder och De Andra återfinns i den anarkistiska sfären, den internationella arenan) är hegemonisk till sin ställning, accepterad som ofrånkomlig och oföränderlig.

I denna hegemoniska världssyn blir den politiska makten förankrad rumsligt i territorialstaterna, fyllda med varierande strategiska betydelser beroende på deras relativa lokalisering i förhållande till varandra och dess placering i det globala spänningsfältet mellan landmakterna och sjömakterna (dvs Mackinders geopolitiska teorier, se avsnitt 3.1). I USA:s utrikespolitik under det kalla kriget kom geopolitik att endast ses som spelet kring den militära kontrollen av territorier, ett nollsummespel mellan de båda supermakterna, USA (sjömakten) och Sovjetunionen (landmakten). Den övergripande strategin i USA:s utrikespolitik kom att i geografiska termer bli instängandet av Sovjetunionen och förhindrandet av sovjetisk expansion. Under sent 1970-tal blev detta högaktuellt i och med tillsättandet av ”*The Committee on the Present Danger*”, en nätverksgrupp av högerkrafter kritiska mot *détente*, Carteradministrationen och SALT-avtalen. I dekonstruktionen av denna grupps (propaganda)texter finner Dalby en tydlig förankring i de ovan nämnda säkerhetsdiskurserna; sovietologin, realismen, nukelär strategi och klassisk geopolitik.

Sovietologi var ett kvasi-vetenskapligt områdesfält som betecknade Sovjetunionen som ett oföränderligt imperium, fast i en utvecklingslinje genom dess historia och geografi. Pga dess naturgeografiska egenskaper rådde det en konstant brist på livsmedel, vilket nödvändiggjorde en kontinuerlig jakt på angränsande territorium. Genom dess politiska kultur (eller brist på) var landet dömt att för alltid vara toppstyrt och förtryckande. Partieliten i det kommunistiska styret fungerade i grunden som dess föregångare, tsarerna, men med den kommunistiska ideologin och dess krav på världsherravälde som nytillskott. Denna deterministiska historiesyn hade en kraftfull ideologisk fördel på så sätt att den undanröjde alla andra historietolkningar eller förslag på förhållningssätt. Realismens betoning på maktpolitik definierade i militära och territoriella termer förstärkte också CPD:s argument. Detta gällde inte minst synen på den tredje världen som en tom arena, ett absolut rum som väntade på att fyllas med projicerad makt, dvs allianskopplingar till någon av supermakterna.

Den nukelära strategin byggde på teknologiska tankeresonemang att det var möjligt att vinna ett kärnvapenkrig, något som Sovjetunionen med dess brist på respekt för människoliv (inklusive dess egen befolkning) visste. Det var nödvändigt för USA att ställa om sin nukelära strategi så att den disciplinerade Sovjetunionen, dvs intensifierad kappvapenrustning och allt annat än SALT-avtal. Den klassiska geopolitiken kom att fungera som övergripande säkerhetsdiskurs. Mackinders tankar aktualiserades och uppdateras. Starkt relaterad till sovietologin beskrevs Sovjetunionen som ett imperium utan naturliga gränser och därför konstant sökandes till havet, de naturliga gränserna.

Dessa säkerhetsdiskurser verkar tillsammans till en reducering av världen till enkla dualismer som innehåller kraftfulla avgränsningar av hur världen är förstådd. Ansvaret för Jagets alla problem ligger inkapslat i skapandet av De Andra och alternativa tolkningar betraktas som irrelevant disinformation i den hegemoniska geopolitiska diskursen. USA:s ställning som politisk hegemoni cementeras genom att alternativ (Sovjetunionen) marginaliseras, inordnas, förnekas eller förintas. De Andra utgör en skam och är samtidigt en utmaning för västvärldens överlägsna universella

kultur som måste bemötas om inte utmaningen på sikt ska underminera det moderna projektets legitimitet.

I en senare artikel fördjupar Dalby (1990b) sitt resonemang kring säkerhetsbegreppet, dess uthållighet och koppling till en lika uthållig geopolitisk diskurs beskriven ovan. Den hårdare tonen i USA:s förhållningssätt till Sovjetunionen under Reaganadministrationen ser Dalby som ett försök hos en fallande hegemon att säkra sin fortsatta dominans i världspolitiken genom ett fastare politiskt och militärt grepp kring territorier/absoluta rum. De ideologiska ställningstagandena och den militära upprustningen kom att fungera som klassiska imperialistiska strategier för att förstärka den territoriella kontrollen. Historien har dock visat att sådana försök snarare påskyndat hegemonens fall genom den ekonomiska överansträngning som de ökade militära åtagandena inneburit (Kennedy 1987). *Strategic Defence Initiative* (*Star Wars*) var i detta perspektiv ett extremt projekt med syfte att i en period där teknologiseringen av den politiska kontrollen närmat sig en hastighet nära ljusets (Virilio 1986, Virilio & Lotringer 1983 i Dalby 1990b) finna den slutgiltiga metoden att dels säkra sin hegemoniska ställning, dels finna ett slutgiltigt rumsligt exkluderande av De Andra, dvs det optimala säkerhetstillståndet.

Dalby ser en nödvändighet i att förändra säkerhetsbegreppet, nyansera det och sprida dess innebörd som endast en politisk och militär angelägenhet. Först som en ömsesidig försäkran mot förintelse (dvs kärnvapenkrig går inte att vinna). För det andra som inkluderandes ekonomiska kriteria och en acceptans av den ekonomiska globala interdependensen. För det tredje som inkluderandes ekologiska kriteria (det här är tankar som Dalby utvecklat efterhand, se avsnitt 4.5). En kritisk geopolitik har här ansvaret att ställa obekväma frågor som ”säkerhet för vem?” Även Walker (1990) har studerat säkerhetsbegreppets uthållighet och spårat det till samma politiska diskurser som Dalby; territorialstatens suveränitet, realismen och den uppfattade nödvändigheten i ett realpolitiskt agerande.

Detta delavsnitt kommer att avslutas med en studie av USA:s statsmannaskap under det kalla kriget, bland annat en dekonstruktion av Kissingers politiska retorik under 1970-talet (Ó Tuathail 1994c). Ó Tuathail ser närmare på hur geopolitik var grupperad i den USA:ianska politiska kulturen och väljer att arbeta efter tre kategorier, översikt, statsmannaskap och strategi.

Geografiämnet och geopolitikens koppling till seendet och övervakningen av rummet har Ó Tuathil behandlat tidigare (avsnitt 3.1). Vad som var aktuellt under Mackinders tid är giltigt än idag, med den skillnaden att nya cybernetiska övervakningsteknologier möjliggör en än mer exakt reproduktion av kartan (se också avsnitt 4.3 och 4.4). Kartan och territoriet smälter samman i en realtidgeopolitik. I ett resonemang efter Baudrillard (1983a) menar Ó Tuathail (även om han invänder mot Baudrillards överdrivna retorik) att traditionella representationsprinciper i övervakandet av territoriet är på väg att överges, med förmån för representationsprinciper byggandes på simuleringar, representationer utan referenser till det ”verkliga” eller materiella. Följden blir att kartan föregår territoriet, ett antagande som också fungerar som utgångspunkt för King (1996). Fångade utan referenspunkter blir då de institutioner (universitet, säkerhetspolitiska ”*think-tanks*” etc) som utifrån sina specifika utsiktspunkter producerar geopolitiska undersökningar över territorium och de politiska processer som utspelas där. Detta påverkar dessa institutioners sätt att studera, situationera och återge geopolitik där epistemologiska processer vävs in i subjektiva och normativa världsåskådningssätt.

Ó Tuathail tar Andersons ”*Geopolitics of the Caribbean: Ministates in the Wider World*” från 1984 som exempel, en monografi som gör anspråk på objektivitet. Men boken är skriven när USA var som mest aggressiv i sin utrikespolitik mot Mellanamerika, det område som blottläggs av Andersons panoptiska blick, en blick som ser utan att synas dvs ett modest vittne i Haraways terminologi (1996). Vidare är boken finansierad av *Hoover Institution on War, Peace and Revolution*, en av Reaganadministrationens mest värderade och gynnade *think-tanks*. Detta syns tydligt i Andersons bok (menar Ó Tuathail) genom dess val av fokusering på vissa ”ministater” och dess negligerande av sociala, historiska och kulturella processer i regionen. Vidare konstruerar

Anderson en rad imperativa påståenden i syfte att guida framtida utrikespolitik. Två kännetecken kan spåras här, anspråket på en objektiv framställning av en region, utnämnd som viktig i världspolitiken samt det imperativa inslaget. En sådan identifiering och deskription av det ”verkliga” blir dess *raison d´etre*, identifieringen och deskriptionen av det ”verkliga” i det verkliga bestäms av kulturella konventioner i hegemonens politiska kultur.

Geopolitik är vidare samlingspunkten för en särskild förståelse av det praktiska utförandet av statsmannaskap. Ó Tuathails dekonstruktion av Kissinger fungerar som exempel här och resonemangen känns igen från Ó Tuathail tidigare i detta kapitel (avsnitt 3.2) och Dalbys utrönande av konstruktionen av geopolitiska diskurser (se ovan). I Kissingers ögon är geopolitik ett sätt att lyfta upp dolda politiska processer på ett synligt plan, ett sätt att avmystifiera, dechiffrera och realisera i syfte att agera på ett rekommendabelt sätt. Kissinger utgår vidare från en ontologi där betoningen ligger på militär och politisk makt. Tre principer styrde Kissingers geopolitiska insikt. Den första är att fred endast kan nås genom att maktbalans råder mellan de mäktigaste territorialstaterna och uppnåendet av maktbalans skulle vara av högsta prioritet i USA:s utrikespolitik. Detta var i Kissingers ögon det balanserade, realistiska, rationella och permanenta alternativet. Den andra principen var att geopolitik skulle föras utan spår av sentimentalism (ett förhållningssätt som Kissinger menade var särskilt fördelaktigt att inta mot Kina). Den tredje principen var att lokala och regionala konflikter genom geopolitik kunde förstås i sitt fulla sammanhang. Detta innebar att alla händelser på jorden kunde länkas till varandra i en lång kedja av geopolitiska processer. Att det lokala är något som i den modernistiska geopolitiska föreställningen hela tiden refererats till eller utifrån det globala är något som Agnew (1997b & 1998) argumenterar för.

I Kissingers ögon kom utrikespolitiken att liknas vid en resa genom tid och rum. Ofta användes metaforer som bergsklättrande och navigering. Diplomatisk aktivitet kom att ses som styrandet av territorialstaten där Nixon var rorsman och Kissinger själv var navigatören. Tillsammans styrde de sitt skepp genom stormiga hav sökandes efter balans och jämnviktsläge så att båten inte skulle sjunka. Den inhemska kritiken mot Vietnamkriget beskrevs som en tidvattenvåg, krisen mellan Indien och Pakistan år 1971 var en politisk cyklon och diplomatiska förhandlingar var i allmänhet stormiga. Dessa metaforer ger oundvikligen en känsla av absolut makt hos styret, och en legitimitet åt denna makt. Geopolitik blir det som ger stadga och kontinuitet i en värld fylld med klimatologiskt och seismologiskt raseri men samtidigt som USA:s utrikespolitik uttrycktes i dessa metaforer var den direkt ansvarig för tiotusentals människors död, främst i Sydostasien.

Geopolitik som helhetsstrategi är den tredje kategorin Ó Tuathail arbetar efter. Som exempel nämns den brittiskfödde strategen Colin Gray (som också Dalby studerat i detalj som en av kreatörerna av USA:s kallakrigetdiskurs under 1970- och 1980-talen). För Gray är geopolitik betraktandet av helhetsstrategi utifrån dess mest fundamentala faktor, geografin (se avsnittet om säkerhetsdiskurserna geopolitik och sovietologi ovan)(se till exempel Gray 1988). Avslutningsvis menar Ó Tuathail att hans tre valda kategorier, baserad i en cartesiansk perspektivism, i sin geopolitiska blick är uppenbart genderiserade. Att det cartesianska perspektivet i sig kommit att bli distanserat, losskopplat från den mänskliga kroppen och averotiserat är etablerade argument (Foster 1988, Haraway 1991, Pile & Rose 1992). Den geopolitiska blicken, och dess glorifiering i normativa metaforer blir utifrån detta kritiska utgångsläge en typ av pornografisk voyeurism, en obscen längtan att se allt (Doel 1993). Ó Tuathail pekar därför ut kritisk geopolitik och feministisk psykoanalytisk forskning som två ämnen som kan berika varandra.

4. Den nya världs(o)*ord*ningen?

De grundläggande, ibland samhällsomstörtande processer som präglat världspolitiken från 1980-talet och framåt har haft en förbryllande inverkan på samhällsvetenskaperna. Denna svårighet att

korrekt tolka samtiden har gällt såväl de som tycker sig kunna utläsa nya världsordningar eller globala strukturer som de som snarare argumenterar för att den totala avsaknaden av begripliga strukturer är det som kännetecknar den nya världsoordningen. I den nya kritiska geopolitiken har man inte tydligt tagit ställning för den ena eller andra polariteten, men i flera fall har man i en diskurskritik argumenterat mot forskare och debattörer som på olika sätt erbjudit en helhetsbeskrivning av tiden efter den andra världens ideologiska, politiska och ekonomiska sammanbrott. Även om influenserna från postmodernism och poststrukturalism kanske är som mest uppenbara i tolkningen av nutiden har man inte ställt sig i en värderelativistisk plogfåra. Snarare har man erkänt att dagens världspolitiska situation är så komplex, att den inte går att beskriva i enkla modeller eller kategoriska ordalag.

Detta avslutande kapitel är en översikt av den kritiska geopolitik som behandlar tiden från (i stort) 1989 och framåt. Litteraturen är strukturerad i sex underrubriker; flödesvärldens nya geografi, den territoriella komplexiteten, teknologins topografiska immaterialitet, den geopolitiska ontologiska transformationen, miljöproblematikens geopolitik samt avterritorialiseringen av moral, etik och ansvar. Inte bara kritiska geopolitiker tas upp, utan även forskare inom internationell politik, vetenskaps- och teknologistudier, samt postmodern och poststrukturalistisk nutidsfilosofi behandlas i kompletterande syfte.

4.1 Flödesvärldens nya geografi

De immateriella flödenas nya betydelse är flitigast påpekad av Timothy Luke, den kanske mest aggresive och polemiske kritikern av realismen och neorealismen inom IR. Den struktur som perioden mellan 1945 och 1989 hade förklarades och tolkades med hjälp av en epistemologisk realism med betoning på territorium, makt och realpolitik. De geopolitiska omständigheterna kräver nya tolkningar, nya kognitiva kartor där gränser i rummet och platsers bundenhet så som de fixerats i tidigare världstolkningar ifrågasätts (Luke 1994). Traditionellt har mänskligheten rört sig i ett samspel mellan två världar. Den första är biosfären, som hämtar sin identitet från jordmånen, karterad inom naturgeografin. Den andra är den artificiella teknosfären, stegvis uppbyggd under den moderna, kapitalistiska och industriella epoken. Denna värld är realiserad framför oss genom territorialiteten och dess artefakter; nationen, staden, territorialstaten. Vad som i allt högre utsträckning sker, är att ytterligare en värld är på väg att formeras ovanpå den andra. Den tredje världen är den informationstyngda cyber- eller telesfären, digitala sändningar, analoga vågor, bilder och information som rusar fram genom ett nät av telekommunikationer.

Att informationshanteringen påverkat samhället, dess produktion, konsumtion och administration från 1950- och 1960-talen och framåt på ett kvalitativt sätt är fastlagt sedan länge (Bell 1974, Harvey 1989, Rosenau 1990, Attali 1991, Jameson 1991, Bretherton & Ponton 1996). Masstelekommunikation, elektronisk datorisering och cybernetisk automatisering har påverkat allt fler människor, allt oftare på ett allt mer fördjupat sätt (Därmed inte sagt att utvecklingen nått en nivå där den eller dess påverkan är global, (Massey 1991, Allen & Hamnett 1995, Holmén 1996, Amin 1997, Clark 1997, Scott 1997)). Aspekter som makt, tid och rum verkar inta andra former i informationssamhället. I den andra världen, den industriella, var den organisatoriska logiken knuten till platsen, rummet kringskars, avgränsades och fylldes med suveränitet, en suveränitet som normaliserades genom (statlig) panoptisk övervakning. Informationshanteringen ändrar dessa maktförhållanden genom att frambringa en ny organisatorisk logistik, grundad på den flexibla ackumulationens snabba och intensiva flöden av idéer, varor, symboler, bilder, pengar etc. i en global skala, åtskiljande, fragmentarisk, anarkistisk och desorganiserad till sin karaktär. Makt flödar ofta platslöst mellan, under, bakom och bortom de gränser som segmenterats i rummet under tidigare samhällsordningar. Det är nu inte förekomsten av dessa flöden som är det anmärkningsvärda, utan dess intensitet, densitet, nivå och hastighet (Luke 1991, 1993 & 1994, se även 1989a).

Flödenas gränsöverskridande är centralt här, eftersom de på ett effektivt sätt eroderar geopolitiska

gränser/barriärer samtidigt som de bygger upp nya typer av skiljelinjer och begränsande strukturer. Flödet blir en efemär konfiguration av särskilda bilder, symboler och innebörder av makt, pengar och värden, kanaliserade genom telekommunikativa nätverk i ett kontinuerligt skiftande kodifierat flöde. Luke menar vidare att...”*Codes create new spaces, new times, and new powers in the operations of the modes of information. Information communicates its effects not merely by conveying content like cargo: it also ”forms” by* ***informing*** *as something variable, adaptive, and multiplex. To become informational is to continually be in-formed and in-forming, and in-formation as codings and decodings are formed-in, forming-in, and formations-in communicative exchanges*” (Luke 1991, sid 320, emfas i orginal). Makt, här i form av kodningskapacitet och symbolisk kompetens (Reich 1991), bestämmer tillgängligheten till dessa in-formerande cybernetiska världar, tecknar konturerna av in-formerande monetära, militära och byråkratiska förbindelser samt definierar nya maktkoncentrationer inom dessa interoperativa formeringar genom att tygla, modulera, förstärka och motsätta sig dess effekter på/i olika nivåer/grader/dimensioner (Luke 1991 & 1993).

Tyngdpunktsförskjutningen från platser/territorier till flöden inbjuder antiperspektivistiska, antihierarkiska och oorganiserade synsätt och ståndpunkter på/angående traditionella rumsliga, fordistiska och nationella föreställningar baserade på suveränitetsaspekten. Det rumsligt grundade westphaliska systemet kolliderar då med ett multipelt antal transnationella informationskoncentrationer och informationsinteraktioner, genererade ur globala monetära transaktioner, varuhandel, symbolutbyte och mediamarknader. Fångade i dessa vågor av hyperreala krafter förflyttandes sig själva över medialandskap och cyberrymder av information, balanserar territorialstaten på gränsen till total implosion. Men platsen, här i form av ett sociokulturellt kontext rumsligt förankrat är inte ersatt eller tillintetgjord av denna utveckling. Snarare är platsen gradvis omflyttad inom det hyperreala flödet, förstått i termer av ikonisk/symbolisk tillgänglighet och cirkulation. Denna samexistens som uppstår i motsättningen mellan organisatorisk centralisering och informationens decentralisering, mellan platser och flöden medför en successiv övergång från en situation där makten cirkulerar i flödena till en situation där själva makten ligger i flödena (Luke 1991 & 1993 efter Castells 1989, se även Castells 1996, 1997, 1998).

Denna successiva övergång medför vidare att flödena definierar nya centra, semiperiferier/semicentra, periferier och externa områden allt eftersom de omstrukturerar städers, regioners och länders ekonomiska marknadsstatus. Men kanske än viktigare, skapas nya sociala och politiska förhållningssätt som samtidigt genererar nya maktförhållanden, ideologier och handelsprocesser. Flödet representerar något postrumsligt, postsuveränt och kanske också början på ett kvalitativt nytt internationellt samhälle (Luke 1991 & 1993).

Luke är här plötsligt mer försiktig i sin framställning. Från att närmast ha dömt ut territorialstaten och den territoriella dimensionen ur flera (men inte alla) aspekter menar han plötsligt att vi möjligen står inför en ny typ av samhällsordning. Det transnationella kapitalistiska världssystemet erhåller sina konturer i det televisuella, datoriserade flödet, strömmandes fram i cybernetiska/cyberspatiala ledningar. Flödet skapar vidare nya transnationella (föreställda) gemenskaper (för en diskussion kring den föreställda gemenskapen se Anderson 1993) som löser upp den rumsliga uppdelningen i ”de” - ”vi” och ”vän” - ”fiende” (Luke 1991 & 1993) samt ger subkulturer av alla slag utrymme och röster i medialandskapet (Luke 1994 & 1996a). Dessa flödesprocesser resulterar i att det lokala och det globala blandas i nya töckniga produktionsformer, av Luke (1994) kallad ”*glocalization*”. Fler författare (se t.ex. Lash & Urry 1994) har försökt fånga denna Janusliknande utveckling (Agnew & Corbridge 1995), med denna term i en tid där de analytiska begreppens tidsrymd som ”inneord” blir allt kortare (Clark 1997)

Som tidigare nämndes är Luke en av de mest hänförda kritikerna av positivistiska och realistiska (då menar jag, vilket redan borde stå klart för läsaren, realismen inom IR och statsvetenskap och inte den filosofiska realismen. Den aggresivitet som Luke har i sin kritik mot sina akademiska antagonister (se särskilt Luke 1993) tycks skapa ett behov av att överdriva i dels resonemangens innehåll, dels i dess retorik och semiotik. Genom att överbetona vissa samhällsprocessers betydelse

och konsekvenser skapas samtidigt möjligheter att framställa andra akademiska diskurser som hopplöst förlegade, eftersom de inte betonar det som utpekas som fundamentala, nästan paradigmskiftande förändringar i det politiska världssystemet. Detta är under förutsättning att man accepterar Luke´s resonemang.

Luke (liksom hela den postmoderna och poststrukturalistiska diskursen) slår i underläge, vilket till viss del kan förklara det självvalda antagonistiska förhållningssättet till främst positivistisk forskning. Postmodernismen och poststrukturalismen kan därmed ses som de Andra gentemot Jaget (positivismen) eftersom de har (både själva och av andra) definierats som något utanför det etablerade och traditionella. Samtidigt har postmodernismen och poststrukturalismen i sin självidentifikationsprocess konstruerat sina ståndpunkter genom ett avståndstagande från det etablerades ontologier och epistemologier; Vi (postmodernism och poststrukturalism) är vad de Andra (positivismen) inte är. För postmodernismen och poststrukturalismen är positivismen de Andra, ur detta betraktelsesätt. Därmed inte sagt att Luke inte är intressant (han är mycket intressant) eller att han genom sin hårda kritik och sina överdrifter söker en forskningsidentitet. Däremot tycks han ofta bortse från de fördelar som ryms inom Haraways antikonfrontationsstrategi (1996), se avsnitt 1.4.

4.2 Den territoriella komplexiteten

Territorialitetens betydelse har på flera sätt kommit att granskas och ifrågasättas i den kritiska geopolitiken. Denna rannsakning ska dock inte förväxlas med tankegångar signalerandes geografins slut (Virilio 1986 & 1997, O´Brian 1992), att den geografiska dimensionen, genom teknologiska landvinningar inte påverkar samhällsutvecklingen längre. Dessa påståenden har endast kommit från icke-geografer, som satt likhetstecken mellan geografi, territorium och avstånd. För geografer innehar dessa begrepp sin egen dynamiska komplexitet och är inte på något sätt synonyma med varandra. Vad som i första hand studerats inom kritisk geopolitik är sambandet mellan territorium och makt, och särskilt intresse har riktats mot territorialstaternas territorialisering av territoriet samt de konstanta processer av deterritorialisering och reterritorialisering som följt av geopolitiska skiftningar av maktfördelningen över territoriet. Den postmoderna och poststrukturalistiska kritiken mot territorialstaten har redan tagits upp i tidigare kapitel men återkommer här eftersom denna diskussion är så central inom kritisk geopolitik (som alla samhällsvetenskaper).

Slater (1997a) menar att många av orättvisorna i världen kan hänvisas till uppdelningen av jordytan i koncentriska segment skapandes en universell kod (suveränitetsmodellen). En av följderna är att tidigare och/eller alternativa samhällsorganisationers (stam- och nomadkulturer etc.) system av ”kringresande territorialitet”, som inte baseras på konformitet utan alternativa makthierarkier förklarats som ogiltiga, obetydliga, olagliga och osynliga (se även Deleuze & Guattari 1988). Slater hänvisar också till Foucaults (1980a) tankar kring organisationen av territorialstater som något framdrivet av sambandet mellan objektens och domänernas spatialisering (inplantering, gränsreglering, utstakning) samt identifieringen av historiska maktskeden. Territorialstaten har således initierats fram ur en process av deterritorialisering och reterritorialisering. Dessa begrepp är hämtade från Deleuze och Guattari (1984 & 1988, se även Goodchild 1996). Utifrån Marx och Freud menar de att kapitalismen och statsmakten samtidigt som de försöker skapa rigida identiter och göra fixerade geografier gällande, underminerar traditionella identiteter, social relationer och rumslig praktik. Denna kreativa förstörelse (Schumpeter) deterritorialiserar tidigare produktionssätt, samhällsklasser, trosföreställningar, vardagsrutiner etc, etc, samtidigt som den reterritorialiserar det deterritorialiserade i nygamla (schizofrena(=postmoderna?)) formationer (O´Tuathail & Luke 1994, O´Tuathail 1996a). Samtidigt skapas en sociospatial förändring, av Harvey (1989) beskriven som tidsrumslig sammanträngning.

Luke (1993) menar vidare att territorialstaten som representant för och bevarare av moderniteten förlitar sig på särskilda diskurser av instrumentell handling, rationell reflektion, linjär kausalitet och universell materialism, i sitt förhållningssätt till rummet som något perspektivistiskt. Utifrån detta

menar Luke att...”*Once granted, such state power becomes its own vectors of forceful momentum directed from point to point within space as measured from a centrally ap-pointed hierarchy by some coercive/legitimate in-state-ment, like the creative/illustrative eye gazing/imposing a three-dimensional geometric grid in perspective-based painting. Triangulation against a homogenous horizon line and a distant imaginary vanishing point permits the duly ap-pointed author(ity) or legitimately instated sovereign(ty) to measure the impact of forces exerted on point B from point A as judged in gazing out at point C along any axis extended into the planes of depth, breadth, and height. Similarly, power also becomes motion through, gauged as the in-state-ment´s institutional surviving or thriving in on-going operations, neutralized units of homogeneously standardized time*” (Luke 1993, sid 234, för liknelser med perspektivmålning, se Alberti 1977, se också avsnitt 2.2 och 3.1).

Luke´s betoning på betydelsen av rörlighet stämmer väl in i flera av Virilio´s hastighetfilosofiska resonemang. Virilio menar bland annat att grogrunden för revolutioner mot statsmakten finns ute på gatorna och i den rörelse som gatorna i rent fysisk bemärkelse medger. Statsmaktens strävan att kontrollera gatorna (genom vägtullar, polistrafikpatrullering, undantagstillstånd, utegångsförbud etc.) uppstår således av flera skäl och är inte enbart för ”allmänhetens bästa”. Förskjutningen av makten från territorier till flöden (se avsnitt 4.1) undergräver territorialstaternas makt, resulterandes i nya deterritorialiseringar och reterritorialiseringar. Tillsammans med O´Tuathail har Luke (1994) karakteriserat denna nya ”vända” av deterritorialisering och reterritorialisering för ett geopolitiskt vertigo. O´Tuathail har senare utvecklat innehållet i detta begrepp, inspirerad av både Lyotard (1984) och Harvey (1989).

Lyotard (1984) menar att det postmoderna tillståndet kännetecknas av en skepsis mot metahistoriernas (i huvudsak modernitetens historia om framsteg och sanning) förmåga att korrekt spegla sin samtid i helhet. Som följd, genom informationshanteringens utveckling (se avsnitt 4.1) har den vetenskapliga kunskapen förlorat sin traditionella trovärdighet (O´Tuathail 1997a). Harvey (1989) ser detta tillstånd som ett historiskt-geografiskt läge, bundet till hur människan upplever tid och rum. Dessa erfarenheter av tid och rum är vidare sammanvävda med den genomgripande förändringen från fordistiska produktionssätt till mer flexibla postfordistiska produktionsförhållanden och ackumuleringsmetoder (se även Harvey 1989, Oberhauser 1990, Lipietz 1992, Tickell & Peck 1992, Amin 1994, Lash & Urry 1994, Goodwin & Painter 1996). Den senaste rundan av tidsrumslig sammanträngning (geopolitisk uttryckt i bland annat deterritorialisering och reterritorialisering) har, förutom i en lyotardisk misstro till vetenskapens trovärdighet i fråga om helhetstolkningar, lett till en vitt spridd kulturell och intellektuell desorientering. Intensiteten och hastigheten i de politiska, ekonomiska, sociala och kulturella omvandlingarna, formad av den globalt organiserade flexibla ackumuleringen, förefaller kognitivt vara för mycket att smälta på en gång (O´Tuathail 1996a).

En översikt över dessa förändringar återfinns i John Agnew´s och Stuart Corbridge´s ”*Mastering Space*” från 1995, där de tecknar konturerna av en ny typ av världsekonomi, den transnationella liberalismen. *Pax Americana* är över och den nya världsordningen karakteriseras av att den inte har någon territoriell hegemon, som tidigare geopolitiska ordningar. Istället utgör marknaden hegemonen, en amöbaliknande aktör egentligen uppbyggd av territoriella (stater, regioner, städer) och icke-territoriella (företag, institutioner, organisationer) aktörer. Till skillnad från Harvey (1982) menar Agnew och Corbridge att den kapitalistiska omstruktureringen inte är ett steg närmare det kapitalistiska systemets sammanbrott. Istället är det en omstrukturering (reterritorialisering) där ”onödiga” territoriella (länder i forna tredje världen samt regioner i forna första och andra världen) och ej territoriella (arbetskraft, företag) delar ”skärs bort” så att den ”slimmade” huvudorganismen ska ha större möjligheter att överleva (som *Ripley´s Alien*-motståndare i det feministiska actionspektaklet ”*Aliens* - återkomsten”:s slutscener).

Den aktuella territoriella problematiken kan förtydligas genom en närmare studie av (Eu)ropa. Den fördjupade integrationen av Europas territorialstater, från gemenskap till union har eller är på väg att forma nya medborgarskapsinnebörder och medborgarskapsgeografier (Kofman 1995).

Medlemsländernas olika principer när det gäller invandring och medborgarskap (*jus sanguinis* (den nationella medborgarskapsprincipen) och *jus soli* (den territoriella medborgarskapsprincipen)) har skapat en diskrepans i invandrings- och flyktingpolitiken i det enade EU. Skrämselpropaganda, främlingshat och snäva territorialstatliga ekonomiska intressen har tillsammans målat upp hotbilder, beskrivandes ett Europa under belägring av annalkande horder av immigranter från öst (hunnerna) och syd (muslimerna). Att detta skett under en tid ibland kallad migrationens tidsålder [sic](Castles & Miller 1993) har förstärkt hotbilden, även om det kunnat konstateras att de största transnationella flyttströmmarna inte sker till eller inom EU:s territorialstater (Overbeek 1995).

I takt med att gränserna inom gemenskapen har monterats ner, har gränserna runt (Eu)ropa förstärkts och den (eu)ropeiska invandrings- och flyktingpolitiken skärpts genom olika övernationella traktat. Det har handlat om att samordna flyktingpolitiken, införa likartade krav för familjeåterföreningar, bygga upp gemensamma databaser samt skärpa bevakningen av personer från annat land än EU som befinner sig i (Eu)ropa (Leitner 1995 & 1997, Thränhardt & Miles 1995, för en mer detaljerad redovisning av EU:s officiella traktat i frågan, t,ex, ”*The Schengen Agreement*”, se Tesfahuney 1995). Här är den territoriella problematiken tydlig på flera sätt. Utifrån Foucaults tankar redovisade ovan går det att konstatera att EU allt mer börjar agera som en (eu)ropeisk superstat. Kartläggningen och övervakningen av den stratifierade och rastrerade befolkningen är ett exempel. Ett annat exempel är den synkroniserade och nivellerade disciplineringen av (eu)ropéerna i form av gemensamma lagar särskilt när det gäller territoriell inkludering och exkludering. Att makten över befolkningen är baserad på en makt över avgränsade territorium är det centrala påverkansförhållandet här, liksom i den kritiska geopolitiken i stort.

Anderson (1996) har observerat ontologiska och epistemologiska svårigheter med att betrakta EU utifrån konventionella politiska och geografiska koncept, baserade på den statsvetenskapliga realismen och synen på rummet som något absolut. Influerad av en artikel av Ruggie (1993) menar han att EU kan betraktas som den första riktiga postmoderna internationella politiska organisation. Utifrån Jameson (1984) och Harvey (1989) menar Ruggie att postmodernitet i statsvetenskap och internationalla relationer innebär att multipla och överlappande suveräniteter ersätter den enda och suveräna suveräniteten (territorialstaten). Detta innebär också att suveränitet, så förknippad med territorialstaten och terrioriet, genomgår en likartad omvandling. Om suveränitet kan betraktas på flera olika sätt kan det också betyda en diversifiering och/eller uppluckring av dikotomin innanförskap - utanförskap.

Med risk för att förenkla för mycket blir det därmed lockande att konstatera att utvecklingen från det förmoderna, via det moderna till det postmoderna har följts av en parallell syn på rummmet, från det relativa till det absoluta tillbaka till det relativa. Den fluiditet och elasticitet i synen på den rumsliga suveräniteten som kännetecknade medeltiden och tiden före Westphalia är på flera sätt på väg att framspira på nytt. Andersons (och Ruggies) tankar ligger nära både Agnew och Corbridges samt Lukes när de menar att territoriella och icke-territoriella aktörer (suveräner?) ömsesidigt omformar varandra samt skapar kreativa spänningar mellan fluiditet och beständighet. Rent empiriskt är det den fördjupade (eu)ropeiska integration (Maastrichtavtalet, den gemensamma marknaden, unionen, EMU), järnridåns sönderrostning samt den regionala renässansen (såväl när det gäller inom territorialstaten som uppkomsten av makroregioner typ Östersjöregionen) som föranlett dessa tankar kring ett framtida Europa liknandes vid en ny medeltid (Bull 1977 i Anderson 1996, Ruggie 1993, Minc 1993).

Men det är just dessa förenklingar som att kalla det sam/framtida EU för ett nytt medeltida (eu)ropa som Anderson vill undvika när han betonar behovet av nya epistemologiska och ontologiska insikter samt nya begrepp och uttryck som bättre beskriver sam/framtiden (se även Luke 1994). Visst är det så att situationen i Europa efter 1989/1992 kan beskrivas i paralleller till situationen under den europeiska medeltiden. Men det går också att finna paralleller mellan nutid/nära framtid och den romerska epoken (fästing Europa), särskilt när det gäller (eu)ropas förhållningssätt till samhällena i öster och söder (Lipietz 1993). Eftersom territorialstaterna alltjämt finns kvar och är synnerligen mäktiga aktörer i såväl territoriellt som icke-territoriellt hänseende kanske det är mer

ackurat att benämna situationen som en nywestphalisk epok. Sista exemplet är tveksamt inte bara på grund av dess grova förenkling utan också för att den westphaliska modellen aldrig har varit en korrekt beskrivning av den faktiska territorialstaten i Europa eller någon annanstans (Krasner 1995/1996) (Vad vi har här är ett kategoriseringsproblem, en problematik som återfinns i hela det intelektuella samhället (Latour 1993).).

Bara en sådan detalj som att suveräniteten i det medeltida Europa var uppdelad mellan fågelnästeliknande hierarkier gör liknelsen nutiden - medeltiden tveksam. Då var allmänheten medlemmar av mer vidsträckta organisationer genom medlemskap i organisationer på mellannivå. Kopplingen mellan det lokala/regionala och det internationella är ofta nu direkt, utan förbindelse genom den (statliga eller regionala) mellannivån. Så även om hierarkier alltjämt existerar, är dess struktur inte lika geometriska som förr. I stället kan den liknas vid en *rhizoma* (rotliknande stjälk med både rötter och skott som växer under jord), den växt som Deleuze och Guattari (1988) använder som metafor för sin alternativa ej linjära och mer mångbottnade historiesyn. Dagens situation kan även liknas vid en hypertext, eller i Anderson´s egen terminologi (1996) en äventyrlig klätterställning för barn. Det faktum att den överväldigande majoriteten av befolkningen på medeltiden inte var politiskt orienterade överhuvudtaget gör jämförelsen än mer tveksam.

Vad det nya är kan kanske främst beskrivas som en mix av gammalt och nytt, eller gammalt och gammalt i en mix som gör det nytt. Begrepp som försöker fånga det komplexa i symbiosen mellan gammalt och nytt, natur och kultur och andra till synes oförenliga kategorier har uppmärksammats inom feministisk litteratur. Målet har varit att bryta sig ur dikotomin man - kvinna samt dess sociala konstruktioner maskulint - feminint. Begrepp som cyborg (Haraway 1991), monster, gudinna (Lykke & Braidotti 1996) och hybrid kan nämnas (det nyvaknade intresset för hybridbegreppet återfinns främst inom postkolonial teori (Elam 1996)). Dessa är kanske begrepp som kan användas även när det gäller geopolitiska och territoriella problemområden. Luke (1991) talar till exempel om framtiden som en slags ”info-medeltid” eller ”cyber-feudalism”. Dessa hybridartade begrepp kan verka snåriga och klumpiga, men får ändå bedömas mer lämpliga än begrepp som nya medeltiden, som indikerar ett synsätt baserat på en tro att historien upprepar sig.

4.3 Teknologins topografiska immaterialitet

Nära kopplat till flödenas ökade betydelse och ifrågasättandet av den territoriella suveräniteten (dels när det gäller suveräniteten över territoriet eller makten över marken, dels när det gäller vissa territoriella kvalitéers betydelse) ligger identifieringen utav diskursomformande teknologiska krafter. Ny teknologisk praktik i världspolitiken skapar situationer där tidsdimensionen (*chronopolitics*) är mer väsentlig i politiken än rumsdimensionen (*geopolitics*). Der Derian (1990 & 1992) som initierade denna diskussion inom IR (debatten har sedan utvecklats inom den kritiska geopolitiken) spjälkade upp problematiken genom särskiljandet av tre teknologiska krafter; simuleringen, övervakningen och hastigheten. Denna uppdelning är främst gjord för överblickbarhetens skull. På fler sätt än vad som kan nämnas är de tre begreppen/krafterna ihopfogade och sannolikt även ömsesidigt förstärkande varandra.

Der Derian (1990 & 1992) menar att effekterna av ny teknologisk praktik inte har gått att riktigt ”fånga in” genom traditionella analysmetoder. Detta beror på att dessa (post)moderna utövanden är mer ”verkliga” i tid än i rum, dess kraftfullhet framträder genom utbytet av symboler och signaler, inte materiella varor samt att dess effekter är genomträngande och gäckande snarare än påvisbara och påtagliga. De undkommer de traditionella intresseområderna i realismen, neorealismen och den institutionella neoliberalismen inom IR. Istället presenterar Der Derian poststrukturalismen och postmodernismen som kraftfulla epistemologier som kan belysa, men inte helt klargöra, betydelsen av dessa nya krafter i internationella relationer. Han menar vidare att dessa tre krafter (simulering, övervakning och hastighet):

....”stand out for their discursive power and shared problematic. Their discursive power is

chronopolitical *and* ***technostrategic****, and they have generated a postmodern problematic for a system of states which increasingly seems resistant to comprehension by traditional systems of thought. To clarify: they are "chronopolitical" in the sense that they elevate chronology over geography, pace over space, in their political effects; they are "technostrategic" in the sense that they use and are used by technology for the purpose of war; they have a discursive power in that they produce and are sustained by historically transient statements which mediate our relations with empirical events: and the problematic is postmodern because it defies the grand theories or definitive structures which impose rationalist identities or binary oppositions to explain international relations"* (Der Derian 1990, sid 297, emfas i orginal).

simuleringen

Den franske filosofen Guy Debord menade 1968 att Västvärlden var på randen att bli ett extremt konsumtionssamhälle, där all livsföring var på väg att bli enorma anhopningar av spektakelartade skådespel. Allt som kunde upplevas var inte längre en presentation, utan en representation, en specialisering av makt som kom att representera alla andra typer av makt. Representationen kom att bli samhällets uttryckssätt för att uttrycka sig själv, inför sig själv (Debord 1995). Baudrillard hade säkert Debord´s tankegångar i huvudet när han besökte Disneyland. Han tolkade sin omgivning som att allmänheten inte längre var besvärade av den teknologiska reproduktionen av verkligheten, vidare inte främmande inför eller kuvade av sin överkonsumtion av spektakulär representation. Oförmögna att återfå "orginalet", och förförda av simuleringen hade de förlorat sin förmåga att skilja mellan modellen eller det riktiga (Baudrillard 1983a).

Abstraktionen är inte längre en karta, en dublett, en spegelbild eller ett begrepp. Simuleringen är inte längre utav ett territorium, en referens eller substans. Nutiden är uppbyggd av modeller av en verklighet utan orginal; nutiden är en hyperverklighet. I Baudrillard´s nihilistiska världsåskådning är modernitetens primära uppgift inte längre att avmystifiera illusioner utan att bevara en princip som förlorat sin anledning att existera. Disneyland är därför framställd som en låtsasvärld i syfte att få allmänheten att tro att allt annat är verkligt. Men Baudrillard låter sig inte luras. "Amerika" (Baudrillard talar genomgående om Amerika när han menar USA) är inte längre verkligt, utan en hyperverklig simulering. Det handlar således inte om en falsk representation av verkligheten, utan ett försök att dölja att verkligheten inte längre är verklig (Baudrillard 1983a, se också Baudrillard 1990).

Dessa hyperverkliga system av simuleringar uppstår ur dess televisuella och cybernetiska representationssätt. Baudrillard menar därför att i hyperverkligheten måste allt betraktas med nya ögon. Han fortsätter..."*No more mirror or being and appearances, of the real and its concept. No more imaginary coextensity: rather, genetic miniturization is the dimension of simulation. The real is produced from miniturized united, from matrices, memory banks and command models-and with these it can be reproduced an infinite number of times. It no longer has to be rational, since it is no longer measured against some ideal or negative instance*" (Baudrillard 1983b, sid 3). Vi måste därför betrakta media som något i omloppsbana runt jorden, som någon slags genetisk kod som kontrollerar mutationer av verkligheten i hyperverkligheten (Baudrillard 1983b). Simuleringen i det globala flödet går därför långt bortom traditionell uppdelning mellan tid och rum, sändare och mottagare, medium och meddelande etc. allt eftersom det elektroniska medianätet genererar nya hyperrum med total avsaknad av platskänsla (Luke 1994).

Inspirerad av Baudrillard menar Wark (1994) att den västerländska mediamedborgaren snarare har etervågor än rötter, terminaler snarare än ursprung. Vidare finns det inget överskridande, inget djup, bara yta. Upplösningen av distinktionen subjekt - objekt, inre - yttre samt det nära - det avlägsna vilket resulterar i att allt blir obsceniteter i form av kraftfulla, överdrivna, pornografiskt uppförstorade bilder. Denna obscenitet börjar med att det inte längre finns något spektakel, ingen scen eller teater, ingen illusion, utan allt blir genomskinligt, synligt, exponerat. Det obscena är därför inte det gömda, utan det allt för synliga. I geografin och i geopolitiken får detta sig uttryck i GIS-kartor, krigsspelsimuleringar, globala televisionssändningar och cinematiska signalsystem i ett enda vanvett av representationssystem (Baudrillard 1988, Baudrillard & Gane 1993, Ó Tuathail

1996a).

Ó Tuathail kritiserar Baudrillard vid flera tillfällen (se till exempel 1996a) för att överdriva brottet mellan modernitet och postmodernitet, för att bortse från den nutida kapitalismens mekanismer samt för att vara fatalistisk, bisarr och lika absurd som den simulerade mediavärld han beskriver (tolkningar av Baudrillards tankar finns bland annat i Kellner 1989 & 1994, Gane 1991, Stearns & Chaloupka 1992, Rojek & Turner 1993, Genosko 1994, Cvetkova 1996, Horrocks & Jevtic 1996, Levin 1996, Zurbrugg 1997). Samtidigt menar han att andra teoretiker (Haraway & Luke) läser *science-fiction* som beskrivningar av nya hybrida postmoderniteter. Eftersom Ó Tuathail läser Baudrillard som *science-fiction* röjer han identiteten på sin egen kritik. Hans kritik formuleras som en kritik mot Baudrillard´s ontologi, men genom att nämna alternativa tolkningar av Baudrillards texter (som *science-fiction*) är hans kritik snarare av epistemologisk karaktär. Kritiken blir inte mindre väsentlig, eller mindre oriktig för det, men inte helt igenom ärlig. Vad det handlar om är hur bokstavstroget man läser Baudrillard. Genom att betona det extrema pekar Baudrillard på betydelsen av att iaktta förändringarna i det västerländska samhället. Baudrillard (och kanske än mer Virilio) har en impressionistisk stil och är i vissa avseenden mer influerade av fenomenologin (Husserl, Merleau-Ponty) än postmodernismen. Tar man inte hänsyn till detta försvinner i stort anledningen att läsa dessa filosofer.

Men trots kritiken mot Baudrillard har Ó Tuathail utvecklat begreppet simulering utifrån geopolitiska ansatser. I en artikel (Ó Tuathail 1997b) talar han om två simuleringar, den ena statsmaktsinitierad, den andra initierad i opposition mot samma statsmakt. Det handlar om Mexico, och Salinasadministrationens försök att lansera Mexico som en uppstigande marknad lämplig att investera kapital i. Denna kampanj kan mycket väl ses som en simulering, ett skådespel fyllt av yta och trivialitet, men för internationella investerare intresserade av snabba pengar lockande genom sin färggladhet och sin skenbara dynamik. Den andra simuleringen var zapatistarevolten i Chiapasprovinsen i södra Mexico, en massmedial revolt designad att minimera förluster i människoliv men skapa maximal publicitet. Detta lyckades, men luften gick ur hela projektet när det framkom att ledaren, den genom internet verksamme Marcos, var en före detta högre akademiker från övre medelklassen. Denna man hade på kort tid utnämnt sig som talesman för alla förtryckta eller åsidosatta samhällsgrupper i världen.

I ett försök att utveckla Der Derians ambitioner (1990 & 1992) att tolka internationell politik utifrån postmoderna glasögon (och samtidigt gå i tvekamp med IR-realisterna) resonerar Luke (1993) om FN som en simulering. Realisterna betraktar FN som en övernationell organisation utan något större inflytande på den anarkistiska internationella politiska nivån. Detta för att territorialstaterna är de enda politiska organisationerna av betydelse (genom sin suveränitet). Men kanske det är så att FN är den mest betydelsefulla politiska kraften på den internationella arenan efter andra världskriget. FN kan ses som en samlig av påhittade substituerande signaler utav verkligheten (flaggor, delegationer etc.) där autonomi, suveränitet, legitimitet och makt återfinns i kondenserad miniatyrform, som Det Bästa av det internationella politiska systemet. Säkerhetsrådet, de ”blå baskrarna”, generalförsamlingen, internationella valutafonden etc. är alla funktioner/organ som återfinns i de enskilda territorialstaterna.

Kanske FN fyller samma funktion i världspolitiken som Disneyland gör för resterande USA i egenskap att vara en simulering av den territorialstatliga principen? Genom att presentera sig själv som inbillning förefaller resten (territorialstaterna och dess statsmakter) att vara riktiga. Det faktum att flertalet av dagens territorialstater (om inte alla) är en koagulering utav korrumption, girighet, förtryck och inkompetens döljs således. Genom att FN ger sken av att vara inkompetent, rentav infantil, ges intrycket att kompetensen finns på annat håll (hos de egentligen inkompetenta statsmannastyrena i territorialstaterna)(Luke 1993). FN:s mer aktiva roll efter det kalla krigets slut skulle i så fall vara en intensifiering av simuleringen av verkligheten som inte finns längre, eller kanske än mer extremt, en simulering av simuleringen av verkligheten som inte finns längre (se även Debrix 1996).

övervakningen

För Foucault innehöll den franska revolutionen upplysningens båda drömmar, den utopiska drömmen om evig fred skapad av det universella förnuftet och den dystopiska mardrömmen om evig terror skapad av maktens exercis och övervakningsförmåga (Foucault 1979). Övervakningens disciplinära funktion har redan nämnts på flera ställen i texten men kopplas här samman med Jeremy Benthams begrepp för denna nya disciplinära regimens arkitektur; panoptikum (ringformad byggnad med utsiktstorn i mitten, där en eventuell övervakare kan bevaka utan att själv bli sedd). Foucault menade att detta panoptikum i sin arkitektoniska form (t.ex. fängelset eller mentalsjukhuset) var den mest extrema övervakningsmetoden, men att panoptikum till sin funktion genomsyrade hela samhället (Foucault 1979). Den finns möjligtvis en likhet här med Baudrillards Disneyland. I Baudrillards ögon är Disneyland ett sätt att lura människor att tro att verkligheten fortfarande är verklig. I Foucaults ögon är fängelset eller mentalsjukhuset till för att lura människor att tro att människan fortfarande är fri.

Der Derian (1990) överför Foucaults och Benthams resonemang till nutidens internationella relationer. Möjligheten (och makten) att se ”oss” utan att vi kan se ”det”/”dem” finns i form av den teknostrategiska övervakningen från luften/rymden (radar, satellitspaning etc.). En stor del av dessa övervakningsmetoders styrka ligger i att de anses representera sanning och objektivitet genom att de mäter, fotograferar och avlyssnar jordytan ”som den är”. Det realistiska synsättet inom IR och säkerhetsstudier förstärker således de teknologiska övervakningsmekanismernas intryck/uttryck. Detta har Elam (1997) konstaterat i en seminarieuppsats där han även menar att önskemålet att syna utan att synas är en månghundraårig åstundan (således längre tillbaka än till den franska revolutionen).

Vidare ser Elam (1997) satellitövervakning/fjärranalys som en cyborgvetenskap (en hybrid av både militär och civil teknologi (*dual-use technology*)) som till det extrema kombinerar en skicklighet i att visualisera med en försvinnandets estetik. Lika mycket energi och resurser har gått åt att hemlighetshålla sin egen existens som att belysa andras existens. Dess förfining har varit möjligt genom ett förhållningssätt till det geografiska avståndet som en variabel att bortse från. Det i sin tur leder fram till en insikt att allt som går att skåda går också att förstöra (Virilio 1989 & 1994).

Medan Elams artikel (1997) behandlar satellitspaning/fjärranalys ur ett mer militärt teknologifokuserat angreppssätt har Ó Tuathail ett mer allmänt, bredare förhållningssätt till i grunden samma problematik (1996a, 1997a, 1997b). Han menar att den senaste rundan av tidsrumslig sammanträngning förändrat sättet att producera det globala rummet (för Ó Tuathail är övervakningen en del av produktionen av rummet (se Lefebvre 1991, se även Burgel *et al* 1987, Merrifield 1993 & Stewart 1995)). Statsmakterna producerar/övervakar rummet inte bara genom satelliter i omlopp runt jorden utan genom GPS (globalt positioneringssystem), högflygande spionplan, radiostyrda robotar samt GIS. Oavsett om det är elektromagnetiska avsökningar, fjärranalys av vegetationsområden, vädersatellitspaning eller videoinspelningar från lågsniffande målsökande robotar är visualiseringen av det globala rummet inte längre förbehållet kartografen. Den kartografiska kunskapen har blivit digitaliserad och lagrad i ett cybernetiskt databasnät där den är tillgänglig för teknologisk och weberisanskt byråkratisk personal (Pickles 1995) med i bästa fall okritiskt förhållningssätt till sina nya tekniska verktyg (GIS), i västa fall en ambition att manipulera med dessa jordritande artefakter för egen vinning (för en diskussion kring GIS se Openshaw 1991, Smith 1992, Abler 1993, Lake 1993, Curry 1994, Pickles 1995, Unwin 1996, Dorling & Fairbairn 1997 (kap 7), Wright *et al* 1997). Det imperialistiska (geopolitiska) ögat är nu ett cybernetiskt, elektroniskt öga (Ó Tuathail 1997a, se också Kaplan 1997).

Dessutom har det massmediala nätverket skapat en närmast direktsänd 24 timmars bevakning av det globala rummet där den vardagliga erfarenheten av geografin blir en kollektiv erfarenhet genom en virtuell geografi i form av globala mediahändelser. Händelser på avstånd sker tätt inpå och efterhand blir de teknologiska hjälpmedlen så tagna för givna liksom förmågan att kunna se vad som händer på avstånd att det mänskliga subjektet blir ett cyborgväsen definierad inte genom var det bor, utan i vilka telematiska strömmar de mottager och sänder ut (Haraway 1991, Wark 1994,

Guattari 1995, Luke 1996b, Ó Tuathail 1997a, se också William Gibsons *science-fiction* romaner). Ó Tuathail (1997b) menar vidare att det övervakande ögat inte alltid är främst ett geopolitiskt sådant. I det tidigare nämnda fallet med Mexicos båda simuleringar var dessa båda skådespel främst riktade mot det geofinansiella ögat. Det nätverksbaserade geofinansiella panoptiska ögat visualiserar en värld av global affärsverksamhet som en multimedial, turbulent 24 timmars investeringsmarknad.

Detta geopanoptiska finansöga består av TV-korrespondenter, näringslivsreportrar, marknadsanalytiker, fondförvaltare, investerare, ekonomikonsulter etc. etc. och tillsammans konstituerar de en planetarisk åskådningsmaskin, en panoptisk ”infostruktur” som projicerar och reprojicerar den geoekonomiska globen. Även om det geopanoptiska ögats makt inte är total, har det ändå en klar påverkanspotential på länder/marknader beroende av internationell handel och investeringar från utlandet (som till exempel Mexico, eller Sverige (minns den svenska valuta - och räntekrisen i början på 1990-talet). Finansögat kan närmast liknas vid en elektronisk jury som fäller sitt omdöme om händelser (som i en mindre informationstät värld skulle gå förbi närmast osedda) inför en cybernetiskt uppkopplad global valuta - och aktiemarknad. Territorialstaterna har påverkats av denna geofinansiella utveckling och lite verkar det som om gammaldags maktdemonstrationer (till exempel vapenskrammel utanför det egna territoriet) har fått ge vika för nya postmoderna maktdemonstrationer (eller kanske bättre maktprojektioner)(se också Gill 1995).

Det handlar främst om att kunna initiera och genomdriva hyperverkliga representationer (visioner) av sin marknad/sitt territorium som fyllt av ordning, framsteg och ”rätt sorts utveckling”. Salinas i Mexico klarade detta ett tag, men till sist försvann illusionen. Det finns en paradox i detta exempel (det nutida världsekonomiska systemet är fullt av paradoxer). ”Rätt sorts utveckling” är oftast makroekonomisk utveckling (låga räntor, låg inflation och hög ekonomisk tillväxt) där fördelnings - och rättviseproblematiken lågprioriteras. Utveckling som innebär räntesänkningar och ekonomisk tillväxt på bekostnad av att de ekonomiska (och därmed sociala) samhällsklyftorna ökar är således ”rätt sorts utveckling” (även i Mexico). Tillväxtmålet är överordnat rättvis fördelning. Samtidigt tappade den ”elektroniska juryn” förtroendet för Mexico 1994 när det uppdagades hur enorma samhällsklyftorna var. Det ekonomiskt segregerade mexikanska samhället bedömdes då som socialt instabilt, som en krutdurk riskabel att investera i (en åsikt zapatisternas internetrevolt förstärkte).

<u>hastigheten</u>
Paul Virilio har nästan helt själv fört in hastighetsvariabeln tillbaka in i samhällsvetenskaperna. Der Derian (1990 & 1992, se även Brügger & Petersen 1994) väljer att återge Virilio´s tankar om hastighetens betydelse i internationella relationer, från vapenprojektilers allt snabbare hastighet och den följande reduceringen i människan/soldatens tid att reagera till den tidigare nämnda uppkomsten av realtidövervakning (av vän eller fiende). Hastigheten och hastighetens vektorer har i Virilio´s tankevärld drivit samhället framåt och den industriella revolutionen innebar även en hastighetsrevolution:

”*Up until the nineteenth century, society was founded on the brake. Means of furthering speed were very scant. You had ships, but sailing ships evolved very little between Antiquity and Napoleon´s time. The only machine to use speed with any sophistication was the optical telegraph, then the electric telegraph. In general, up until the nineteenth century there was no production of speed. They could produce brakes by means of ramparts, the law, rules, interdictions, etc...Then, suddenly, there´s the great revolution that others have called the Industrial Revolution or the Transportation Revolution. I call it a* ***dromocratic*** *revolution because what was invented was...a means of fabricating speed with the steam engine, then the combustion engine. And so they can pass from the age of brakes to the age of the accelerator. In other words, power will be invested in acceleration itself*” (Virilio & Lotringer 1983, sid 44-45 i Der Derian 1990, sid 307, emfas i orginal).

Der Derian menade 1990 att varken Virilios tankar eller hastighetsfaktorn har fått tillräckligt utrymme i ämnesdisciplinen internationella relationer. Situationen är i stort densamma idag, och även så i kritisk geopolitik. Av de tre krafterna/processerna behandlade ovan är hastigheten den

minst utforskade. Undantaget är främst Der Derian´s egna *”Antidiplomacy. Spies, Terror, Speed and War*” från 1992. Här finns ett tydligt behov av mer forskning, något som Ó Tuathail har observerat i en artikel om Gulfkriget (1993a, se även avsnitt 4.4). Under Kuwaitkrisen syntes tydligt hur tid kom att bli mer betydelsefullt än territorium på flera sätt. Bush kom att betona betydelsen av hastighet och flexibilitet genom att i ett tal mena att....”*we must focus on rapid response. As we saw in Panama, the U.S. may be called on to respond to a variety of challenges* [(sic) min kommentar] *from various points on the compass. In an era when threats may emerge with little or no warning, our ability to defend our interests will depend on our speed and our agility. And we will need forces that give us global reach. No amount of political change will alter the geographic fact that we are separated from many of our most important allies and interests by thousands of miles of water...A new emphasis on flexibility and versatility must guide our efforts*” (Bush, 1990, sid 678, i Ó Tuathail 1993a, sid 20).

Att bevara en militär ledning i logistiska, accelererande och flexibla avseende var tydligt en markerad nödvändighet för upprätthållandet av det att militära maktövertaget. Det nödvändiga i att agera hastigt betonades också i den interna debatten inom Bushadministrationen, där ett snabbt ingripande kom att förordas före långvariga aktioner som bojkotter, blockader etc. Dessutom var en snabb seger nödvändig för att behålla den då höga populäriteten hos USA:s allmänhet. I Virilios terminologi uppträdde Bushadministrationen och USA:s militär som sanna ”tidsgalningar” (*dromomaniacs*) (Ó Tuathail 1993a efter Virilio 1986).

4.4 Den geopolitiska ontologiska transformationen

Ontologisk transformation innebär att människor, samhällsgrupper eller institutioner har/får makt, kunskap och möjlighet att förverkliga sina idéer, visioner och ambitioner i samhället. Begreppet är utvecklat av Olsson (1995) som ett verktyg att filosofiskt närma sig frågor angående fysisk samhällsplanering. Med den geopolitiska ontologiska transformationen menas här makten och (den tagna) rätten att med ord formulera, kategorisera och karakterisera den politiska samtid man lever i utifrån ett rumsligt tänkande. Utpekandet av (Eu)ropa efter det kalla kriget som en ny europeisk medeltid är ett sådant exempel. I detta delkapitel handlar det dock om geopolitiska ontologiska transformationer på global nivå. Konkret handlar det om hur och på vilka sätt tiden efter det kalla kriget, den nya världs(o)*ord*ningen, har formulerats i geopolitiska termer.

Först handlar det i korthet om Bushadministrationens utmålning av en ny världsordning under USA:s ensam ledning. Kriget i Kuwait utgör här den tänkta startpunkten på denna period i och med att de båda supermakterna politiskt, retoriskt och militärt gick samman mot Kuwait. Här uppkom en diskussion om huruvida geopolitiska aspekter spelar någon större betydelse i den nya tiden. En geoekonomisk diskussion lyftes fram, i huvudsak centrerad kring den ökade geoekonomiska rivaliteten mellan USA och Japan under tidigt 1990-tal. Avslutningsvis redovisas kritiken mot Huntington, den forna kalla-kriget strategiker vars tolkningar av den nya världsord-ordningen fått störst genomslag.

I den tidiga kritiska geopolitiken riktades ett intresse mot den världspolitiska situation som skulle leda fram till kommunistblockets fall, ett fall som verkligen överraskade samtidens politiska geografer och resulterade i en uppsjö av tolkningar om vad som komma skulle (se Nijman *et al* 1992). Fokuseringen var främst på USA och dess utrikespolitik. I den kanske första artikeln i kritisk geopolitik behandlade Ó Tuathail (1986) USA:s geopolitiska förhållningssätt mot El Salvador och Latinamerika i allmänhet under Reaganadministrationens hårda antikommunistiska linje. Ó Tuathail beskrev senare (1992b) USA:s beskrivning av Sydafrika utifrån två normläggande mallar. Den första är Sydafrika som ett rasistiskt ”förorenat” ställe som skulle ”renas”, den andra Sydafrika som ett geopolitiskt strategiskt territorium som ingick i USA:s globala intressesfär. Alternativa tolkningar trängs som en effekt undan, till exempel synen på Sydafrika som en rasistisk kapitalism förankrad i den vita kolonialismen.

Tidigt menade Luke (1989b) att USA också behövde en *perestroika*. För att överleva som supermakt behövde man överge det geopolitiska tänkande som formats under kalla kriget och rivaliteten mot Sovjetunionen. Ó Tuathail (1992c) har dock påvisat hur svårt Bushadministrationen hade att överge det geopolitiska kalla kriget tänkandet. Detta berodde inte så mycket på att Bush var påverkad av Reagan, utan snarare på Nixons inflytande på den nya administrationen. Nixon med flera argumenterade för att det kalla kriget inte var över, att man skulle vänta och se samt förhålla sig känslolöst och objektivt (i Nixons tolkning av ordet, se Ó Tuathail 1994c). Västeuropa blev förförda av Gorbachev´s charm och NATO borde förstärkas, menade man och kom i konflikt med länder i Europa, främst dåvarande Västtyskland. Men omvälvningarna fortsatte och efterhand blev det omöjligt att inte erkänna de grundläggande förändringarna. Tillfället att officiellt erkänna den nya tiden utan att tappa ansiktet kom i och med Iraks ockupation av Kuwait och det följande FN-sanktionerade kriget mot Irak.

Kuwaitkriget har en bakgrund fylld med paradoxer som bara behöver nämnas kort. Irak var tidigare USA:s förtrogna, som man villigt delade med sig av sina underrättelseuppgifter om Iran till. Kuwait och all dess olja som tidigare inte betraktats som strategiskt viktig blev plötsligt en livsviktig resurs, som om den hamnade i Iraks ägo, skulle hota hela västvärldens fortlevnad. Denna inställning kan jämföras med Japans, som gick ut på att det inte gjorde så stor skillnad vem som hade oljan, den var ändå alltid till salu för ett pris som japanerna menade, i sann pragmatisk anda, man var beredd att betala för. Kuwait som tidigare beskrivits som en rik familj med egen flagga, plats i FN och mängder med förtryckta gästarbetare blev plötsligt en traditionsrik, fredlig nation som blivit offer för regionala stormaktsdrömmar osv. (Luke 1991, Ó Tuathail 1993a).

Men kriget blev som sagt startpunkten för Bushadministrationens utropade nya världsordning som enligt Ó Tuathail (1993a) innehöll fem särdrag. Dessa var USA-ianskt globalt ledarskap, samarbete väst-öst, ett reellt fungerande FN, ett stärkt förhållande mellan USA och dess allierade samt förstärkt USA-iansk ekonomi. Främst tre saker kan sägas om denna självuttalade världsordning. Först att den nya världsordningen snarare var en post-kalla kriget världsordning än en fundamentalt ny världsordning. Det var alltjämt USA och Sovjetunionen som var de ledande världsmakterna. Geoekonomiskt starka länder som Tyskland och Japan medgavs ingen betydande ställning. Hoten bedömdes främst vara hot mot suveräna territorialstater (invasioner, terrorism, etniska och nationalistiska uppror), sedan mot den geopolitiska ordningen (spridning av kärnvapen) och endast i tredje hand hot av slaget skuldfällor, miljöförstöring och ekonomisk stagnation. För det andra kom hotet mot ordningen främst från tredje världen. Ordningen hade ännu inte fått en global räckvidd utan stora delar av det global systemet befann sig i en omvandling, i en rörelse eller turbulens som i sig uppfattades som farlig (parallellerna till kolonialepoken är tydlig här). För det tredje vilade visionen om en ny världsordning på traditionella myter om ”amerikansk exceptionalism”, USA hade en universell moralisk förpliktelse att agera normativt på den världspolitiska arenan (Ó Tuathail 1993a).

Vidare kom Bush, själv en veteran från det andra världskriget kom flitigt att citera Winston Churchill och på olika sätt dra paralleller till bekämpningen av nazisterna. Det var nödvändigt att inte låta Saddam Husein hållas, så som Hitler behandlats. Bushs nostalgitripp resulterade i att det andra världskriget på nytt kom att beskrivas som ett rättrådigt och patriotiskt krig, och inte som den galenskap det var. Gulfkriget skulle ha samma karaktär, ett krig som skulle kännas bra eftersom det var rätt att utföra. Saddam blev Hitler, Bagdad blev Berlin och Kuwait blev Polen. Kriget mot Irak skulle även bli den förlösning av det trauma som Vietnam-kriget innebar (och till viss del den förödmjukelse som Iran åsamkat Carteradministrationen 1979-1980). Gulfkriget skulle inte bli ett nytt Vietnam, utan ett snabbt krig med rätt utgång (för en genomgång av USA:s Vietnamtrauma se Grey 1996 kap 8, för en mer högteknologisk skildring av samma Vietnamtrauma se Edwards 1996) (Luke 1991, Ó Tuathail 1993a).

När väl kriget startade kom den rumsliga beskrivelsen och förståelsen skapade av Bushadministrationen att ge efter för en massmedial rumslighet förmedlad under kriget i direktsändning. Den omedelbara bevakningen av krisen/kriget av transnationella tevekanaler som

CNN kom att skapa ett intryck av distansiering och ett försvinnande av den rumsliga dimensionen. Samtidigt skapades ett intryck av närvaro och bekväm ofarlighet. Ett riktigt krig kom att bli en miniserie där utvalda sekvenser videoinbandades och återsändes som höjdpunkter varje kväll. Efterhand kom massmedia själva att uppfatta den visuella rumslighet de förmedlade och började själva kalla det för datorpel och Nintendokrig. Kriget verkade uppenbara sig i ett overkligt, icke materiellt rum inuti ett dataspel, som ett instängt, elektroniskt framkallat rum av färgglad grafik och estetiskt tilltalande förstörelse (Der Derian 1992). Alla upplevde inte kriget så. Det här var den överväldigande manliga militanta blickens tolkning, förstärkt genom cybernetisk teknologi och teknik-strategiskt resonerande, placerad i underjordiska bunkrar eller högt upp i atmosfären (Ó Tuathail 1993a).

Åter igen kommer vi in på blickens betydelse, en panoptisk krigsapparat med kapacitet att se mer än det som ryms i det synliga spektrat. Dess ändamål, som resonerats om ovan, har varit att producera representationer av rummet (kartor, fotografier, videoinspelningar, digitaliserade bilder, radarspår och GIS-packeteringar) som har kommit att upplösa platsens materialitet (se till exempel De Landa 1991 och Smith 1992). Dessa fotografiska framställningar, GIS-konturer och cyberrumsliga rutnät förefaller optimalt objektiva, men producerar samtidigt en omedvetenhet om den tolkande subjektivitet som alltid finns i seendet. Genom den cybernetiska optiken blir platser avmaterialiserade och omvandlade till elektroniska tecken på en militär datorskärm (Der Derian 1990). Denna avmaterialisering av platser förstärks genom förmedlande och distanserande effekter i det högteknologiska kriget, orsakade av långtgående projektiler och ett teknik-strategiskt tänkande format av simulerade krigsspel. Kriget blir då ett skådespel av snabbt, kirurgiskt dödande för en publik som redan är avtrubbad efter att ha sett militanta actionfilmer som *Top Gun, Navy SEALS, Firebirds* och *Iron Eagle*. Kriget får karaktären av aerobic-videos, med *Apache*-helikoptrar, målsökande robotar och *Hellfire*-missiler. Efteråt återvänder soldaterna, ackompanjerade av *rock´n´roll music* [*Queens "One Vision*" eller *Berlins "Take my breath away*"], hemmafrontens lovord och hejaklackflickornas klämmiga ramsor (Luke 1991, Ó Tuathail 1993a, se också Broughton 1996 & Luke 1989c).

Effekten förefaller, enligt Luke bli att..."*During the Cold War, it was successfully instrumentalized and applied in public discourse to legitimate the goals of anti-Communist East-West bipolar conflict as "killing commies" in many Third World struggles. And now, after victory in the Persian Gulf, one sees it being reinterpreted in new Third World settings to guide, organize, and justify the "new world order" of apparent US unipolarity - in Presiden Bush´s word, as "kicking butt*" (Luke 1991, sid 333).

Under Gulfkriget uppstod en konflikt mellan USA och Japan, pga. som USA såg det Japans ovillighet att understödja det USA-ledda postmoderna korståget mot Irak. Detta ska ses i bakgrund mot att flera konfliktlinjer uppdagats mellan de båda geo-ekonomiska supermakterna (Ó Tuathail 1992d, 1993b, 1993c). Ó Tuathail (1993c) har fokuserat sig på den ekonomiska nationalismen i USA under sent 1980-tal och tidigt 1990-tal, mot bakgrund av avindustrialisering, ekonomisk stagnation och fiskal turbulens i USA:s nationalekonomi. I brottet mellan det kalla kriget och tiden därefter lanserades det tankar om att geopolitik i traditionell mening förlorat sin betydelse (fienden var ju nu exorciserad) och att det nu var det geoekonomiska aspekterna som skulle ha central betydelse. Begreppet lanserades av Luttwak (1990, i Ó Tuathail 1993c) som det ekonomiska spel på internationell nivå som territorialstater agerar i för att det ligger i deras natur att likt organismer kämpa om resurserna i ett nollsummespel. Ó Tuathail kritiserar starkt denna slutledning, och menar att den baseras på ett abstrakt, logiskt-deduktivt tänkande istället för utifrån ett historiskt, materialistiskt resonerande. Luttwak´s tankegångar blir därför historielösa och tautologiska. I stället förordar Ó Tuathail att geoekonomi måste definieras utifrån empiriskt härledda specifika diskurser kring kommers, teknologi, marknader, resurser och konkurrenskraftighet i samhället, diskurser som försöker etablera en normativ handlingsram för territorialstaters (ekonomiska) agerande.

Luttwaks artikel följdes ev en uppsjö böcker och artiklar som i revisionistisk geoekonomisk anda manande till hårdare tag mot Japan, den ekonomiska supermakten som hela tiden "dragit nytta" av

orättvisa handelsrelationer med USA. Med hjälp av krigsliknande affärsstrategier undergrävde Japan USA:s ekonomiska särställning i världen. Detta ska ses i bakgrund till den omfattande debatt om USA:s egentliga ekonomiska styrka i världsekonomin som försiggick under denna tid (för bidrag inom kulturgeografisk forskning, se Agnew 1987, 1993 & 1994b, Corbridge & Agnew 1991, O´Loughlin 1993, Agnew & Corbridge 1995). Två geografiska föreställningar av det japanska samhället dominerade i denna geoekonomiska diskurs. Den ena såg Japan som en enhetlig, homogen och allvetande aktör på den internationella marknaden, som Japan AB. Den andra såg Japan som en outsider som inte följde gängse traditioner och normer, organiserad som en centraliserad feudalism och byråkratisk imperium.

Två strömningar när det gällde vad som skulle göras fanns också, en som ville att USA skulle bli mer japansk (överge *laissez faire*, öka sparandet och minska konsumtionen, gynna oligopolkonstellationer etc.), en som förstärkte traditionella ”amerikanska” kulturvärden som protestantismen, familjen och entreprenörandan (exempel på böcker i denna geoekonomiska diskurs är Burstein 1988 Tolchin & Tolchin 1988, Frantz & Collins 1989, Prestowitz 1989, Schlosstein 1989, Holstein 1990, Van Wolferen 1990, Choate 1991, Dietrich 1991, Friedman & Lebard 1991, Kuttner 1991, Thurow 1992, Luttwak 1993 (flertalet av dessa källor är tagna ur O´Tuathail 1993c som information för läsaren)). En ”techno-orientalism” (Morley & Robbins 1992, i Ó Tuathail 1993c) gör här sig gällande. Dels betraktas Japan som något utanför den riktiga världen, som *free-riders* när det gäller försvarsfrågor och som rovdjur när det gäller ekonomiska frågor. Samtidigt betraktas Japan som ett ”mirakel”, ett nytt kapitalistiskt utopia (Ó Tuathail 1993c).

På ett ytligt plan konfronterar den geoekonomiska diskursen den transnationella liberalismen, den dominerande ordningen i världsekonomin/politiken (se avsnitt 4.2). Den geoekonomiska diskursen ser världsekonomin som ett nollsummespel medan den transnationella liberalismen tror på en expanderande (globaliserande) världsmarknad. Den geoekonomiska diskursen försöker rekonceptualisera militär säkerhet medan den transnationella liberalismen ser ekonomi och politik som två åtskilda sfärer. Den geoekonomiska diskursen förespråkar en interventionistisk statsmaktspolitik medan den transnationella liberalismen förespråkar frihandel. Men under ytan finns flera likheter mellan de båda världsåskådningarna. De förespråkar båda en en kapitalistisk världsordning, organiserad efter principer om ömsesidighet och konkurrens och ledd av en trilateral allians bestående av USA, Japan och EU (den trilaterala alliansen är behandlad av Gill 1990). Verkligheten kan dessutom, enligt Ó Tuathail (1993c) betraktas som en mix av de båda ekonomiska strategierna. Enligt GATT hade faktiskt USA högre importtariffer än Japan (Ó Tuathail 1993c, se även O´Loughlin 1993).

En annan litteraturflora betraktade världen efter det kalla kriget som ett totalt kaos (Brzezinski 1993, Kaplan 1996 (se avsnitt 4.5)), som ett kaos skapat av kapitalismen (Bryan & Farrell 1996), en tid fylld med nya utmaningar (Kennedy 1993) eller en värld bestående av ordnade och kaotiska zoner (Singer & Wildawsky 1993). Huntingtons (1993a & 1996) beskrivning av en obeskrivbar värld som en värld som kan förklaras genom den ökade betydelsen av civilisationernas inre gemenskap och yttre rivalitet blev för många den meta-teori som man förtvivlat letat efter för att göra världen begriplig igen. Ó Tuathails (1996a & 1997a) dekonstruktion av Huntingtons geopolitiska föreställning får avsluta detta delkapitel (se också Alker 1995).

Ó Tuathail (1996a) menar att Huntington ser på världen som en naturvetare, som likt en geolog observerar en värld av solida former vars mening kan fastställas otvetydigt. Hans civilisationer är tektoner som sträcker sig tillbaka till en avlägsen dåtid och som görs sig på nytt gällande. Han definierar, periodiserar, klassificerar och förrumsligar den mänskliga historien och det globala rummet likt en geologisk utställning. Civilisationerna är definierade utifrån olika typer av kriterier, religösa, etniska och geografiska (den afrikanska civilisationen är geografiskt definierad medan till exempel den islamska är religöst avgränsad). Civilisationen blir i Huntingtons tappning ett mystiskt, mytiskt genomskinligt väsen vars värvaro är både vag och påtaglig. Den enorma mångfald av identiteter som finns i mänskligheten är reducerade till en uppsättning distinkta skillnader. Genom att till exempel anse att kriget i forna Jugoslavien kan förklaras med att landet låg mitt mellan två

civilisationer och därför är något olösligt är att indirekt hålla med de bosniska serbernas tolkning av kriget. Han bortser från den komplexitet som är fallet och reducerar konflikten till en historiedeterministisk antagonism. Andra världspolitiska händelser (Gulfkriget, Sovjetunionens sammanbrott, oroligheter i Indien, Afrika, Turkiet) reduceras på likartat sätt.

Vidare ser Huntington territorialstater som isolerade enheter med stabila identiteter (förutom de som ligger mellan två civilisationer). Ekonomiska omvandlingar omtolkas till kulturkrig, till exempel i forna Sovjetunionen, Turkiet och Mexiko. Det intressanta här är hur Huntington använder sig av antaganden och metoder hemmahörandes i kalla-kriget perioden i sin reterritorialisering av världen som en oavbruten *Kulturkampf*. Samma historielösa (här menas att Huntington bortser från specifika historiska omständigheter/händelser/utvecklingslinjer, inte att han bortser från den historiska dimensionen) realism fanns i kalla krigets säkerhetsdiskurs. Internationell politik kännetecknas av den ständiga kampen om makt mellan sammanhängande och isolerade enheter på en anarkistisk arena. Huntington försöker återupprätta den politiska realismen under postmoderna omständigheter genom att etablera en hyperverklig världsordning utifrån det rumsliga vertigo som ofta kallas den nya världsoordningen. Efter Baudrillard menar O´Tuathail att Huntington skapar en ny sanning för att dölja att det inte finns någon sanning längre (se avsnitt 4.3). Huntington har även ett syfte som känns igen från perioden innan 1989, att säkra USA:s särställning i världspolitiken. USA är fadern i den västeuropeiska ”familjen” som ska leda kampen mot andra civilisationer (*the West against the Rest*).

Väst blir i Huntingtons framställning något rotat i politisk mytologi. Det är inte bara ett geografiskt område (där inte Japan räknas in) utan också en universell troslära bestående av individualism, liberalism, konstitutionalism, mänskliga rättigheter, marknadsekonomi och demokrati. Väst blir både en plats och en kulturell ordning. Kampen mellan Västerlandet och resten blir inte bara en kamp mellan materiella platser utan även mellan immateriella föreställningar. Huntingtons neokonservativa ångest är ett utfall av den uppstigande sammanblandningen av det verkliga och det imaginära Västvärlden drivit fram genom globalisering och postmodernitet. Det handlar alltså mycket om att Västvärlden och inte minst USA försvagas inifrån genom invandringen av icke-västländska samhällsgrupper och utifrån genom ekonomiskt beroende av andra civilisationer (främst Japan). Huntington menar själv att...”*If Americans cease to adhere to their liberal democratic and European-rooted political ideology, the United States* ***as we have known it*** *will cease to exist and will follow the other ideologically defined superpower onto the ash heap of history*” (Huntington 1993b, sid 190 i Ó Tuathail 1996a, sid 248, min emfas). Huntingtons slutsats förordar en exkluderande geopolitik, menar Ó Tuathail. Det västerländska deterritorialiserade territoriets gränser bör stärkas mot främmande civilisationer och reterritorialiseras längs en föreställd linje som inhyser västerländska sociala och kulturella normer. Det verkliga bör passas in så att det överensstämmer med den geografiska föreställningen, territoriet ska anpassas efter kartan.

Slutligen är Huntingtons värld en värld där USA är hotat från alla håll, främst från den muslimsk-konfucianska axeln bestående av en militant kinesisk expanderande ekonomi och islamska stater med nukelära, biologiska och kemiska vapen (ABC-vapen). En militär nedrustning är inte att rekommedera. Ó Tuathail analyserar nu Huntingtons artikel i *Foreign Affairs*. I Huntingtons bok från 1996 har kraven på militär upprustning och en tuffare utrikespolitisk stil tonats ner. Istället betonas behovet av att stärka den västeuropeiska familjen (med USA som den allvetande fadern). Mellan åren 1993 och 1996 förefaller det som om Huntington bekymmrat sig allt mer för den inrikespolitiska situationen eftersom han trycker starkare på behovet av inre samling. Liknande oro återfinns hos Kurth (1994 i, Ó Tuathail 1996a) som menar att den verkliga kollisionen inte är mellan civilisationerna utan inom den västerländska civilisationen. Kurth menar att övergången i den västerländska postmodernismen resulterat i att Västvärlden blivit mindre modernistisk (i sin postmodernitet) medan övriga världen genom ekonomisk utveckling (där det varit en sådan) blivit mer modernistisk. Västvärlden är på väg att kulturellt nedmonteras och marginaliseras främst tack vare en multikulturell koalition och den feministiska rörelsen. Denna kollision mellan modernismen och postmodernismen i Västvärlden är lika skissartat uppritad av Tofflers (1980 & 1993) beskrivning i form av den ”tredje vågen”, om än inte lika fördomsfull (men nästan). Åter igen visar

det sig att orientalism och främlingsfientlighet är som starkast när den egna identiteten är som svagast.

4.5 Miljöproblematikens geopolitik

Hur den globala miljöproblematiken kan betraktas ur ett kritiskt geopolitiskt sätt har främst förts fram av Dalby (1992a, 1992b, 1996a, 1996b). Grundbulten i artiklarna är att säkerhetsbegreppet i dess traditionella, metafysiska innebörd definieras som ett statiskt läge där rumslig exkludering av faror är det övergripande målet. Säkerhetsbegreppets mening är på väg att bli allt mer förlegat i en tid av förändring, interaktion och acceleration. Vidare är säkerhetsbegreppet i den dominerande geopolitiska diskursen starkt förknippad med territorialstaten. Det är (territorial)statens säkerhet som varit primär, många gånger på dess befolknings bekostnad. Ofta har den egna befolkningen uppfattats som hot mot den ”nationella” säkerheten och än oftare har kvinnorna helt bortsetts från säkerhetsdiskussionen. Slutligen är säkerhet, liksom fredsbegreppet baserad på en negativ definition. Säkerhet är frånvaron av osäkerhet (fred är frånvaron av krig) (Dalby 1992a, 1992b).

Kritik mot denna definition av säkerhetsbegreppet har kritiserats under lång tid, bland annat av Palme-komissionen i början på 1980-talet, men den växte i styrka under 1990-talets första år, när det stod klart att den politiska och ideologiska rivaliteten mellan USA och Sovjetunionen tillhörde historien. Med det ökade miljömedvetandet har det snabbt krävts en diskussion kring miljömässig eller ekologisk säkerhet. Problemet här, menar Dalby, är att säkerhetsbegreppet eftersträvar *status quo*, medan vad som behövs är grundläggande förändringar för att rätta till den skada som den ekonomiska kapitalismen, den ideologiska synen på vad som är rätt typ av utveckling och det politiska systemet av territorialstater i första hand orsakat. Frågan är om de institutioner som dominerar världspolitiken och världsekonomin är beredda att tillrättalägga sitt eget handlande, om de ens är förmögna att göra det. De institutioner som har störst möjlighet att förändra den globala utvecklingen mot ett ekologiskt sundare håll är sannolikt de som har störst intresse att bevara allt som det är (se även Johnston 1996).

Att bryta loss säkerhetsbegreppet från dess koppling till territorialstaters säkerhet är en förutsättning för att problemet överhuvudtaget ska kunna behandlas seriöst. Det är därför nödvändigt att omformulera säkerhetsbegreppet och samtidigt bemöta den etnocentrism som finns inom internationell politik. Därmed måste också Västerlandets ideologiska dominans brytas tillsammans med dess syn på ekologi som teknologisk naturresursförvaltning. Dikotomin nord - syd måste också lösas upp eftersom den liksom alla analysnivåer i (inter)nationell politik (möjligtvis med undantag för individnivån) bygger på ontologisk inkludering och exkludering (Dalby 1992b).

NGO´s och så kallade ”gräsrotsorganisationer” innehar ofta det förhållningssätt som Dalby efterlyser (se Brecher *et al* 1993). Men de trängs undan i stora massmediala händelser som till exempel FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio de Janerio 1992. Dalby har i en artikel (1996b) granskat *New York Times* nyhetsbevakning av denna händelse. Tidningen hade en närmast total fokusering på president Bush agerande, medan man närmast förlöjligade den parallella kongressen som arrangerades av NGO´s och organisationer representerandes olika ”minoritetsnationer”. Dalby drar sex slutsatser av sitt empiriska material. Först var nyhetsbevakningen filtrerad genom en USA-centrisk lins (Dalby skriver ”‘*Americentric´ lens*”, vilket en kritisk geopolitiker borde undvika). För det andra var nyhetsåtergivningen lyft ur ett vidare sammanhang på så sätt att den inte återgav miljöproblematiken som något härstammandes ur den kapitalistiska världsekonomin. Sällan skrevs det något om att nord och syd är heterogena områden med sina inbördes konflikter och motstridiga synsätt. För det tredje marginaliserades feministiska synsätt, NGO´s synpunkter och kritiska ekonomers åsikter. För det fjärde ansågs territorialstaterna och FN vara de bäst lämpade aktörerna att handha problemen och för det femte var förhållningssättet mot territorialstaten okritiskt och oproblematiskt.

Dalbys sjätte punkt är att positioneringen av nord och syd återgavs närmast i sporttermer. Syd

återgavs i *New York Times* som mindre trovärdiga än nord. Syd ansågs mest komma med krav på monetär och teknologisk assistans. Frågan om de rika länderna är beredda att betala det ekologiska pris som deras konsumtion kostar, ställdes aldrig. Denna sista punkt knyter an till en annan artikel av Dalby (1996c). Mötet i Rio är exempel på ”*high politics*”, men denna positionering av nord och syd inom miljöproblematiken i antagonistiska ordalag återfinns också inom ”*low politics*”. Dalby tar upp Robert Kaplans ”*The Coming Anarchy*” i den populärvetenskapliga tidskriften ”*Atlantic Monthly*” från 1994 som ett sådant exempel.

Kaplans artikel är en dystopisk bild av den tredje världen som en våldsfylld anarki, där främst Västafrika karakteriseras som ett ”*Road Warrior* - landskap” (*Road Warrior* är en dystopisk actionfilm om en framtid efter den stora katastrofen där människor dödar varandra för lite mat, eller än hellre lite bensin). Västafrikas situation hotar att expandera och sprida problemen till Västvärlden i form av sjukdomar, flyktingar och miljöproblem. I Malthus anda ser han den fattiga massan som något som måste kontrolleras för att inte förorening och degeneration ska spridas från de kaotiska till de ordnade zonerna i världen. Naturen har blivit okontrollerad, och de västerländska territorialstaternas framtid beror på hur de lyckas kontrollera, alternativt avskärma sig från dessa hot och dess följder. Ekonomi blir natur, natur i form av politiskt kaos blir ett hot och tillhandahållandet av säkerhet från detta hot blir en politisk prioritet. Det handlar inte således längre om svält, människor på flykt och biståndsverksamhet, utan ett närmast militäristiskt hot mot den politiska, ekonomiska, sociala och kulturella ordningen i Västvärlden (Dalby 1996c).

Kaplans mål är att nå en vidare policy-beslutande publik med sin artikel, och Ó Tuathail och Luke (1994) varnar för att USA här ser en ny möjlighet att på nytt ta intiativet för att i grunden gynna sina egna intressen. Al Gore´s bok ”*Earth in the Balance: Ecology and the Human Spirit*” från 1992 nämns som ett sådant exempel, ett välvilligt sådant förvisso, men en vision som kan utvecklas till att skapa nya strukturella och ojämna maktförhållanden, eller bevara gamla. Gore förordar en global Marshallplan där USA:s utmaning beskrivs som att stabilisera världens befolkning, utveckla teknologi för hållbar utveckling, arrangera en ”grön” världsekonomi, förhandla fram nya internationella regleringar, utbilda världen i ekologiskt kunnande och bedyra USA:s tro på hållbar utveckling som nationell politik. Kort sagt handlar det om att USA ska reterritorialisera det rådande industriella världssystemet till ett nytt ekologiskt världssystem. Vad som kan förefalla vara ett utkast till en ekologisk-demokratisk populism kan i sitt utfall bli en manual för en allsmäktig statsbyråkrati som tar sig friheter på det internationella planet. Ó Tuathail och Luke menar att...”*The bureaucracy envisioned in Gore´s Global Marshall Plan, albeit keyed to enforcing alleged biological imperatives, might as readily pursue its own interests or the interest of those it was created to regulate*” (1994, sid 394, se också Ross 1996).

Taylor (1996) kallar denna möjliga utveckling ett eko-fascistiskt världssystem där de rika plötsligt blir konservativa och vänder sig mot utvecklingsprocessen i den kapitalistiska världsekonomin i syfte att få ”världen att stanna upp” och därmed kunna behålla sitt överflöd samtidigt som de förhindrar andra från att skapa sig ett liknande välstånd. Då behövs det en ursäkt som beskriver detta läge som logiskt och nödvändigt. Det globala miljöhotet kan fungera som en sådan ursäkt. Nymalthusianska tankar får ny livskraft liksom budskapet att den rika Västvärlden har en moralisk skyldighet att överge de fattiga delarna av världen (vi gör ju bara situationen värre genom att försöka hjälpa dem). Luke (1996b) har en framtidsvision (alternativt en nutidstolkning) som kan uppfattas som ännu mer dystopisk (men som tvunget inte behöver tolkas så). Han menar att efter två århundranden av industriell revolution och tre årtionden av informationsrevolution har naturen i form av vida områden av otämjd vildmark försvunnit. Genom att ha blivit insnärjd i komplexa nätverk av vetenskaplig rationalitet och kommersiell exploatering har naturen blivit avnaturaliserad. Det här är inget nytt, men för Luke är detta bara inledningen. För att även mänskligheten kan betraktas som allt mer avhumaniserad allteftersom mänsklighetens död vecklar ut sig parallellt med naturens död. Han fortsätter...

”*Dehumanization coevolves with denaturalization: ”dehumanized” beings inhabit the modernized global ecologies of mechanized, polluted, bioengineered denatured as fragments and fusions of the*

machinic systems that define today´s environments, bodies, and politics" (sid 6-7, (cyborgresonemanget)). Men vår förening med teknologiska artefakter är inte bara en mardröm, som i Chaplins "Moderna tider", utan också en källa till glädje i form av bilkörande, åkturer i berg-och-dalbanor och TV-tittande. Detta kan också vara en början till nya fruktbara identiter och en ökad ontologisk förståelse:.."*The dehuman being, as a cyborg-anized quasi-object/quasi-subject, has many contradictory, contestable identites, coexisting in loose alignments of systemic fragments and machinic fusions, rather than remaining stuck in just one position of anomie/alienation/angst...By applying the analytical categories of cyborg theory to dehumanity, the dehuman, or dehumanization in new ontological understandings of nature/culture, humanity/society, subject/object, technology/humanity, or (wo)man/machine relations, will push cyborg analysis inte new territory*" (sid 7-8).

Luke menar att detta innebär att..."*Such reconsiderations pull us toward revising our understandings of nature/culture, sacred/profane, human/nonhuman as we, for example, confront human beings interacting with multimedia technologies only to discover that intelligent agents, speech synthesizers, voice cards, electric eyes, artifical life, robot historians, programming demons, software societies, gobotic packages, groupware formations, or terminal identites all confuse the provisions of the modern ontological constitution dividing those fragments of human and nonhuman, nature and culture, subject and object, self and other, organism and machine cooperating as multimedia...These points provide venues for new public/private spheres where cyborganized beings might invent new digitized cultural performances of telepresence, net identity, on-line agency, cybernormativity, or hyperreality that require their own aesthetic style, communicative protocol, social rhetoric, or moral code..."Cyborg discourses permit us to explore how much, as Latour argues, "we have never been modern", as well as why these dehumanities engagements indicate that we (also) have never been human," or, that is, have never been, and always will be, enjoying a technogenic existence as systemic fragments and machine fusions*" (sid 9-10). Ur ett sådan (kopiöst postmodernt) perspektiv är miljöproblematiken inte en miljöproblematik utan snarare en cyborg-metamaskin-problematik (se även Bogard 1996 (främst kap 5), Robetson *et al* 1996 och Haraway 1997). Virilio (1997) kallar denna cyborg-metamaskin-problematik för den grå ekologin.

4.6 Avterritorialiseringen av moral, etik och ansvar

En liten, men växande del av litteraturen i kritisk geopolitik tar upp problem som har med moral, etik och ansvar att göra. Två anledningar till detta verkar föreligga. Den mindre av de båda är det ännu förhållandevis blygsamma uppsvinget i kulturgeografisk litteratur i frågor kring rättvisa som skett på sistone (Smith 1994, Harvey 1996, 1997). Den andra anledningen är mer omedelbar; tragedin i forna Jugoslavien och den brutala insikten att historien är allt annat än slut, vad man än trodde i neokonservativa kretsar i Washington i början på 1990-talet (Fukuyama 1992, se också Peet 1993). Men samtidigt måste det medges att det är något anmärkningsvärt att moral - och ansvarsdimensionen inte lyfts fram mer inom kritisk geopolitik. En kritik som de kritiska geopolitikerna riktat mot traditionella förespråkare har varit att de undvikit att i sina resonemang lyfta från "säker" inomdisciplinär mark samt undgått att ta ideologisk ställning. Att ta ställning moraliskt i den akademiska världen är som att inbjuda till kritik som inte bara är akademisk, och samtidigt ge sken av att vara oakademisk. Att ta ställning kräver således ett visst mod. Inte desto mindre är det nödvändigt.

På en konferens i politisk geografi och geopolitik kritiserades O´Tuathail för att han kritiserade USA:s handläggande av Bosnienfrågan utan att själv ange någon typ av problemlösning. O´Tuathail svarade då att det inte låg i den kritiska geopolitikens uppgift att vara problemlösare. Dess uppgift var främst att dekonstruera geopolitiska diskurser. Om man i kritisk geopolitik skulle börja verka som rådgivare i geopolitiska problem, skulle man hamna i samma situation som den traditionella geopolitiken, dvs. ägna sig åt praktisk geopolitik. Jag håller med O´Tuathail under förutsättning att det är möjligt att ta ett akademiskt ansvar samtidigt som man nöjer sig med att dekonstruera

geopolitiska diskurser och geopolitiska problem. Men om man känner att ansvarsdelen ”försvinner” in i den analytiska akrobatiken kan det vara nödvändigt att utveckla en typ av problemlösningar i det akademiska sammanhanget. Man måste dock vara beredd på att kritiseras för att vara normativ, men och andra sidan kan den icke-normativa dekonstruktören lika väl anklagas för att inte ta moraliskt ansvar (något jag inte anklagar O´Tuathail för att inte göra). Se även avslutningen.

Campbell (1994, se även 1993) påpekar behovet av att förhålla sig moraliskt till det etiska och nationalistiska våld som flammat upp efter det kalla krigets slut. Situationen är särskilt besvärlig inom internationella relationer (och geopolitik) eftersom förväntningen att det finns en koppling mellan territorialitet och identitet, nation och territorialstat är så stark där. Traditionella realistiska ansatser inom IR har inte lösningen till dessa nya problem. Campbell menar att reterritorialiseringen av den politiska kartan nödvändiggör en deterritorialisering av (realistisk) teori. Genom att lyfta in Levinas och Derridas tankar vill han närmare utröna vad de kan bidraga till när det gäller problemet med deterritorialiseringen av ansvaret i samtiden (metodologiskt följer Campbell här Der Derian, avsnitt 4.3, av utrymmesskäl utelämnas Derrida i den fortsatta framställningen).

Levinas filosofi är helt och hållet präglad av föraningen och minnet av nazismen och Auschwitz. I sin kritik av vad han ser som ontologisk totalitarism (ledandes fram till politisk totalitarism, till exempel nazismen) kom Levinas att få ett spänt filosofiskt förhållande till arvet från grekisk filosofi. I grekisk filosofi är sanningen likvärdig med närvaron, menar Levinas. Sanningen eller det som kan vara närvarande kan vidare samlas ihop eller synkroniseras till en helhet; kosmos. De som är De Andra blir då reducerat till Jaget och därmed skapas förutsättningarna för politisk totalitarism. Levinas vänder sig därför till den hebreiska traditionen, där det finns ett tema fyllt med kärlek och omtanke för De Andra (älska din nästa). Levinas menar då att ansvaret är det väsentliga, det primära och det fundamentala. Ett sådant ansvarstagande utan gränser omformar subjektiviteten; subjektets ursprung finns då i dess underkastelse inför De Andra, Jaget är konstituerat genom sitt förhållande med De Andra. Subjektets självcentrering (fröet till totalitarismen) blir reducerat (Campbell 1994, se även Clarke *et al* 1996).

Ifall Levinas tankar tillämpas när det gäller krisen i forna Jugoslavien skulle det betyda att ingen under några omständigheter skulle kunna säga att krisen på balkanhalvön inte angår henne/honom. Denna totala avsaknad av val (kanske i sig en form av totalitet utan att för den skull kunna leda till totalitarism) är möjlig genom att etiken inte är oavhängig subjektet utan något som nästlat sig in i och integrerats med subjektet. Följaktligen kan etiken förstås som något ej underordnat utan som något oumbärligt för subjektet. Jaget är därför etiskt placerat och bedömningen av ens uppförande kommer främst baseras på hur de ömsesidiga relationerna med De Andra är uppskattade av De Andra (Campbell 1994, för en introduktion av Levinas filosofi se Kemp 1992).

Just USA:s utrikespolitiska förhållningssätt till Bosnien, och om det fanns en moralisk plikt att ingripa har Ó Tuathail betraktat närmare (1996a, 1996b, 1997c). Enligt Levinas finns det inget val, men enligt Bush- och Clintonadministrationerna förekom flera valalternativ. I den politiska diskussionen förekom främst två syner på, eller geopolitiska föreställningar om Bosnien. Den första var att Bosnien var dagens version av Förintelsen, centrerad främst runt återgivelser om etnisk rensning och koncentrationsläger. Den andra, som anammades av de båda presidenternas administrationer, var att Bosnien var ett politiskt och militärt moras,en strömvirvel som, likt Vietnam, man inte skulle bli mer involverad i än vad som var absolut nödvändigt. I båda fallen är Bosnien geopolitiska föreställningar byggd på både imaginära och symboliska bilder/texter. I båda fallen var bilden av Bosnien klart endimensionell och de båda föreställningarnas långa avstånd från varandra skapade en sammantagen bild av Bosnien som en plats mellan olika polariteter. Bosnien blev därmed även en plats mellan fiktion och verklighet där det ena alternativet verkade vara verkligt (det man sympatiserade med) medan det andra föreföll fiktion (Ó Tuathail 1996a).

Eftersom USA i sin utrikespolitik betraktade Bosnien som ett gungfly som skulle undvikas, menar Ó Tuathail att det förklarar den passiva hållningen från den enda kvarstående supermakten. Att Clinton valde att hålla ett passivt förhållningssätt ansågs bero till en inte obetydlig del på att han

läste Robert Kaplans *”Balkan Ghosts: A Journey Through History*” från 1993, flygplatslitteratur av det värre slaget där Bosnien pekas ut som ett Afrika på europeisk mark bebodda av förvildade Andra samt terrorismens, folkmordet och nazismens ursprungsland. Kriget i sig är ett i Baumans ögon en fascistisk form av modernitet inneboende i den västerländska ”trädgårdsstaten” (Bauman 1991). I ”trädgårdsstaten” måste territoriet överensstämma med ett föreställt ideal eller en förutbestämd design, i detta fallet ett homogent och genom instrumentellt rationella metoder ordnat (rensat) Serbien. Denna idealbild är således en geopolitisk vision som utgör det teoretiska incitamentet för folkmord (Ó Tuathail 1996a).

Denna konstruktion av en geopolitisk föreställning om Bosnien som ett gungfly som bör undvikas (av samma territorialstater som 50 år tidigare bekämpade ett annat försök att förverkliga ”trädgårdsstaten”) är ett sätt att genom geo-makt göra ett territorium/”problem” moraliskt osynligt. Samtidigt blir offren för krigets fasor osynliga, eftersom deras lidande ligger bortom västerländsk förståelse och ansvarstagande. Inte minst blir användandet av metaforer som liknar situationen i Bosnien som något i rörelse, ett sätt att betona avståndet mellan det stabila, ordnade, fasta västerländska och det ostabila, oordnade, instabila bosniska samhället. Det finns en psykoanalytisk dimension här på så sätt att det flytande representerar det kvinnliga (och kvinnors flöden, så traumatiska för männen) (Theweleit 1987). Bosnien blir därmed dessutom feminiserat, vilket framkallar än fler (maskulina) bilder av instabilitet och opålitlighet (Ó Tuathail 1996a). (Att USA så småningom valde att aktivt intervenera i Bosnien ser O´Tuathail (1997c) som en effekt av de spektakulära reportage som de olika TV-bolagen sände ut (*videocameralistics*), främst CNN. Clinton ska ha sagt som ungefär att...”*There is a war on CNN, we must do something about it*”. Genom mediabevakningen och den följande folkopinionen förflyttades Bosnien från att ha varit av marginell betydelse till att bli strategiskt (och symboliskt) entralt i USA utrikespolitik.

Men de finns de som arbetar för att göra den bosniska tragedin synlig i väst. Ó Tuathail analyserar Maggie Ó Kane´s reportage som en typ av anti-geopolitiska inblickar i Bosnienfrågan. Hon arbetar genom att i möjligaste mån undvika det cartesianska perspektivet genom att vara ett ögonvittne nära inpå och befinna sig på marknivå. Vidare använder hon sig av flera olika perspektiv (dvs. hon låter de direkt berörda människorna komma till tals). De kroppar som tidigare gjorts moraliskt osynliga försöker hon göra synliga genom att vara grafiskt detaljerad i sina reportage. Slutligen är hon medveten om sin egen situation (att hon är en välutbildad västerländsk kvinna och informerad journalist som försöker skildra ett krig samtidigt som hon är ett ögonvittne till en systematisk förnedring/förflyttelse/förintelse av människor). Hon innehar därmed en ”*situated knowledge*” enligt Haraway (1991), se också Rose 1997.

Men även om Maggie Ó Kanes blick är anti-geopolitisk betyder det inte att hon *inte* är geopolitisk. Anti-geopolitik är inte en negation av geopolitik. Hon är kritisk mot den dominerande geografiska föreställningen om Bosnien i väst (det centrala ledmotivet i kritisk geopolitik) men inte desto mindre presenterar hon en egen geopolitisk bild av kriget i forna Jugoslavien (mer mänsklig, förstående, moralisk förvisso). Det här är en självklar kommentar från en kritisk geopolitiker. Genom att påstå något annat hade Ó Tuathail samtidigt erkänt att hans egen forskning inte är ”riktigt” geopolitisk och att hans position i den geopolitiska disciplinen var oförtjänt. Behovet att vara en del av etablissemanget är lika stort hos kritiska sektioner i forskningsgemenskapen som hos okritiska, vilket blir särksilt påtagligt när de olika inriktningarna träffas (på konferenser till exempel). Därmed inte sagt att det är negativt. Frågan som här kan ställas utan att besvaras är om det definitivt kritiska ställningstagandet är att helt lämna den akademiska världen. Frågan tillhör en av de filosofiska tvistemål som just genom det omöjliga i att finna ett svar gör det till ett filosofiskt tvistemål. Men det kanske skulle behövas diskuteras mer, kanske med utgångspunkt kring innanförskap/utanförskap i det sociala rummet. Denna problemformulering (personliga dilemma?) kan lämpligen avsluta denna översikt över den kritiska geopolitiska forskarinriktningen mellan åren 1986-1997.

5. Avslutning

Inför vilken framtid står den kritiska geopolitiken? I nuläget bestäms det till stor del av två personer, Geroìd Ó Tuathail och Simon Dalby. Ó Tuathail förefaller närma sig Der Derian och Luke genom att rikta intresset mot immateriella flöden, cyberspace och postmodern forskning inom *Science and Technology Studies* (Ó Tuathail 1996c, 1997a, 1997b). Dalby förefaller arbeta på hur kritisk geopolitik inte bara kan kritisera det rådande, utan också göra en skillnad. I ett artikelutkast frågar han sig om geografer har något att säga om möjliga alternativa normativa förståelser kring global politik som inte är beroende av eller baserad på den territorialstatliga suveräniteten eller de produktiva krafterna den globaliserande kapitalismen utgör (Dalby 1997). Liknande tankegångar har ställts av Agnew & Corbridge (1995) och Slater (1997a), liksom av Smith (1997). I likhet med Whatmore (1997) menar Dalby att etik inte handlar om att ta en statisk ställning, utan snarare handlar om att kunna förändra sina förhållanden till andra.

En förutsättning är då att förstå att allt är i rörelse och att det i själva rörelsen är möjligt att öppna upp olika typer av problematik genom olika samhällsvetenskapliga ingångspunkter. Att förstå att internationell politik är öppen, antagonistisk och kreativ snarare än given, förutbestämd och slutgiltigt förståelig är vad kritisk geopolitik går ut på. Men jag ser ändå en risk i att bli normativ även om det enligt min mening är nödvändigt att ta ställning och ge normativa slutsatser på olika problem. För många är vetenskapsmannens primära uppgift att skapa en bättre förståelse, inte förändra världen. Men jag menar att de båda uppgifterna är inte oförenliga eller exluderande. Att välja att inte medverka i opinionsbildning är i sig ett politiskt beslut, ett överlåtande av det politiska livet till andra och i värsta fall ett tyst medgivande till *status quo* och/eller de strukturella orättvisor som konstitueras i rummet och ibland förstärks genom rummets dynamik eller brist på dynamik. Att ta ställning betyder inte att missionera ut en politisk ståndpunkt, utan att vara medveten om hur och i vilka vidare samhälleliga sammanhang den egna texten kan fungera som inspiration, tankeställare och åskådningsskapare samt att våga uttrycka denna medvetenhet.

Men samtidigt finns det för mig en personlig oro att bli normativ, för att samma stund som mina normativa slutsatser gör en skillnad, kan man säga att de tillhör etablissemanget, och förmodligen jag också. Förmodligen tillhör jag redan det akademiska etablissemanget om än i dess utkanter. Jag undervisar, handleder och skriver artiklar som läses av ett okänt antal människor. Det är främst en effekt av att jag älskar att vara samhällsvetare/geograf/kulturgeograf/politiskgeografi/geopolitiker och att jag är förälskad i de problem som geografiämnet behandlar, särskilt de som handlar om hur makt slår ojämnt i dagens samhällen. Att finna nöje i något som på mer eller mindre förödande sätt drabbar enskilda människor, kanske även mig själv på vissa sätt är ett paradoxalt förhållande som det inte verkar finnas en lösning på. Att bli en del av etablissemanget är lite som att bli vuxen. Som osäker tonåring är man både ivrig att bli vuxen samtidigt som man gärna vill skjuta det på framtiden. Att bli vuxen är att behöva ta ansvar, att tillhöra ett opinionsbildande etablissemang likaså. De kritiska geopolitker och andra kritiska samhällsforskare som denna översikt behandlat tillhör definitivt det akademiska etablissemanget, och även det samhälleliga etablissemanget. De är vuxna och måste ta ansvar, medan jag alltjämt är en tonåring inom det geopolitiska forskningsfältet. Snart kommer en ny generation att kritisera de kritiska geografer som nu är så kritiska mot det stora etablissemanget utifrån kritiska utgångspunkter som ingen av oss nu kan förutse.

Men det hindrar inte den nutida kritiska geopolitiken och dess ”närliggande ämnesmässiga grannar” att vara ett synnerligen vitalt och kreativt forskningsfält (även om jag skulle önska att det fanns en större bredd och inte som nu en smal spjutspets). John Agnew (1998) är på väg med en bok kallad ”*Geopolitics: Re-Visioning World Politics*”. Ó Tuathail och Dalby (1998) kommer snart ut med en editerad historia, preliminärt kallad ”*Rethinking Geopolitics*”. Tillsammans med Herod och Roberts ger Ó Tuathail (1998) ut ”*An Unruly World? Globalization, Governance and Geography*”, också det en editerad bok. Shapiro (1997) har precis en bok ute om ”*Violent Cartogrphies: Mapping Cultures of War*”, Luke (1997) har gett ut en om ”*Ecocriticque: Contesting the Politics of Nature, Economy, and Culture*” och Der Derian ska enligt planerna komma ut sommaren 1998 med ”*Virtual*

Security", som sägs innehålla mängder med *cyberwar*-resonemang. Till det ska lägga de mer renodlade läroböcker i politisk geografi som kommit de senaste åren eller som kommer detta året (1998)(Anderson *et al* 1995, Glassner 1996, Agnew 1997a, Lundén 1997, Muir 1997, Parker 1998).

Att följa med och insupa denna litteraturflora, utan att se dess författare som en nivå ovan denna jord är ett av flera nödvändiga moment som ska klaras av på väg mot det akademiska vuxenlivet. Ett annat är att våga stå för sina åsikter och vara medveten om dess spridningspotential utan att ta den för givet. Eller som Harvey (1996, sid 113) säger (*according to himself*)*...*"*But as Marx long ago argued, our task is not only to understand the world but also to change it. But change it into what? Here the question of political commitment is crucial*".

LITTERATUR

Abler, R. F (1993): Everything in Its Place: GPS, GIS, and Geography in the 1990s. *Professional Geographer* 45, 131-139.

Agnew, J (1987): *The United States in the World Economy: A Regional Geography*. Cambridge University Press, Cambridge.

Agnew, J (1993): The United States and American Hegemony. *Political Geography of the Twentieth Century. A Global Analysis*. Taylor, P.J (ed). Belhaven Press, London.

Agnew, J (1994a): The Territorial Trap: The Geographical Assumtions of International Relations Theory. *Review of International Political Economy* 1, 53-80.

Agnew, J (1994b): Global Hegemony Versus National Economy: The United States in the New World Order. *Reordering the World. Geopolitical Perspectives on the 21st Century*. Demko, G. J & Wood, W. B (eds). Westview Press, Boulder.

Agnew, J (1997a): *Political Geography. A Reader*. Arnold, London.

Agnew, J (1997b): *The "View From Nowhere" and the Modern Geopolitical Imagination*. Paper-presentation på konferensen "On the Centenary of Ratzel´s "Politische Geographie". Europe Between Political Geography and Geopolitics. Trieste, 10-13 december 1997.

Agnew, J (1998): *Geopolitics: Re-Visioning World Politics*. Routledge, London.

Agnew, J & Corbridge, S (1995): *Mastering Space. Hegemony, Territory and International Political Economy*. Routledge, London.

Alberti, L. B (1977): *On Painting*. Yale University Press, New Haven.

Alker, H. R (1995): If Not Huntington´s "Civilizations," Then Whose? *Review* 18, 533-562.

Allen, J & Hamnett, C (1995): *A Shrinking World? Global Uneveness and Inequality. The Shape of the World: Explorations in Human Geography volume 2*. The Open University, Oxford.

Amin, A (1994): *Post-Fordism. A Reader*. Blackwell, Oxford.

Amin, A (1997): Placing Globalization. *Theory, Culture & Society* 14, 123-137.

Anderson, B (1993): *Den föreställda gemenskapen: reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Daidalos, Göteborg.

Anderson, J (1996): The Shifting Stage of Politics: New Medieval and Postmodern Territorialities? *Environment and Planning D: Society and Space* 14, 133-153.

Anderson, J; Brook, C & Cochrane, A (1995): *A Global World? Re-ordering Political Space. The Shape of the World: Explorations in Human Geography volume 5*. The Open University, Oxford.

Anderson, T (1984): *Geopolitics of the Caribbean: Ministates in a Wider World*. Praeger, New York.

Ashley, R (1987): The geopolitics of geopolitical space: toward a critical social theory of international politics. *Alternatives* 12, 403-434.

Ashley, R (1989): Living on Border Lines: Man, Poststructuralism, and War. *International/Intertextual Relations. Postmodern Readings of World Politics*. Der Derian, J & Shapiro, M.J.(eds). Lexington Books, Toronto.

Attali, J (1991): *Millenium: Winners and Losers in the Coming World Order*. Random House, New York.

Baudrillard, J (1983): *Simulations*. Semiotext(e), New York.

Baudrillard, J (1983b): *In the Shadow of the Silent Majorities*. Semiotext(e), New York.

Baudrillard, J (1988): *The Ecstasy of Communication*. Semiotext(e), New York.

Baudrillard, J (1990): *Amerika*. Bokförlaget Korpen, Göteborg.

Baudrillard, J & Gane, M (1993): *Baudrillard Live: Selected Interviews*. Routledge, London.

Bauman, Z (1989): *Modernity and the Holocaust*. Polity Press, Cambridge.

Bauman, Z (1991): *Modernity and Ambivalence*. Polity Press, Cambridge.

Bell, D (1974): *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. Heinemann, London.

Bogard, W (1996): *The Simulation of Surveillance. Hypercontrol in Telematic Societies*. Cambridge University Press, Cambridge.

Brecher, J; Childs, J. B & Cutler, J (1993): *Global Visions. Beyond the New World Order*. South End Press, Boston.

Bretherton, C & Ponton, G (1996): *Global Politics. An Introduction*. Blackwell, London.

Brzezinski, Z (1993): *Out of Control: Global Turmoil on the Eve of the Twenty-First Century*. Macmillan, New York.

Broughton, J (1996): The Bomb´s Eye View: Smart Weapon and Military TV. *Technoscience and Cyberculture*. Aronowitz, S; Martinssons, B & Menser, M (eds). Routledge, London.

Brügger, N & Petersen, H. N (1994): *Paul Virilio - krigen, byen og det politiske*. Politisk revy, Köpenhamn.

Bryan, L & Farrell, D (1996): *Market Unbound: Unleashing Global Capitalism*. John Wiley, New York.

Bull, H (1977): *The Anarchical Society*. Macmillan, London.

Burgel, G; Burgel G & Dezes, M. G (1987): An Interview With Henri Lefebvre. *Environment and Planning D: Society and Space* 5, 27-38.

Burnstein, D (1988): *Yen! Japan´s New Financial Empire and its Threat to America*. Simon & Schuster, New York.

Bush, G (1990): United States Defenses: Reshaping Our Forces. *Vital Speeches* 56, 677-678.

Buzan, B; Jones, C & Little, R (1993): *The Logic of Anarchy. Neorealism to Structural Realism*. Columbia University Press, New York.

Campbell, D (1990a): Global Inscription: How Foreign Policy Constitutes the United States. *Alternatives* 15, 263-286.

Campbell, D (1993): *Politics Without Priciple. Sovereignty, Ethics, and the Narratives of the Gulf War*. Lynne Rienner Publishers, Boulder.

Campbell, D (1994): The Deterritorialization of Responsibility: Levinas, Derrida, and Ethics After the End of Philosophy. *Alternatives* 19, 455-484.

Castells, M (1989): *The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process*. Blackwell, Oxford.

Castells, M (1996): *The Rise of the Network Society*. The Information Age: Economy, Society and Culture volume 1. Blackwell, Oxford.

Castells, M (1997): *The Power of Identity*. Information Age: Economy, Society and Culture volume 2. Blackwell, Oxford.

Castells, M (1998): *End of Millennium*. Information Age: Economy, Society and Culture volume 3. Blackwell, Oxford.

Castles, S & Miller, M. J (1993): *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. Macmillan, London.

Choate, P (1991): *Agents of Influence: How Japan´s Lobbyists in the United States Manipulate America´s Political and Economic System*. Business Books, London.

Clark, E (1997): *Globalizing Cities?* Paper presented for Inaugural International Conference of Critical Geography august 9-14, Vancouver, British Columbia, Kanada.

Clarke, D. B; Doel, M. A & McDonough, F. X (1996): Holocaust Topologies: Singularity, Politics, Space. *Political Geography* 15, 457-489.

Corbridge, S & Agnew, J (1991): The US Trade and Budget Deficits in Global Perspective: An Essay In Geopolitical- Economy. *Environment and Planning D: Society and Space 9*, 71-90.

Crampton, A & Ó Tuathail, G (1996): Intellectuals, Institution and Ideology: The Case of Robert Strausz-Hupé and 'American Geopolitics'. *Political Geography* 15, 533-555.

Curry, M. R (1994): Image, Practice and the Hidden Impacts of Geographical Information Systems. *Progress in Human Geography* 18, 441-459.

Cvetkova, C (1996): *Codes of Power*. Lund University Press, Lund.

Dalby, S (1988): Geopolitical Discourse: The Soviet Union As Other. *Alternatives* 13, 415-442.

Dalby, S (1990a): *Creating the Second Cold War. The Discourse of Politics*. Pinter Publishers, London.

Dalby, S (1990b): American Security Discourse: The Persistence of Geopolitics. *Political Geography Quarterly* 9, 171-186.

Dalby, S (1991): Critical Geopolitics: Discourse, Difference, and Dissent. *Environment and Planning D: Society and Space* 9, 261-283.

Dalby, S (1992a): Ecopolitical Discourse: 'Environmental Security' and Political Geography. *Progress in Human Geography* 16, 503-522.

Dalby, S (1992b): Security, Modernity, Ecology: The Dilemmas of Post-Cold War Security Discourse. *Alternatives* 17, 95-134.

Dalby, S (1993): The 'Kiwi Disease': Geopolitical Discourse in Aotearoa/New Zealand and the South Pacific. *Political Geography* 12, 437-456.

Dalby, S (1994): Gender and Critical Geopolitics: Reading Security Discouse in the New World Disorder. *Environment and Planning D: Society and Space* 12, 595-612.

Dalby, S (1996a): Environmental Security: Geopolitics, Ecology and the New World Order. *Environmental Policy With Political and Economic Integration. The European Union and the United States*. Braden, B; Folmer, H & Ulen, T. S (eds). Edward Elgar, Cheltenham.

Dalby, S (1996b): Reading Rio, Writing the World: The *New York Times* and the Earth Summit. *Political Geography* 15, 593-613.

Dalby, S (1996c): The Environment as Geopolitical Threat: Reading Robert Kaplan´s 'Coming Anarchy'. *Ecumene* 3, 472-496.

Dalby, S (1997): *Critical Geopolitics and the World Order Models Project*. Paper presenterat vid "The Inaugural International Conference in Critical Geography, British Columbia, Vancouver, 9-13 augusti 1997. Tillgänglig på Internet; http://www.geog.ubc.ca/iiccg/papers/Dalby_S.html

De Landa, M (1991): *War in the Age of Intelligent Machines*. Zone Books, New York.

Debord, G (1995): *Society of the Spectacle*. Zone Books, New York.

Debrix, F (1996): Deploying Vision, Simulating Action: The United Nations and Its Visualization Strategies in a New World Order. *Alternatives* 21, 67-92.

Deleuze, G & Guattari, F (1984): *Anti-Oedipus: Capitalism and Schrizophrenia*. The Athlone Press, London.

Deleuze, G & Guattari, F (1988): *A Thousand Plateaus - Capitalism and Schizophrenia*. The Athlone Press, London.

Der Derian, J (1987): *On Diplomacy. A Genealogy of Western Estrangement*. Blackwell, Oxford.

Der Derian, J (1989): The Boundaries of Knowledge and Power in International Relations. *International/Intertextual Relations. Postmodern Readings of World Politics*. Der Derian, J & Shapiro, M.J.(eds). Lexington Books, Toronto.

Der Derian, J (1990): The (S)pace of International Relations: Simulation, Surveillance, and Speed. *International Studies Quarterly* 34, 295-310.

Der Derian, J (1992): *Antidiplomacy. Spies, Terror, Speed and War*. Blackwell, Oxford.

Der Derian, J (1995): *International Theory. Critical Investigations*. Macmillan, London.

Der Derian, J (1998): *Virtual Security*. Kommande.

Dietrich, W (1991*): In The Shadow of the Rising Sun: The Political Roots of America´s Decline*. Penn State University Press, Penn.

Dodds, K-J (1993): Geopolitics, Experts and the Making of Foreign Policy. *Area* 25:1, 70-74.

Dodds, K-J & Sidaway, J.D (1994): Locating Critical Geopolitcs. *Environment and Planning D: Society and Space* 12, 515-524.

Doel, M (1993): Proverbs for Paraoids: Writing Geography on Hollowed Ground. *Transactions of the Institute of British Geographers* 18, 377-394.

Dorling, D & Fairbairn, D (1997): *Mapping: Ways of Representing the World*. Longman, Harlow.

Edwards, P. N (1996): *The Closed World. Computers and the Politics of Discourse in Cold War America*. MIT Press, Cambridge.

Elam, M (1996): Living Dangerously with Bruna Latour in a Hybrid World. Revised Draft prepared *for Theory, Culture and Society*. Department of Sociology, Copenhagen University.

Elam, M (1997): *Remote Sensing and the Logistics of European Perception*. Paper prepared for the conference Power, Security and Community: International Relations Theory and the Politics of European Enlargement october 9-12 1997, CORE, Copenhagen.

Foster, H (1988): *Vision and Visuality*. Bay Press, Seattle.

Foucault, M (1970): *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. Vintage Books, New York.

Foucault. M (1972): *The Archaeology of Knowledge*. Pantheon, New York.

Foucault, M (1973): *The Birth of the Clinic: An Archaelology of Medical Perception*. Routledge, London.

Foucault, M (1977): *Language, Counter-Memory, Practice*. Cornell University Press, Ithaca.

Foucault, M (1979): *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Vintage Books, New York.

Foucault, M (1980a): *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. Pantheon, New York.

Foucault, M (1980b): *History of Sexuality, volume 1*. Vintage Books, New York.

Foucault, M (1993*): Diskursen ordning*. Brutus Östlings Bokförlag, Stockholm.

Frantz, D & Collins, C (1989): *Selling Out: How We Are Letting Japan Buy Our Land, Our Industries, Our Financial Institutions, and Our Future*. Contemporary Press, Chicago.

Friedman, G & Lebard, M (1991): *The Coming War With Japan*. St Martin´s Press, New York.

Fukuyama, F (1992): *Historiens slut och den sista människan*. Norstedt, Stockholm.

Gane. M (1991): *Baudrillard. Critical and Fatal Theory*. Routledge, London.

Genosko, G (1994): *Baudrillard and Signs. Signification Ablaze*. Routledge, London.

Glassner, M (1996): *Political Geography*. John Wiley, Chichester.

Gill, S (1990): *American Hegemony and the Trilateral Commission*. Cambridge University Press, Cambridge.

Gill, S (1995): The Global Panopticon? The Neoliberal State, Economic Life, and Democratic Surveillance. *Alternatives* 20, 1-49.

Goodchild, P (1996): *Deleuze and Guattari. An Introduction to the Politics of Desire*. SAGE, London.

Goodwin, M & Painter, J (1996): Local Governance, the Crises of Fordism and the Changing Geographies of Regulation. *Transactions of the Institute of British Geographers* 21, 635-648.

Gore, A (1992): *Earth in the Balance: Ecology and the Human Spirit*. Houghton Mifflin, Boston.

Gray, C. S (1988): *The Geopolitics of Superpower*. University of Kentucky Press, Lexington.

Grey, C. H (1997): *Postmodern War. The New Politics of Conflict*. Routledge, London.

Gregory, D (1994): *Geographical Imaginations*. Blackwell, Oxford.

Guattari, F (1995): *Chaosmosis: An EthicoAesthetic Paradigm*. Power Publications, Sydney.

Haraway, D (1991): *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. Routledge, London.

Haraway, D (1996): Modest Witness: Feminist Diffractions in Science Studies. *The Disunity of Science. Boundaries, Contexts, and Power*. Galison, P & Stump, D.J. (eds). Cambridge University Press, Cambridge.

Haraway, D (1997): *Modest_Witness@Second_Millennium. FemaleMan_Meets_OncoMouse*^{TM}. Routledge, London.

Harvey, D (1982): *The Limits to Capital*. Blackwell, Oxford.

Harvey, D (1989): *The Condition of Postmodernity. An Enquiry Into the Origins of Cultural Change*. Blackwell, Oxford.

Harvey, D (1996): *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Blackwell, London.

Harvey, D (1997): The Environment of Justice. *The Urbanization of Injustice*. Merrifield, A & Swyngedouw, E (eds). New York University Press, New York.

Herod, A; Ó Tuathail, G & Roberts, S (1998): *An Unruly World? Globalization, Governance and Geography*. Routledge, London.

Hollis, M & Smith, S (1990): *Explaning and Understanding International Relations*. Clarendon Press, Oxford.

Holmén, H (1996): Ett ord på vägen - 'globalisering' ifrågasatt. *Nordisk Samhällsgeografisk Tidskrift*, nr 23, sid 69-77

Holstein, W (1990): *The Japanese Power Game: What it Means for America*. Charles Scribner, New York.

Horkheimer, M & Adorno, T.W (1994): *Dialectic of Enlightenment*. Continuum, New York.

Horrocks, C & Jevtic, Z (1996): *Introducing Baudrillard*. Totem Books, New York.

Huntington, S. P (1993a): The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs* 72:3, 22-49.

Huntington, S. P (1993b): If Not Civilizations, What? Paradigms of the Post-Cold War World. *New York Times*, 16 juni.

Huntington, S. P (1996): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster, New York.

Jameson, F (1984): Postmodernism, Or the Cultural Logic of Late Capitalism. *New Left Review* 146, 53-92.

Jameson, F (1991): *Postmodernism, Or the Cultural Logic of Late Capitalism*. Duke University Press, Durham.

Jay, M (1993): *Downcast Eyes: The Denigration of Vision in Twentieth-Century French Thought*. University of California Press, Berkeley.

Johnston, R. J (1996): *Nature, State and Economy. A Political Economy of the Environment*. Wiley, Chichester.

Kaplan, C (1997): *Precision Targets: Discourses of Location and the Marketing of Global Positioning Systems*. Paper presented for Inaugural International Conference of Critical Geography august 9-14, Vancouver, British Columbia, Kanada.

Kaplan, R (1993): *Balkan Ghosts: A Journey Through History*. St. Martin´s Press, New York.

Kaplan, R (1994): The Coming Anarchy. *Atlantic Monthly* 273 (2).

Kaplan, R (1996): *The Ends of the Earth: A Journey at the Dawn of the Twenty-First Century*. Random House, New York.

Kellner, D (1989): *From Marxism to Postmodernism and Beyond*. Stanford University Press, Stanford.

Kellner, D (1994): *Baudrillard: A Critical Reader*. Blackwell, Oxford.

Kemp, P (1992): *Levinas - en introduktion*. Daidalos, Göteborg.

Kennedy, P (1987): *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict From 1500 to 2000*. Random House, New York.

Kennedy, P (1993): *Preparing for the Twnty-First Century*. Random House, New York.

King, G (1996): *Mapping Reality. An Exploration of Cultural Geographies*. Macmillan, London.

Kofman, E (1995): Citizenship For Some But Not For Others: Spaces of Citizenship in Contemporary Europe. *Political Geography* 14, 121-137.

Krasner, S. D (1995/1996): Compromising Westphalia. *International Security* 20, 115-151.

Kuehls, T (1996): *Beyond Sovereign Territory. The Space of Ecopolitics*. University of Minnesota Press, Minneapolis.

Kurth, J (1994): The *Real* Clash. *National Interest* 37 (vårnumret), 3-4.

Lake, R. W (1993): Planning and Applied Geography: Positivism, Ethics, and Geographic Information Systems. *Progress in Human Geography* 17, 404-413.

Lash, S & Urry, J (1987): *The End of Organized Capitalism*. Polity Press, Cambridge.

Lash, S & Urry, J (1994): *Economy of Sign and Space*. SAGE, London.

Latour, B (1993): *We Have Never Been Modern*. Harvester, London.

Leitner, H (1995): International Migration and the Politics of Admission and Exclusion in Postwar Europe. *Political Geography* 14, 259-278.

Leitner, H (1997): Reconfiguring the Spatiality of Power: The Construction of a Supranational Migration Framework for the European Union. *Political Geography* 16, 123-143.

Lefebvre, H (1991): *The Production of Space*. Blackwell, Oxford.

Levin, C (1996): *Jean Baudrillard. A Study in Cultural Metaphysics.* Harvester Wheatsheaf, London.

Lipietz, A (1992): *Towards a New Economic Order. Postmodernism, Ecology and Democracy*. Polity Press, Cambridge.

Lipietz, A (1993): Social Europe, Legitimate Europe: The Inner and Outer Boundaries of Europe. *Environment and Planning D: Society and Space* 11, 501-512.

Luke, T.W (1989a): *Screens of Power. Ideology, Domination, and Resistance in Informational Society*. University of Illinois Press, Urbana and Chicago.

Luke, T. W (1989b): The Other "Global Warming": The Impact of Perestroika on the US. *Telos* 81, 30-40.

Luke, T. W (1989c): On Post-War: The Significance of Symbolic Action in War and Deterrence. *Alternatives* 14, 343-362.

Luke, T. W (1991): The Discipline of Security Studies and the Codes of Containment: Learning From Kuwait. *Alternatives* 16, 315-344.

Luke, T. W (1993): Discourses of Disintegration, Texts of Transformation: Re-Reading Realism in the New World Order. *Alternatives* 18, 229-258.

Luke, T. W (1994): Placing Power/Siting Space: The Politics of Global and Local in the New World Order. *Environment and Planning D: Society and Space* 12, 613-628.

Luke, T. W (1996a): Governmentality and Contragovernmentality: Rethinking Sovereignty and Territoriality

After the Cold War. *Political Geography* 15, 491-507.

Luke, T. W (1996b): Liberal Society and Cyborg Subjectivity: The Politics of Environments, Bodies, and Nature. *Alternatives* 21, 1-30.

Luke, T. W (1997): *Ecocritique: Contesting the Politics of Nature, Economy, and Culture*. University of Minnesota Press, Minneapolis.

Lundén, T (1997): *Markten över marken. En politisk geografi*. Studentlitteratur, Lund.

Luttwak, E (1990): From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerse. *The National Interest* 20, 17-23.

Luttwak, E (1993): *The Endangered American Dream. How To Stop United States From Becoming a Third World Country and How to Win the Geo-Economic Struggle for Industrial Supremacy*. Simon & Schuster, New York.

Lykke, N & Braidotti, R (1996): *Between Monsters, Goddesses and Cyborgs. Feminist Confrontations with Science, Medicine and Cyberspace*. Zed Books, London.

Lyotard, J-F (1984): *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. University of Minnesota Press, Minneapolis.

Mackinder, H. J (1904): The Geographical Pivot of History. *Geographical Journal* 13, 421-437.

Mackinder, H. J (1907): On Thinking Imperially. *Lectures on Empire*. Sadler, M.E (ed). Privat upptryckt av Ó Tuathail.

Mackinder, H. J (1919): *Democratic Ideals and Reality. A Study in the Politics of Reconstruction*. Constable, London.

Massey, D (1991): A Global Sense of Place. *Marxism Today* June 1991, 24-29.

Merrifield, A (1993): Place and Space: A Lefebvrian Reconcilation. *Transactions of the Institute of British Geographers* 18, 516-531.

Minc, A (1993): *Le Noveau Moyen Age*. Gallimard, Paris.

Mitchell, T (1991): *Colonizing Egypt*. Cambridge University Press, Cambridge.

Morley, D & Robbins, K (1992): Techno-Orientalism: Futures, Foreigners and Phobias. *New Formations* 16, 136-156.

Muir, R (1997): *Political Geography. A New Introduction.* Macmillan, London.

Nathansson, C. E (1988): The Social Construction of the Soviet Threat: A Study in the Politics of Representation. *Alternatives* 13, 443-483.

Neumann, I. B & Weaver, O (1997): *The Future of International Relations. Masters in the Making*. Routldege, London.

Nijman, J; Thrift, N; Agnew, J; Taylor, P.J; Cohen, S. B; deBlij, H; van der Wursten, H & O´Loughlin, J (1992): The Political Geography of the Post War World. *Professional Geographer* 44, 1-29.

O´Brien, R (1992): *Global Financial Integration: The End of Geography*. Pinter, London.

O´Loughlin, J (1993): Fact or Fiction? The Evidence for the Thesis of US Relative Decline 1966-1991. *The Political Geography of theNew World Order. Williams*, C. H (ed). Belhaven Press, London.

O´Sullivan, P (1986): *Geopolitics*. Croom Helm, London.

Ó Tuathail, G (1986): The Language and Nature of the 'New Geopolitics' - the Case of US - El Salvador Relations. *Political Geography Quarterly* 5, 73-85.

Ó Tuathail, G (1987): Beyond Empiricist Political Geography: A Comment on van der Wursten and O´Loughlin. *Professional Geographer* 39, 198-199.

Ó Tuathail, G (1992a): Putting Mackinder In His Place. Material Transformations and Myth. *Political Geography* 11, 100-118.

Ó Tuathail, G (1992b): Foreign Policy and the Hyperreal: The Reagan Administration and the Scripting of "South Afrika". *Written Worlds: Discourse, Text and Metaphors in the Representation of Landscape*. Duncan, J & Barnes, T (eds). Routledge, London.

Ó Tuathail, G (1992c): The Bush Administration and the 'End' of the Cold War: a Critical Geopolitics of U.S. Foreign Policy in 1989. *Geoforum* 23, 437-452.

Ó Tuathail, G (1992d): 'Pearl Harbour Without Bombs': A Critical Geopolitics of the US-Japan 'FSX' debate. *Environment and Planning A* 24, 975-994.

Ó Tuathail, G (1993a): The Effacement of Place? US Foreign Policy and the Spatiality of the Gulf Crisis. *Antipode* 25, 4-31.

Ó Tuathail, G (1993b): The New East - West Conflict? Japan and the Bush Administration´s 'New World Order'. *Area* 25, 125-133.

Ó Tuathail, G (1993c): Japan As Threat: Geo-Economic Discourse on the USA - Japan Relationsships in the U.S. Civil Society 1987-1991. *The Political Geography of theNew World Order. Williams*, C. H (ed). Belhaven Press, London.

Ó Tuathail, G (1994a): (Dis)placing Geopolitics: Writing on the Maps of Global Politics. *Environment and Planning D: Society and Space* 12, 525-546.

Ó Tuathail, G (1994b): Critical Geopolitics and Development Theory: Intensifying the Dialogue. *Transactions of the Institute of British Geographers* 19, 228-238.

Ó Tuathail, G (1994c): Problematizing Geopolitics: Survey, Statemanship and Strategy. *Transactions of the Institute of British Geographers* 19, 259-272.

Ó Tuathail, G. (1994d): The critical reading/writing of geopolitics: Re-reading Wittfogel, Bowman and Lacoste. *Progress in Human Geography* 18, sid 313-332.

Ó Tuathail, G (1995): Political Geography I: Theorizing History, Gender and World Order Amidst Crises of Global Governance. *Progress in Human Geography* 19:2, 260-272.

Ó Tuathail, G (1996a): *Critical Geopolitics*. *The Politics of Writing Global Space*. Routledge, London.

Ó Tuathail, G (1996b): An Anti-Geopolitical Eye: Maggie Ó Kane in Bosnia. *Gender, Place and Culture* 3, 171-185.

Ó Tuathail, G (1996c): Political Geography II: (Counter) Revolutionary Times. *Progress in Human Geography* 20, 404-412.

Ó Tuathail, G (1997a): At the End of Geopolitics? Reflections on a Plural Problematic at the Century´s End. *Alternatives* 22, 35-55.

Ó Tuathail, G (1997b): Emerging Markets and Other Simulations: Mexico, The Chiapas Revolt and the Geofinancial Panopticon. *Ecumene* 4, 300-317.

O´Tuathail, G (1997c): *Postmodern Geopolitics and Bosnia: How Did a Marginal Place Become*

Strategically Central to U.S. Foreign Policy? Paper-presentation på konferensen ”On the Centenary of Ratzel´s ”Politische Geographie”. Europe Between Political Geography and Geopolitics. Trieste, 10-13 december 1997.

Ó Tuathail, G & Dalby, S (1998): *Rethinking Geopolitics*. Routledge, London.

Ó Tuathail, G. & Agnew, J (1992): Geopolitics and Discourse. Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy. *Political Geography* 11:2, 190-204.

Ó Tuathail, G & Luke, T. W (1994): Present at the (Dis)integration: Deterritorialization and Reterritorialization in the New Wor(l)d Order. *Annals of the Association of American Geographers* 84, 381-398.

Oberhauser, A. M (1990): Social and Spatial Patterns Under Fordism and Flexible Accumulation. *Antipode* 22, 211-232.

Olsson, G (1995): *Aningars aning: Glimatar av en humanvetenskaplig handlingsteori.* Nordiska institutet för samhällsplanering, Stockholm.

Openshaw, S (1991): A View on the GIS-Crisis in Geography, Or, Using GIS to Put Humpty-Dumpty Back Together Again. *Environment and Planning A* 23, 621-628.

Overbeek, H (1995): Towards a New International Migration Regime: Globalization, Migration and the Internationalization of the State. *Migration and European Integration. The Dynamics of Inclusion and Exclusion*. Miles, R & Thränhardt, D (eds) Pinter, London.

Painter, J (1995): *Politics, Geography & ”Political Geography”*. Arnold, London.

Parker, G (1985): *Western Geopolitical Thought in the Twentieth Century*. Croom Helm, London.

Parker, G (1998): *Geopolitics. Past, Present and Future*. Pinter, London.

Peet, R (1993): Reading Fukuyama: Politics at the End of History. *Political Geography* 12, 64-78.

Pepper, D & Jenkins, A (1985): *The Geography of Peace and War*. Basil Blackwell, London.

Pettman, J. J (1996): *Worlding Women. A Feminist International Politics*. Routledge, London.

Pickles, J (1995): *Ground Truth: The Social Implications of Geographic Information Systems*. Guilford, New York.

Pile, S & Rose, G (1992): All or Nothing? Politics and Critique in the Modernism-Postmodernism Debate. *Environment and Planning D: Society and Space* 10, 123-136.

Prestowitz, C (1989): *Trading Places: How We Are Giving Our Future to Japan and How to Reclaim It*. Basic Books, New York.

Reich, R. B (1991): *The Work of Nations: Preparing Ourselves for 21st-Century Capitalism*. Simon & Schuster, London.

Robertson, G; Mash, M; Tickner, L; Bird, J; Curtis, B & Putnam, T (1996): *FutureNatural. Nature, Science, Culture*. Routledge, London.

Rojek, C & Turner, B (1993): *Forget Baudrillard*. Routledge, London.

Rose, G (1993): *Feminism and Geography. The Limits of Geographical Knowledge*. Polity Press, Cambridge.

Rose, G (1997): Situating Knowledges: Positionality, Reflexivities and Other Tactics. *Progress in Human Geography* 21, 305-320.

Rosenau, J. N (1990): *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*. Princeton University Press, Princeton.

Ross, A (1996): Earth to Gore, Earth to Gore. *Technoscience and Cyberculture*. Aronowitz, S; Martinssons, B & Menser, M (eds). Routledge, London.

Ruggie, J. G (1993): Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relation. *International Organization* 47, 139-174.

Said, E (1978): *Orientalism*. Ordfronts Förlag, Stockholm (svensk utgåva 1995).

Said, E. (1995): *Den intellektuelles ansvar*. Bonnier Alba essä, Stockholm

Schlosstein, S (1989): *The End of American Century*. Congdon & Weed, New York.

Shapiro, M. J (1989): Textualizing Global Politics. *International/Intertextual Relations. Postmodern Readings of World Politics*. Der Derian, J & Shapiro, M.J.(eds). Lexington Books, Toronto.

Shapiro, M. J (1992): *Reading the Postmodern Polity. Political Theory as Textual Practice*. University of Minnesota Press, Minneapolis.

Shapiro, M. J (1997): *Violent Cartographies: Mapping Cultures of War*. University of Minnesota Press, Minneapolis.

Shapiro, M. J & Alker, H. R (1996): *Challenging Boundaries. Global Flows, Territorial Identites*. University of Minnesota Press, Minneapolis.

Sharp, J (1993): Publishing American Identity: Popular Geopolitics, Myth and the *Reader´s Digest*. *Political Geography* 12, sid 491-503.

Sharp, J (1996): Hegemony, Popular Culture and Geopolitics: The *Reader´s Digest* and the Construction of Danger. *Political Geography* 15, sid 557-570.

Scott, A (1997): *The Limits of Globalization. Cases and Arguments*. Routledge, London.

Singer, M & Wildavsky, A (1993): *The Real World Order: Zones of Peace, Zones of Turmoil*. Chatham House Publishers, Chatham.

Slater, D (1993): The Geopolitical Imagination and the Enframing of Development Theory. *Transactions of the Institute of British Geographers* 18, 419-437.

Slater, D (1994): Reimagining the Geopolitics of Development: Continuing the Dialogue. *Transactions of the Institute of British Geographers* 19, 228-238

Slater, D (1997a): Spatialities of Power and Postmodern Ethics - Rethinking Geopolitical Encounters. *Environment and Planning D: Society and Space* 15, 55-72.

Slater, D (1997b): Geopolitical Imaginations Across the North-South Divide: Issues of Difference Development and Power. *Political Geography* 16, 631-653.

Slater, D (1997c): Geopolitics and the Postmodern: Issues of Knowledge, Difference and North-South Relations. *Space & Social Theory. Interpreting Modernity and Postmodernity*. Benko, G & Strohmayer, U (eds). Blackwell, Oxford.

Smith, D. M (1994): *Geography and Social Justice*. Blackwell, Oxford.

Smith, N (1992): History and Philosophy of Geography: Real Wars, Theory Wars. *Progress in Human Geography* 16, 257-271.

Smith N (1997): Satanic Geographies of Globalization. Paper presented for Inaugural International

Conference of Critical Geography august 9-14, Vancouver, British Columbia, Kanada.

Stearns, W & Chaloupka, W (1992): *Jean Baudrillard. The Disappearance of Art and Politics*. Macmillan, London.

Stewart, L (1995): Bodies, Visions, and Spatial Politics: A Review Essay on Henri Lefebvre´s *The Production of Space. Environment and Planning D: Society and Space* 13, 609-618.

Taylor, P. J (1993): *Political Geography. World-Economy, Nation-State and Locality*. Longman, Harlow.

Taylor, P. J (1996): *The Way the Modern World Works. World Hegemony to World Impasse*. John Wiley, Chichester.

Tesfahuney, M (1995): *Mobility, Racism and Geopolitics: The Construction of Migration as "Threats".* 16:e Nordiska Symposiet för kritisk samhällsgeografi, Bergendal/Sollentuna 21-24 september 1995.

Theweleit, K (1987): *Male Fantasies, volume 1: Women, Floods, Bodies, Histories*. University of Minnesota Press, Minneapolis.

Thränhardt, D & Miles, R (1995): Introduction: European Integration, Migration and Processes of Inclusion and Exclusion. *Migration and European Integration. The Dynamics of Inclusion and Exclusion*. Miles, R & Thränhardt, D (eds) Pinter, London.

Thurow, L (1992): *Head to Head. The Coming Economic Battle Among Japan, Europe, and America*. William Morrow & Co, New York.

Tickell, A & Peck, J. A (1992): Accumulation, Regulation and the Geographies of Post-Fordism: Missing Links in Regulationist Research. *Progress in Human Geography* 16, 190-218.

Todorov, T (1984): *The Conquest of America: The Question of the Other*. Harper & Row, New York.

Toffler, A & Toffler, H (1980): *The Third Wave*. Bantam, New York.

Toffler, A & Toffler, H (1993): *War and Anti-War. Survival at the Dawn of the 21st Century*. Little Brown & Co, Boston

Tolchin, M & Tolchin, S (1988): *Buying Into America: How Foreign Money Is Changing the Face of Our Nation*. Times Books, New York.

Van Wolferen, K (1990): *The Enigma of Japanese Power. People and Politics in a Stateless Nation*. Vintage Books, New York.

Virilio, P (1986): *Speed and Politics. An Essay on Dromology*. Semiotext(e), New York.

Virilio, P (1989): *War and Cinema: The Logistics of Perception*. Verso, London.

Virilio, P (1994): *The Vision Machine*. Indiana University Press, Bloomington.

Virilio, P (1997): *Open Sky*. Verso, London.

Virilio, P & Lotringer, S (1983): *Pure War*. Semiotext(e), New York.

Walker, R. B. J (1990): Security, Sovereignty, and the Challenge of World Politics. *Alternatives* 15, 3-27.

Walker, R. B. J (1993): *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*. Cambridge University Press, Cambridge.

Waltz, K. N (1979): *Theory of International Politics*. Addison-Wesley, Reading.

Ward, M. D (1992): *The New Geopolitics*. Gordon & Breach, Philadelphia.

Wark, M (1994): *Virtual Geography. Living with Global Media Events*. Indiana University Press, Bloomington.

Whatmore, S (1997): Dissecting the Autonomous Self: Hybrid Cartographies for a Relational Ethics. *Environment and Planning D: Society and Space* 15, 37-53.

Wursten, H. van der & O´Loughlin, J (1986): Claiming New Territory for a Stable Peace: How Geography Can Contribute. *Professional Geographer* 38, 18-28.

Wright, D. J; Goodchild, M. F & Proctor, J. D (1997): GIS: Tool or Science? Demystifying the Persistent Ambiguity of GIS as ”Tool” versus ”Science”. *Annals of the Association of American Geographers* 87, 342-362.

Zurbrugg, N (1997*): Jean Baudrillard. Art and Artefact*. SAGE, London.